

Teológia

A TARTALOMBÓL

A SZEXUALITÁS ÉS A KERESZTÉNY TANÍTÁS

Szent Gellért és a magyarság

A nemiség és a keresztény felelősség —
A szexuális élet problémái napjainkban —
A nemi erkölcs dinamikus megközelítése —
Szempontok a szexuális neveléshez — A lé-
lektan és a szexuáletika — A keresztény
család tartóereje — Szeretet és szexuális
morál — A nemiség történeti távlatból —
Társas kapcsolataink — Felkészítés a párvá-
lasztásra — Serdülők szexuális lelkipásztori
gondozása — Az egészséges nemi nevelés-
ről.

Boda László — Bozóky Éva — Buda Béla —
Cselényi István Gábor — Gáncs Péter —
Görres, Albert — Kiss László — Lukács
László — Meves, Christa — Szántó Konrád
— Széll Margit — Thiry István — Tompa
Nándor írásai.

XIV. évf. 1980. 3. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XIV. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

1980. SZEPTEMBER

TANULMÁNYOK

SZÁNTÓ KONRÁD: Szent Gellért és a magyarság	- - - - -	131
BODA LÁSZLÓ: A nemiség új megközelítése és felelősségének horizontjai	- - - - -	137
BUDA BÉLA: A szexuális élet problémái napjainkban	- - - - -	142
SZÉLL MARGIT: A nemi erkölcs dinamikus megközelítése	- - - - -	147

TÁVLATOK

Szemponatok a szexuális neveléshez (Cselényi István Gábor)	- -	153
--	-----	-----

KORKÉP

Lélektani észrevételek a szexuáletikáról (Görres, Albert)	- - -	160
A keresztény család tartóereje (Bozóky Éva)	- - - - -	166
Uram, taníts szeretni (Gáncs Péter)	- - - - -	170
A nemiség – történeti távlatból (Kiss László)	- - - - -	173
Társas kapcsolataink próbatételei (Thiry István)	- - - - -	178

TEOLÓGIAI–LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Lelkipásztori fölkészítés a párválasztásra (Lukács László)	- - -	181
A serdülők szexuális lelkipásztori gondozása (Tompa Nándor)	- -	186
Az egészséges nemi nevelésről (Meves, Christa)	- - - - -	190

Aki a szerelemben a másik boldogságát és üdvét akarja megteremteni, az elérte beteljesedését.

Johannes Gründel

Keresztény teológus, lelkipásztor nem szólhat, nem írhat úgy a szexualitásról, a nemek közti kapcsolatról, a szexuális nevelésről s az egyéb idevágó témáról, hogy ne tartsa szem előtt a test-lélek-szellem egységében élő egész embert. Röviden: az ember teológus a j a t. Ha viszont e feladatot tűzi ki maga elé, akkor valóban körültekintőnek kell lennie. Talán mindenekelőtt abban és úgy – hiszen keresztény hívő ember –, hogy soha nem téveszti szem elől az ember számára Teremtőtől kijelölt célt, az élet, és azon belül a nemiség értelmét. Amikor erre ügyel, nem szűnik meg evilági ember-nek lenni, azaz a testi-anyagi világhoz tartozó lénynek. Eppen ezért ügyel arra is, amit illetékes és felelős szaktudósok az emberről, jelen esetben az ember szexualitásáról mondanak. – Ez a „kétfelé való figyelés” olykor konfliktushelyzetbe hozhatja a keresztény teológust, a lelkipásztort, de a hívőt is. Akadtak régen, és vannak ma is keresztények, akik egyfajta „testnélküli”, manicheus ízű teológiát képviseltek, valahányszor az ember szexualitásáról esett szó. De ugyanakkor akadtak és vannak ma is szakkutatók, akik nem képesek vagy nem akarnak tudomást venni az egész emberről, a nem „csak test” emberről. Természetes, hogy a szaktudós egyfajta „metodológiai absztinenciát” – módszertani szempontok által meghatározott tartózkodó semlegességet – gyakorolhat (és gyakoroljon is!), amikor az emberről, mint a földi élővilág legkiemelkedőbb képviselőjéről tesz megállapításokat. De – meggyőződésünk szerint – a keresztény hívő számára nem róható fel „bünként”, ha a földi világban és kutatási területeken túl tekint, ha magasabb célok felé is néz, ha emelkedettebb szempontokat is figyelembe vesz. E „túltekintés” azonban – és ez megint természetes – nem jelentheti azt, hogy tagadja a testet, hogy lelkicsinyli az anyagvilágban fellelhető csodálatos értékeket, hogy nem becsüli meg annak jelentőségét.

Kétségtelen – írja J. Gründel (Theologie von Geschlechtlichkeit und Liebe, in: Humanisierte Sexualität, Wien 1971) – hogy a keresztény szexuális és házassági erkölcsnek múltjában vannak bírálható jelenségek, kijelentések, tudományos szintben feltűnő kívánó téves megállapítások. Így pl. a nemiséggel és általában a testtel kapcsolatos gyanakvó, sőt olykor ellenséges szemlélet, a testi öröm, gyönyör egyértelmű elvetése, a nőnek a férfi alá való, a régi patriarkális berendezést idéző rendelete stb. Ugyanakkor azonban teljességgel hamis és történetileg igazolhatatlan az az állítás, hogy az ilyen és hasonló téves szemléletet a Bibliából vélik kiolvasni, a kinyilatkoztatott isteni tanításból akarják eredeztetni. Minden történész tudja – legalábbis illik tudnia –, hogy a történelem folyamán a keresztény teológiának az emberi testről, a házassági etikáról, nemiségről való tanításába számos – a keresztény szemlélettől teljességgel idegen – gondolat hatolt be. Ilyen például a már említett manicheus-gnósztikus emberkép, a test leértékelése, a római jogász-bölcselő természetszemlélet, a stoikusoknak statikus természetjog-értelmezése, az ószövetségi kultikus „tisztasági” törvények, ill. a „tisztátalanságról” alkotott felfogás stb. Az ilyen és hasonló szellemi áramlatoknak, törekvéseknek befolyásától – fejezi be gondolatát Gründel – a kereszténységet végre fel kellene szabadítani.

Ugyanakkor azonban, amikor a szexualitás és a kereszténység kapcsolatát reális összefüggéseiben igyekszünk nézni, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy mint keresztények – bármennyire is tiszteljük a szexológusoknak, pszichológusoknak, szociológusoknak és egyéb szaktudományok képviselőinek kutatási eredményeit – nem szünhetünk meg soha bizonyos kérdéseket oportuné-impörtune felvetni, hangoztatni. Ezek a kérdések nemcsak a fiatalabbak „égető” problémáira vonatkoznak, de szólnak minden egyes hívő keresztényhez is.

Az alapvető kérdés, melyet az evangélium tanítása nyomán meg kell válaszolnunk, ez: Istent, az Ő tanítását, sőt kifejezett parancsait, – vagy más értékeket helyezzük-e első helyre? Vajon a lelkipásztorok, teológusok feladatuk végzése közben – túlzó módon – nem csak az emberek evilági gondolataival, nehézségeivel, olykor tán kínjaival foglalkoznak és ugyanakkor

nem világítják meg azokat megfelelő módon az evangélium szellemében, sőt egyértelmű tanítása szerint? Mert Krisztus sokat és radikális módon követel. És bár számos szexuális, házassági problémáról tapintatosan hallgat, viszont konkrét egyértelműséggel felszólít: ha bárki is követni kívánja, az tagadja meg önmagát és vegye fel keresztjét. Ez a „keresztfelvétel” olykor nagyon is sajátos követelményeket állíthat a hívő keresztény elé. Így például azt, hogy álljon ellen a közvélemény „nyomásának” és sok mindent ne tegyen pusztán azért – adott esetben a szexuális erkölcs vonatkozásában –, mert azt „mások is úgy gondolják, úgy teszik”. – A kérdéseket szaporíthatnánk. Végső soron azonban ezt a kérdést kell minden kereszténynek feltennie önmaga számára: vajon az életszentség útján, az Isten parancsainak útján jár-e vagy sem? Az erényes élet, a krisztusi élet útján – Krisztus keresztet vállaló útján-e vagy sem? Vajon a kereszt „ostobasága” érvényes-e még számára vagy már nem? És vajon valóban tud-e „ostobává” válni Krisztusért, – vagy nem? (Vö. 1Kor 1,23.)

Félre ne értsük: nem a régi, „konzervatív”, sőt esetleg kifejezetten téves álszakvéleményeket kell védelmeznünk! De igenis – a szakemberek megalapozott véleményét tudomásul véve – nem hagyhatjuk el Isten parancsainak útját. Az csak természetes, hogy valóban az „Isten parancsairól” és nem az emberi tudálékosságból, hozzá nem értésből fakadó tételekről, téves tanításokról van szó. Ugyanakkor azonban – a kinyilatkoztatott tanításra ügyelve – óvakodnunk kell a túl merész, kellően felül nem vizsgált, meg nem alapozott hipotézisektől, elméletektől. A teológus, a lelkipásztor nagy és szent feladata, hogy a szexuális étellel kapcsolatos nyomasztó „emberi” terhektől a híveket felszabadítsa. Viszont az evangéliumot – a kereszt kinjaival és „ostobaságával” együtt – soha nem iktathatja ki a keresztény tanításból, a keresztény élet egyetlen területéről sem.

Szennay András

A BIBLIA világosan tudomásunkra juttatta, hogy az emberi és az isteni szerelem egy egységet alkot, melyet nem szabad elválasztani. A férfi és a nő közötti viszony fő szimbóluma volt az Isten és népe közötti viszony ábrázolásának. Isten és népe közötti szövetséget mindig házassági szövetséggel ábrázolták. Ozeás tragikus házassága feltárta Izraelnek az Úrhoz fűződő kapcsolata teljes dimenzióját: „Eljegyezlek igazsággal, törvénnyel, jóssággal, szeretéssel. Eljegyezlek hűséggel, hogy megismerd az Urat.” (Oz 2,21–22.)

Izajásnál is világos kép áll előttünk: „Nem hívnak többé elhagyottnak sem országotdat magányosnak, hanem így nevezlek: 'én gyönyörűségem' és országotdat: 'menyasszony', mert az Úr örökét találja benned . . . , mert amint a völgyek örül a menyasszonynak, úgy lelű örömét benned Istened.” (Iz 62,4–5.)

Izrael és később az egyház az Énekek intim nyelvezetét mint Isten szeretetének képi ábrázolását Isten népére alkalmazta. Bizonyos, hogy a hagyományos értelmezés eddig kelleténél jobban visszazsorította azt, amit az Énekek éneke az emberi szerelemről mondani akar. A zsinagóga és az egyház viszonyának kapcsolata arra tanít, hogy az isteni Szeretet és az emberi szexuális szerelem közötti viszonyról elgondolkozzunk. Ha „a szeretet Istentől való” – és „Isten a szeretet” (Ijn 4, 7–8.), akkor az Énekek éneke világossá teszi hogy az emberi szerelem részesedés az isteni szeretetben. Így az emberi intimitás valóságjellege és Isten előtti érvényessége Belőle vezethető le. Isten szeretete az emberi szerelem alapja és ősoka. Az a szerelem, amiben az emberek egymással megosztóznak, részesedése valami isteniben. Vajon a hit közössége már magáévá tette-e ezeket a biblikus megfontolásokat?

Roland Murphy

ISTEN IGÉJE többször biztatja a jegyeseket és a házastársakat, hogy jegyességüket tiszta szerelemmel, házasságukat pedig osztatlan szerelemmel éljék és tegyék gazdagdó. Sok kortársunk is nagyrabecsüli az igazi szerelmet férj és feleség között, amely a népek és korok tiszteletreméltó szokásai szerint különféleképpen nyilvánul meg. Ez a szerelem ugyanis kimagaslóan emberi jelenség: szabadon akart vonzalomban irányul személyről személyre, a személyiség egészének javát keresi, ezért képes sajátos méltósággal gazdagítani a test-lelki megnyilatkozásokat. Ezt a szerelmet Krisztus Urunk a szeretet és a kegyelem külön ajándékával nemesítette meg, tette tökéletesebbé és emelte magasabb létrendbe. Az ilyen szerelem, amely emberi és isteni elemeket társít, a házasságot önmaguknak szabad, kölcsönös, belső és külső gyöngédséggel bizonyított odaajándékozásra vezeti, egész életüket áthatja, sőt maga is növekszik és tökéletesedik önzetlen megnyilatkozásai által.

Egyház a mai világban, 49.

TANULMÁNYOK

Szántó Konrád

SZENT GELLÉRT ÉS A MAGYARSÁG

Szent Benedek születésének ezerévszázadik évfordulóján az egyház figyelme nemcsak Szent Benedekre, hanem fiaira is ráterelődik, különösen azokra, akik a korai középkorban kialakuló új Európa népeit kereszténnyé tették és a kultúra, meg a civilizáció alapelemeivel megajándékozták. Ezek közül a nagy térítő, tanító és egyházszerző bencések közül számunkra, magyarok számára különösen az a Szent Gellért kedves, akinek, mivel a történészek születési évét 980-ra teszik, szintén jubileuma, születésének ezredik évfordulója van.

Vajon Szent Gellért a korabeli hazánkban működő bencések közül különösen miben tűnt ki, és leginkább mit köszönhet neki a magyarság? Jubileumi megemlékezésünk erre próbál választ adni.

Az egyik, talán legértékesebb ajándéka az, hogy önmagában és neveltjében, Szent Imre herceg személyében olyan erkölcsi eszményképet adott a magyarságnak, mely történelmének egén ezer év óta, mint az igaz emberség felé vezető csillag ragyog. – Bizonyos mértékben tőle kapta a magyarság műveltsége alapzatának legelső rétegét. – Végül a magyar egyházi szervezet egyik fontos részének, a csanádi egyházmegyének megszervezése is az ő műve volt.

Szent Gellért a szent

Szent Gellért lelkeségének alapvonásait részben a „Deliberatio supra hymnum trium puorum”, az „Elmélkedés a három ifjú himnuszáról” című főművében találhatjuk meg s továbbá az egyéniségét feltáró megnyilatkozások alapján,¹ részben két legendájának, a kis és a nagy legendának azon adatai alapján, amely adatokról a legújabb forráskritikai elemzések kimutatták azok történelmi hitelességét.²

Szent Gellért jellemének legfőbb tulajdonságai: az Isten, Jézus Krisztus, annak egyháza és Szűz Anyja iránti lángoló szeretet, a halhatatlan lelkekért minden áldozatra kész jóság, az igazság melletti bátor kiállás és önmagának hősiességben gyakorolt legyőzése.

Ibrányi Ferenc, aki a Deliberatio-ban található utalások és fejtegetések alapján összeállította Szent Gellért teológiai rendszerét, kimutatta, hogy szentünk teológiájának egyik alapvető és központi részét Istenről szóló tanítása képezi.³ A szentháromságos egy Isten és annak szüntelen imádása azonban nemcsak teológiájának, de egész életének is központja volt. Legnagyobb örömét abban találta, ha teljesen elmerülhetett Isten örök titkainak szemlélésében. *Kúhár Flóris* egyik tanulmányában megkapóan tárta föl Isten szüntelenül kereső, Vele misztikus élményekben egyesülő lelkivilágát.⁴ A szemlélődő imádság mellett legfőbb napi teendői közé tartozott a papi szolozsma elvégzése, melyet mint püspök is, ha csak tehette, szerzeteseivel és kezesegyháza papjaival közösen végezt.⁵

Szent Gellért Isten titkait szemlélve, Isten jóságának legfőbb bizonyítékát a második isteni Személy megtestesülésében és megváltói keresztalálában látta. Ezért valahányszor Krisztusról és a megváltásról ír, mély kegyelmi átéléstől hevítve, mindig igen meleg és bensőséges hangot használ. Ez a melegség és meggyőződéstől áthatott bensőségeség fokozódik, amikor Jézus Krisztus titokzatos testéről, az egyházzól szól.⁶ Nem akarja, de nem is tudja korlátok közé szorítani érzéseit, amelyek kifogyhatatlanul csordulnak ki szívéből. Az olvasó érzi, hogy így csak az az elhivatott, tüzes lelkű apostol írhat, aki Krisztus és egyháza iránti odaadásból mindenről, még az életéről is kész lemondani. Ugyanilyen rajongó szeretettel hódol írásában a Szűz Anya előtt, akit „páratlan”, „tisztaságos”, „mindig szűz” jelzőkkel illet. Nagyon valószínűnek látszik, hogy a Szent Szűz szeplőtelen fogantatásáról szóló tanítást is magáévá tette.⁷ Szűz Mária rendkívüli tiszteletét mutatja be a kis- és nagy legenda számos helye is.⁸

A két legendával összhangban szépen írja *Karácsonyi*: „A történelmi igazság megsértése nélkül mondhatjuk, hogy Szent-Gellért tanította a magyar népet az Istenanyát annyira tiszt-

telni, hogy (öt) ... csak „Boldogasszony”-nak, „Asszonyunk”-nak, azaz úrnőnek nevezzék. Ezáltal Szent-Gellértnek nagy része volt abban, hogy Szent-István Magyarországot még életében „a Boldogságos családjának” nevezhesse el, s ... a Boldogságos Születet válassza ki hazánk védő asszonyául.⁹

Akinek Isten volt a mindene, akit az istenszeretet az apostolok tüzes lelkületével töltött el, az életének legfontosabb feladatául csak azt tekinthette, hogy minél több lelket Istenhez vezessen és a Vele való találkozás boldogságában részesítsen. A lelkekért lángoló szeretetét bizonyítja az a lelkesedés, ahogyan részt vett egyházmegyéje pogányainak megtérítésében, ahogy a keresztesség és bérmálás szentségeiben részesítette őket, ahogy isteni Mesteréhez hasonlóan fogadta az elfáradt embereket és gondoskodott testi, lelki szükségleteikről.¹⁰ Krisztusnak a bűnösökkel szemben érzett irgalmát és könyörületes jószágát utánozva, a bűnösöknek országszerte ismert menedéke lett.¹¹

Amilyen megértő tudott lenni az esendő bűnösök személyével, olyan keményen utasította vissza magát a bűnt, és olyan bátran állt ki az igazság védelmében. Csodálatos parancsoló az a haláltmegvető jellemerőség, amellyel 1044 húsvét ünnepén megtagadta Aba Sámuel megkoronázását és a csanádi székesegyházba történő ünnepélyes bevezetését. Mivel a király kegyetlen vérengzéssel szennyezte be kezét, szeméretlenül vetette szörnyű tetteit és megjósolta közeli halálát.¹²

Az igazság rettenthetetlen bajnoka Isten ügyének érdekében nemcsak a királyokkal szemben tudott keményen fellépni, hanem egész életén keresztül a legkövetkezetesebben önmagával is, hogy a szüntelen vezeklés és önfenyítés által hirtelen természetét könnyebben legyőzhesse és önmagából Isten kezében minél hajlékonyabb eszközt faragjon. Testének ifjú korában kezdett állandó sanyargatását férfi- és öregkorában sem hagyta abba. Gyakran hordott szöges övet és ostorozta testét. Önfegyelmezésének eszközeit földi maradványaival együtt tették a sírba.¹³

Isten és a lelkek hősiességének szolgálatában eltelt életének méltó megkoronázása volt az egyházért és a lelkekért vállalt vértanúhalál, amelyet a Vata-féle pogánylázadás alkalmával, 1046. szeptember 24-én szenvedett.¹⁴ Méltán iktatta az egyház őt is a szentek sorába ugyanabban az esztendőben, amelyben István királyt és Imre herceget. A Pray-kódex naptárából következtetve Gellért püspök testének ünnepélyes felemelésére 1083. július 25-én került sor Csanádon.¹⁵ – Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy Szent István, miután Gellért rendkívüli egyéniségét megismerte, megbízta fiának, Imre hercegnek nevelésével.

Szent Gellért a nevelő

Mielőtt Szent Gellért nevelői tevékenységének elemzéséhez hozzáfognánk, határozott választ kell találnunk arra a föl-fölmerülő kételyre, egyáltalán nevelte-e Szent Gellért Imre herceget. – Legújabbban Szent István korának jeles szakértője, Györfly György kérdőjelezte meg Gellért püspök nevelő szerepét. Véleményét nemcsak arra hivatkozva próbálja alátámasztani, hogy Gellért nevelősködéséről a nagy legendánál előbb keletkezett hiteles források mit sem tudnak, hanem arra is, hogy a kis legendával szemben a nagy legenda igen sok esetben nem tekinthető történetileg megbízható kútfőnek. Szerinte Gellért nevelői munkája azért is igen bizonytalan, mert erre csak akkor kerülhetett sor, amikor Szent István a bizánci császárral való 1018. évi szövetségekötés után új, szárazföldi zarándokutat nyitott meg hazánkon keresztül. Ekkorra pedig már Imre herceg nevelése valószínűleg befejeződött.¹⁶

Györfly kifogásai nem meggyőzőek. Hiszen, ha egy ténnyel csak egyetlen kútfő említ, még ha az későbbi is, mint azok, amelyek a tényről hallgatnak, ez a hallgatás önmagában véve nem cáfolja meg a tény történeti hitelességét. Egy esemény megtörténtét csak akkor lehet kétségbe vonni, ha az ellentétben áll valamelyik hiteles kútfővel, vagy önmagában véve logikátlan, illetve lehetetlen. Szent Gellért nevelőségének ténye semmiféle hiteles forrással nem áll ellentétben, az események belső logikája pedig, mint a következőkben majd látjuk, egyenesen megkívánja nevelői működését. A nagy legenda, ha tartalmaz is költött vagy később betoldott elemeket, mint ezt maga Györfly is elismeri, szerkesztője „... korai, a XI. századra visszanyúló feljegyzéseket is felhasznál, emellett forrása lehetett egy 1083 előtt írt, de elveszett legenda.”¹⁷ Mindezt a nagy legendát is – egyes részeit és elemeit leszámítva –, hiteles kútfőnek kell elfogadnunk! Végül Györfly abbéli felfogása, hogy Gellért a szárazföldi zarándokút megnyitása után csak akkor jött hazánkba, amikor a tömeges zarándoklások hazánkon keresztül már beindultak, csupán feltételezés, mely az ellentétes feltételezést nem cáfolhatja meg.

Ifj. Horváth János a két legendát összehasonlítva, elfogadja, elsősorban logikai megoldások alapján, hogy Imre herceg nevelésében Gellért is részt vett. A kis legenda nem indokolja meg István király erőszakos eljárását, amellyel nem engedte Gellértet a Szent-

földre menni. Az, hogy István király csak pusztá szeszélyből tartotta volna hazánkban Gellértet, csupán azért, hogy a Bakonyban remetéskedjék, alig hihető! A nagy legenda kellően motiválja István király eljárását Amíg nem tudja a csanádi püspökség vezetését ráruházni, addig Imre fia nevelését bízta rá.¹⁸

Mivel ifj. Horváthhoz hasonlóan sok modern szakértő, így például a magyarság történetével is behatóan foglalkozó *Macartney* sem vonja kétségbe, hogy Imre herceg nevelői között ott volt Gellért is, mi is nyugodtan elfogadhatjuk azt az egyöntetű történelmi hagyományt, amelynek gyökerei Szent István korába nyúlnak vissza.¹⁹

Arra a kérdésre, vajon Szent Gellért hogyan és mire is nevelte Imre herceget, mivel erre vonatkozóan közvetlen adatok nem állnak rendelkezésünkre, csak feltételezéseken alapuló, illetve a korabeli forrásokból jogosan kikövetkeztetett válaszokat adhatunk. Az bizonyos, hogy Szent Gellért Imre herceget annak nevelte, aminek megbízója, István király akarta. István király pedig Imrét mint egyetlen életben maradt fiúgyermekét a királyi trónon utódjának szánta. Biztos tehát, hogy Gellért is uralkodásra alkalmas férfivá, királyi kívánata Imrét formálta. Mindenekelőtt olyan királlyá, amilyennek a bencés szellem alapján — amelynek egyik fő elve, hogy a cselekvések mércéje és rugója a benedeki „mértéktartás és józanság” legyen —, ő maga képzelte el a keresztény uralkodót. De olyan királlyá is, amilyennek István óhajtott.

Hogy milyen volt Gellért elképzelésében a bencés szellem ihletésétől fogant keresztény király alakja, ezt a *Deliberatio*-ból tudhatjuk meg. „Tulajdonképpen senki sem mondható királynak, csak aki maga is Isten szolgája, aki az erények és nem a bűnök, az örök élet és nem a pokol, Isten dicsősége és nem a világ hiúsága után törekszik.”²⁰

Szent Gellért király-ideáljában a vallás-erkölcsi vonások — így Isten ügvének szolgálata, az önmagához méltó, erényes élet, melyek egyedül alkalmasak az alattvalók boldogulását elősegíteni — uralkodnak. Szent István király-eszméje, mint ezt az „*Institutio morum*”-nak, „István király intelmeinek” tíz fejezete is igazolja, ezeket a jellemvonásokat szintén magában foglalja.²¹

Azt, hogy Szent Gellértnek a bencés életfelfogáson alapuló nevelési elképzeléseit sikerült megalósítania, hogy neki is szerepe volt abban, hogy Imre herceg Isten buzgó szolgájává, szilárd jellemű férfivá, igazi királyi egyéniséggé formálódott, mi sem bizonyítja jobban, mint a felnőtté vált herceg egyénisége. A kész jellemmé érett Imre egyéniségét, ahogyan ez a józan kritikával értelmezett forrásokból kirajzolódik, a mélységes vallási buzgóságon kívül leginkább az erő jellemezte. Részen a fizikai erő és ügyesség. Szerette például a közénkor igazi férfimulatságát, az életveszéllyel járó nyarvad-vadászatot. A halálos sebet is egy ilyen vadászatban kapta. De jellemezte az akarat, a jellemzilárdsága is, a rendetlen indulatai, nemtelen ösztönei feletti teljes uralom. Tökéletes férfi egyéniség volt, akivel szenvedélyei játékszerként nem labdázhattak, aki, mint ez a maga korában köztudomású volt, az elkényeztetett nagybíró és királyi csemetékkal ellentétben, nemcsak a királyi palotákban nem tartott ágyasokat, de a hadgyakorlatok és vadászatok sátraiban sem tűrt meg semmi olyant, ami emberi méltóságát lealacsonyíthatna volna. Mindia olyan életet élt, amilyent önmagához és Istennek való legbensőbb kapcsolatához a legméltóbbnak gondolt. Ha Szent Gellért és többi nevelője, meg saját édesapja tanítása alapján is a keresztény családi életet Isten örök terveit szolgáló életformának is tartotta, mivel Isten iránti szeretetét minden földi szerelemnél többnek és boldogítóbbnak hitte és érezte, még házasságkötése előtt tett örökös szüzességi fogadalmához mindvégig ragaszkodott.

Bár sok történész kétségbe vonja Szent Imre szüzességi fogadalmát, és szüzien tiszta életét, mivel ennek tényét, mint erre a neves irodalomtörténész, *Madzsar* is rámutatott,²² a korabeli és egybehangzó hagyomány, sőt a folyamatos nemzeti köztudat is bizonyítja, ezért valóságnak kell elfogadnunk.

Szent István természetesen Szent Gellértet nemcsak fia erkölcsi nevelésével bízta meg, hanem azzal is, hogy Imre herceget lehetőleg minél több olyan ismeretre is megtanítsa, amely egy államférfi és király számára az uralkodás folyamán szükséges és hasznos lehet. Ezért biztosra vehető, hogy igyekezett Szent Imrét a nyugat-európai nemzetközi érintkezés és tudomány közös nyelvére, a latinra a lehető legjobban megtanítani, de egyesek szerint a görög nyelvre is oktatta. Tanította szóoklatlanra, a helyes, logikus gondolkodás szabályaira, egyházi zenére, a mértan, szántan és csillagászat alapelemeire. Ismertette vele korának a földrajzzal, a népek szokásaival és történetével, az élő és élettelen természettel kapcsolatos mindama nézetét, amelyet szükségesnek velt Imre herceg műveltségének teljesebbé tétele érdekében. Ugyanakkor bevezette az egyház törvényeinek, kora egyházjogának ismeretébe is. Az oktatás közben Szent Gellért minden bizonnyal felhasználta Sevillai Szent Izidor „*Originum seu Ethymologiarum libri XX.*” című hatalmas, húszkötetes enciklopédikus művét, amely egyaránt tartalmazta az akkori idők egyházi és világi tudományának teljes tárházát.²³

Szent Gellért a tudós

Hogy Szent Gellért, akit István király fia oktatásával is megbízott, ennek a feladatnak a legteljesebb mértékben meg is tudott felelni, mégpedig mindenekelőtt azért, mert korának egyik legműveltebb bencés tudósa volt, ezt egyetlen fennmaradt műve, a *Deliberatio* tökéletesen igazolja. A *Deliberatio*, jellegét tekintve, az allegorikus-misztikus magyarázat szabályai szerint és szellemében elkészített szentírásmagyarázat. Szent Gellért a katénás, láncszerű módszert alkalmazva dolgozta föl a Dániel könyvének harmadik fejezetében lévő, a tüzes kemencébe vetett ifjak által énekelte himnusz első öt versét. Munkájában az a cél vezette, hogy feltárja és olvasóival ismertesse a himnusz történetét, szavainak és mondatainak titkos értelmét, vagyis azokat az igazságokat, melyeket az önmagát kinyilatkoztató Isten rejtett a Szentírás szavainak leple mögé.

Szent Gellért könyvének legtöbbet használt kútfője Sevillai Szent Izidornak már említett enciklopédikus műve volt. Ezen kívül felhasználta az ókori görög és latin klasszikusok és bölcselők mellett nemcsak a nyugati egyházatyák, főleg Szent Jeromos legjelentősebb írásait is, de néhány görög egyházatyá munkáját is. Teológiai nézeteinek kialakításában elsősorban Sevillai Izidorra és az általa követett Szent Ágostonra támaszkodott, de nagy hatással voltak rá Pseudo-Dionysius Areopagita és Maximus Confessor művei is. Ezeket azonban nem görög eredetiből idézte, hanem Scotus Eriugena és Anastasius Bibliothecarius fordításaiából.²⁴ Annak ellenére, hogy fő forrása Sevillai Izidor lexikonszerű munkája volt, ezt a tényt az akkori szokások szerint egyszer sem említette a *Deliberatio*-ban, mert az „*Ethymologiarum libri XX.*” a korai középkorban közismert és közhasználatú, és még a vidéki monostorok könyvtáraiban is megtalálható mű volt.²⁵

Aki a *Deliberatio*-t tanulmányozza, hamar észreveszi, hogy az akkori természettudományok minden ágában otthonosan mozgó Szent Gellért előszeretettel astronomiai ismereteit használta föl. Az „*egek*”, „*égboltozat*”, „*nap*”, „*hold*”, „*csillagok*” szavaival kapcsolatban a Ptolemaiosz-féle rendszer nézeteit közölte, és ezekből kiindulva fejtette ki a különféle égitestek misztikus jelentését. A *Deliberatio* Szent Gellértnek a bölcséletben való jártasságáról is tanúskodik. Sevillai Izidor alapján ismertette a filozófia meghatározását, felosztását, sorolta fel a különböző filozófiai rendszereket, ismertette az akkori filozófia három ágazatát, a fizikát, etikát és logikát. Bölcséleti tudása, amely általában a kor színvonalán mozgott, ezt a nivót nem mindig érte el. Ezért nem lehet csodálkozni, ha több bölcséleti fogalom, például az analógia, az idő, az örökkévalóság stb. fogalma, nála eléggé zavaros, illetve nem tisztázott.²⁶

A profán tárgyakban való képzettségét természetesen messze felülmúlta a Szentírásban való jártassága. Tökéletesen ismerte a különféle szentírásmagyarázati irányzatokat és kitűnően alkalmazta is azokat, különösen az allegorikus, misztikus magyarázási módot. Ha a Szentírással kapcsolatos tudását nem is érte utol dogmatikai tudása, és ha ez a műve nem is dogmatikai jellegű, könyvében a dogmatikának jóformán minden lényeges kérdését érintette és a *Deliberatio*-ból, mint ezt Ibrányi el is végezte, össze lehet állítani a katolikus dogmatika egész rendszerét.

Míg régebben néhány magyar kutató, csak a mű hiányosságait (így pl. a korai középkor rossz latinságát, a kitűzött témától való gyakori elkalandozást stb.) tekintve, lekicsinyítőleg nyilatkozott erről a hatalmas munkáról, újabban nemcsak a hazai tudósok, de számos külföldi szaktudós is, például *J. A. Endres*, *G. Morin* és *M. Manitius* nagy elismeréssel írnak a *Deliberatio*-ról. Manitius kora egyik legsajátosabb, legeredetibb és legértékesebb könyvének mondja a *Deliberatio*-t.²⁷ A magyar tájakon elsőként született nagyszabású mű egyik legkitűnőbb magyar elemzője, *Bodor András* joggal írja: „Még ma is csodálatot kelthet az a roppant ismerethalmaz, amellyel Gellért püspök a *Deliberatio* szerint rendelkezett.”²⁸

A *Deliberatio* jelentőségét mindenekelőtt eredetisége, kisebb mértékben pedig a Kelet teológiájának Nyugat számára való közvetítő szerepe biztosítja. Ezt a közvetítő szerepet, annak mértékét és hatását, továbbá Gellért görög műveltségét (mindkettő a *Deliberatio* legvitatóttabb problémái közé tartozik) egyesek, pl. Karácsonyi, Ibrányi, Csóka sb. túlbecsülik. Szent Gellért azáltal, hogy új meglátásokban gazdag és a Kelet teológiájával megtermékenyített tudását áthagyományozta az utókor számára, hozzájárult a virágzó középkor fejlett egyházi tudományának, a skolasztikának kialakulásához.

Szent Gellért a *Deliberatio*-n kívül számos egyéb művet is írt, melyek sajnos mind elvesztek. Létezésükről és rövid tartalmukról onnan van tudomásunk, hogy maga Gellért említi azokat a *Deliberatio*-ban. Az elveszett írások általában szentírásmagyarázatok, de készített egy dogmatikai jellegű munkát is, melynek címe „*De divino patrimonio*” volt, és a Szentháromságról szólt.²⁹

Gellért püspök műveit nemcsak hazánkban ismerték és olvasták, beszédeit nemcsak magyar paptársai használták, hanem az ország határain túra is kérték, és ott is forgatták írásait,

annál is inkább, mert Szent Gellért több külföldi bencés tudóssal élénk szellemi kapcsolatot tartott fenn. Erről a tudományos érintkezésről találó képet rajzol Csóka Lajos bencés történet-tudós.³⁰ Magától értetődő, hogy ez a nagy képzettségű férfiú az európai kultúra intézményeit igyekezett Magyarországon is meggyökereztetni. Püspöki székhelyén, Csanádon iskolát létesített Walter iskolamester vezetésével, és ebben az iskolában a papnövendékeknek grammatikát és muzsikát tanítottak. Az iskola olyan kitűnő hírre tett szert, hogy nem csupán a magyar fiatalokat vonzotta, hanem a szomszédos országok ifjait is. A nagy legenda szerint az első harminc növendéket aztán Gellért püspök kanonokká tette Szent György-monostorában. A további tanulókból lettek a parochiák rektorai. A legenda azt is megemlíti, hogy Fehérvárott is működött jeles iskola. Noha a történet – mint Györfly írja – „magán viseli a késői fogalmazás jegyeit –, a kanonokok testületét alkotó káptalanokat pl. csak a XI. század végén szervezték –, az oktatás beindítása olyanféle módon történhetett, ahogy ezt a legendáiról előadta.”³¹

Szent Gellért az egyházszerző

Szent Gellért írói és tudományos tevékenységének a maga korában nagy jelentősége lehetett, bár szellemi termékein korának több papi nemzedéke nevelkedhetett fel, – írásainak hatását ma már alig mérhetjük le. Ezzel szemben egyházszerzői tevékenységének eredménye, a csanádi egyházmegye, még ma is lelki és szellemi életet árasztó valóság. A csanádi egyházmegye alapítása, mint ezt újabban többen feltételezik, közvetlenül nem Ajtony 1008-ban történő leverésével függött össze, hanem a német–magyar ellentétek kiéleződésével. Ez lehetett az oka annak, hogy István király a veszélyeztetett országrészben lévő bakonybéli udvart feladta, majd a kelet-magyarországi egyházszerzőket kiépítésébe kezdett, amivel régi tervét, a tíz püspökség létesítését valóra váltotta. A bakonybéli udvar feladása után Gellért egy ideig még ott remetéskedett, majd 1030-ban, a német háború évében István király rendelkezése Marosvárra, Csanád vezér székhelyére ment, hogy megszerveze a csanádi püspökséget.³² Gellért nem egyedül indult Marosvára, hanem tizenkét segítőtársat vitt magával a dunántúli bencés monostorokból. Mindnyájan tanult, felszentelt papok voltak, akik közül heten magyarul is beszéltek. Ezekkel kezdte meg egyházmegyéjének megszervezését. A megszervezés műveléssel kapcsolatban, mivel Gellért térítő, szentségeket kiszolgáltató és oktató tevékenységéről, továbbá az iskoláról az előbbiek folyamán már volt szó, itt csak a templom- és székesegyház-építést, az egyházmegye alapbeosztásának és a káptalannak kialakulását érintjük.

Abban az időben, mint Udvardy József írja, a lelkipásztori tevékenység, a térítés és a templomépítés központjai a királyi várispánságok székhelyei voltak. Az első plébániai templomok az ispáni vár mellett a várjobbágyok védelme alatt emelkedtek. Szent Gellért az egyházmegyében elindulásnak hét ilyen lelkipásztori központot szervezett és mindegyik vezetésére egy magyarul tudó szerzetespapot rendelt.³³ Később Gellért újabb segítőtársakat hívott, illetve nevelt, akik a hét központ körzetében létesített parochiális egyházak vezetését vették át. Így alakult ki a csanádi egyházmegye hét alapkerülete. Ez az alapbeosztás később is megmaradt. Mint Karácsonyi írja: „Később is, egészen Csanád várának törököktől való elfoglalatásáig mindig hét főesperességre volt felosztva az egyházmegye.”³⁴

Szent Gellért legfontosabb feladatai egyikének tekintette az egyházmegye lelki központjának, a székesegyháznak felépítését. A székesegyházat a Maros partján, a Keresztelő Szent János-templom közelében, István király bőkezű támogatásával építette föl, és Szent György tiszteletére szentelte. A középkori Csanád várat feltűntető XVII. századi alaprajzon látható egy centrális alaprajzú templom, amely nagy valószínűséggel azonosítható a Keresztelő Szent János-egyházzal.³⁵ A székesegyház, egyes feltételezések szerint, ettől délre, a várterület déli részén foglalt helyet. A Szent János-templom melletti kis monostort, mivel onnan Csanád vezér a görög szerzeteseket az általa épített oroszánosi monostorba telepítette át, Szent Gellért foglalta le papjaival együtt, akikkel az akkori káptalani regula szerint közösen lakott és étkezett. Szent Gellért Csanádon élő papjai mindaddig itt tartózkodtak, amíg a Szent György-monostor fel nem épült.

A csanádi székeskáptalan kezdetben monachális jellegű volt. A monachális időszak azonban nem sokáig tartott. Idővel, valószínűleg még Szent Gellért életében, a csanádi káptalan is a szerzetesek rendjéből átalakult világi papok káptalanjává. Ez azonban szervezetszervezés tekintetében még nem érte utol a későbbi kanonoki testületek fejlettségét.³⁶

Ha a Szent Gellért által épített székesegyházat le is rombolta a történelem vihára, a szent püspök által megszervezett egyházmegye ma is hatékonyan működő szervezet. Éppúgy eleven valóság az a műveltség is, melynek alapjait Szent Gellért is segítette lerakni. Ugyanezt mondhatjuk el Szent Gellértnek és neveltjének, Szent Imrének megdicsőült alakjáról is. Mindkettő

hív, szólít, hogy lépünk nyomdokaiba az igaz emberség és a hazához hű magyarság felé vezető utakon.

Jegyzetek: 1. Szent Gellért munkáját nyomtatásban gr. Batthyány Ignác erdélyi püspök 1790-ben jelentette meg. A Szent Gellért nagy legendáját és a magyarzatokkal ellátott művet is tartalmazó kiadvány címe: „Sancti Gerardi episcopi Chanadiensis scripta et acta hactenus inedita.” Albarcarolinae, 1790. A jelen értekezés folyamán ebből a kiadványból idézünk, illetve erre hivatkozunk, mégpedig úgy, hogy a Delib. jelzés után megadott számok a Batthyány-féle kiadás lapszámait jelentik. — 2. A kis és nagy legenda eredeti latin szövegét a következő kiadvány tartalmazza: „Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.” Vol. II. Ed: Szentpétery E. Budapest 1938. A kis legenda a 471–479. a nagy legenda a 480–506. oldalakon található. Itt a jegyzetben a kiadványra SRH II. jelzéssel utalunk, majd az utána következő szám azt az oldalszámot jelenti, amelyen a legenda érintett része a kiadványban megtalálható. — A két legendával foglalkozó elemzések közül igen alapos és értékes ifj. Horváth János: „A Gellért-legendák forrásértéke” című tanulmánya. Lásd: A Magyar Tudományos Akadémia nyelv- és irodalomtudományi osztályának közleményei. XIII. kötet 1–4. sz. Budapest 1958. 21–82. o. Mía ifj. Horváth azt igyekszik bizonyítani, hogy a nagy legenda az utolsó részeket leszámítva a XII. sz. közepe táján készült, tehát jóval előbb íródott, mint a kis legenda, mely egy közös ősforrásnak eayházi olvasmány céljaira készült kivonata, addig Györffy György több írásában a kis legenda elsőbbsége és eredetisége mellett kardoskodik. Györffy György az „István király és műve”, Bp. 1977. című nagyszerű művében az 563. oldalon felsorolja mind a legendákkal foglalkozó saját műveit, mind néhány más fontos írás címét. A két legendával kapcsolatos irodalomnak pusztá felsorolása is oldalakat venne igénybe. Számunkra az a fontos, hogy mind Horváth, mind Györffy és velük együtt a legtöbb szaktudós a kis legendát történetileg teljesen hiteles munkának mondja. Ezért azokat az adatokat, melyek mind a kis, mind a nagy legendában szerepelnek, mindenképpen hiteleseknek kell elfogadnunk! Egyébként a nagy legendának csak azokra az adataira hivatkozom, melyek ifj. Horváth János véleménye szerint történelmi tényeknek tekinthetők. — 3. *Ibrányi Ferenc*: Szent Gellért teológiája. Szent István emlékkönyv. Budapest 1938. I. K. 495–556. — 4. *Kühár Flóris*: Szent Gellért Bakonybélben, Pannonhalmi Szemle (II. 1927.), 305–319. o. — 5. Delib. 297., 79., 202. I. — 6. Delib. 293., 214., 215., 191., 179. I. — 7. Delib. 211., 22., 273., és a Szeplőtelen Fogantatással kapcsolatban 218. I. — 8. Kis legenda: SRH II. 473–474. I., nagy legenda: 496. I. — 9. *Karácsonyi János*: Szent-Gellért csanádi püspök, Élete és Művei, Budapest 1887. 146. o. — 10. Kis legenda: SRH II. 473. o., nagy legenda: 494–495. o. — 11. Kis legenda: SRH II. 475. o., nagy legenda: 496–498. o. — 12. Kis legenda: SRH II. 476–477. o., nagy legenda: 500. o. — 13. Kis legenda: SRH II. 474. o., nagy legenda: 505. o. — 14. Kis legenda: SRH II. 478. o., nagy legenda: 502. o. — 15. *Györffy György*: István király és műve, Budapest, 1977. 389. o. — 16. *Györffy Gy.*: István király... i. m. 295–297. o. — 17. *Györffy György*: Somogy Évkönyv, 1970. 24. o. — 18. *Ifj. Horváth János*: A Gellért-legendák forrásértéke, 58–59. o. — 19. *Macartney C. A.*: The Medieval Hungarian Historians. Cambridge 1953. 157. o. — 20. Delib. 265. o. — 21. István király intelmei, Erkölcstanító könyvecske, Fordította: *Kurucz Ágnes*. Az „István király emlékezete” Budapest, 1971. című kiadványban, 27–35. o. — 22. *Madzsar Imre*: Szent Imre herceg legendája. Századok, 1931. 41. o. — 23. *Altaner Bertold* (ford.: Hermann Ipoly László): Ókeresztény irodalomtörténet. Budapest 1947. 268. o. — 24. *Bodor András*: Szent Gellért Deliberatio-jának főforrása, Századok 1943. 180. o. — *Ivánka Endre*: Szent Gellért Deliberatio-ja. Problémák és feladatok. Századok 1942. — 25. *Hermann Egyed*: A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig, München 1973. 37. o. — 26. *Ibrányi Ferenc*: Szent Gellért teológiája, i. m. 508. és 517. o. — 27. *Manitius, M.*: Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters. I–III. München, 1911, 1924, 1931. II. K. 74–81. o. — 28. *Bodor András*: Szent Gellért Deliberatio-jának főforrása, i. m. 182. o. — 29. Delib. 133–134., 208., 258. és 296., továbbá 113–114. o. — 30. *Csóka J. Lajos*: Szent Benedek fiainak világtörténete, I–II. K. Budapest 1969. I. K. 281–283. o. — 31. *Györffy Gy.*: István király... i. m. 366–367. o. — 32. *Györffy Gy.*: István király... i. m. 327. o. — 33. *Udvardy József*: Hitnek, tudásnak igaz magvetője, Új Ember 1980. március 2. — 34. *Karácsonyi János*: Szent-Gellért... i. m. 115. o. — 35. *Györffy Gy.*: István király... i. m. 327. o. — 36. *Mályusz Elemér*: Egyházi társadalom a középkori Magyarországon, Budapest, 1971. 60–61. o.

A NEMISÉG ÚJ MEGKÖZELÍTÉSE ÉS FELELŐSSÉGÉNEK HORIZONTJAI

A teológia megújulásának különböző területei és jellemző kérdései vannak. Ezek közé tartozik a nemiség megújuló értelmezése is, amely egyre tisztábban bontakozik ki a mai erkölcszociológiában. Ennek különösen figyelemreméltó ismertetőjelei közé tartozik: a teológiai értelmezés, a személyes megközelítés, valamint a felelősség táguló horizontjainak fölívázolása. A jelen tanulmány ezt a három szempontot kíséri meg tüzetesebben megvilágítani.

A nemiség teológiai megközelítése

A klasszikus erkölcszociológiának a nemiségre vonatkozó tanítása (De sexto praecepto) erősen magán viseli a parancsolatok jellegzetes tilalmazó-engedélyező szemléletét.¹ Ez egész beszédmódjából kiolvasható, azonnal szembetűnő jellemvonás, amely a jelenkor erkölcszociológusai számára már idegen, legfeljebb muzeális értékű. Ebből azonban semmiképpen nem lehet azt a következtetést levonni, hogy az értékek, melyeket védett, nem értékek többé, s a veszélyek vagy a bűnös eltévelyedések nem veszélyek és nem bűnök többé. Nem erről van szó. A kérdés megközelítése és maga az értelmezésmód újul meg, elsősorban az antropológiai ismeretek, valamint a teremtés tágasabb és nagykorúbb teológiai értelmezése következtében. Mert a fejlődés jól érzékelteti a nagykorúsodó tudat követelményeit a gyermeki tudat igényeivel szemben. A gyermeki tudatszinten még szükség van az engedélyezés és tilalmazás ismert kategóriáira. Ennek nyelvi kifejezése az „*ezt szabad*”, „*azt nem szabad*”.

Mindez persze nem azt jelenti, hogy a nagykorú személynek nem kell tudnia, mit szabad és mit nem. A nagykorú tudat sem nélkülözheti a nemiség dolgában az eligazító normákat. Ezeket azonban úgy kell előbe tárni, hogy azokat megértsék, belső énjével elfogadják és úgy alkalmazkodniuk hozzájuk. Ha hívő emberről van szó, akkor a hite alapján kell elfogadnia ezeket az irányító elveket, hogy lelkiismerete szerint a hit horizontján tájlozza be életét és hozza meg döntéseit,² tehát hogy életvitelileg belső meggyőződésén alapuljon, ne pedig a nuszta „engedélyezés-tilalmazás” alternatíváján. A nemiséggel kapcsolatban a tekintélyre alapozott engedély vagy tilalom nem győzi meg a miérteket kereső morálteológust. Még kevésbé győzi meg azokat, akik nagykorúsáuk tudatában és különböző világnézetek, eszmék vonzókörében élve talán nagyon is evillói módon teszik fel a kérdést, amikor keresik a választ: vajon mit kapok, illetve mit veszítek, ha a nemiség értelmére vonatkozó nézetek egyikét vagy másikat elfogadom.

Ha tehát erkölcs-„teológiáról” beszélünk s keretében tárgyaljuk a szexualitást, joggal vetődik föl a kérdés: van-e egyáltalán „teológiája” a nemisének, és ha van, miben áll az.

A nemiség teológiája a szexualitást az Istennel való relációban világítja meg, s a kinyilatkoztatás értelmezési körében keresi annak rendeltetését. Ebből derül ki, hogy a férfi és a nő „egy testté váló” elementáris összetartozásában is sajátosan tükrözi Isten képmását³; új életek létrehozásában a Teremtő munkatársa, mintegy a teremtés titkos beavatottja. Kiderül, hogy az emberi élet e megsokszorozásában létünk értelme is érintve van: tehát, hogy a nemiség a teremtés nagy ajándéka az emberi élet számára. A nemiség teológiája azonban még ennél is tovább megy. Felfedezi, hogy a *tiszta szerelemben megtalálható az ember transzcendensre irányuló megnyitottságának élményszerű megtapasztalása*, mégpedig olyan intenzív formában, amely a misztikai tapasztalással rokon. Erről vall már az Énekek éneke, mely zavart kelt a felületes keresztényekben, Keresztes Szent Jánost viszont misztikai verseinek megírására ihletti, mint az Ószövetség szent könyve.⁴ Ez a könyv úgy vall a szerelemlről – ki sem ejtve Isten nevét –, hogy közben érezhetően megtelik szimbolikus jelentéssel. Egyszerre jelképezi Isten és a választott nép (majd Krisztus és az egyház) viszonyát a vőlegény és a menyasszony képében, valamint az ember boldogságkeresését a transzcendencia várakozásában. Ez a költői-misztikai párbeszéd – vőlegény és menyasszony szerelmi dialógusa – ad indítást a nemiség teológiájának további kutatására: mit jelent a szexualitás megtapasztalása Isten transzcendens Valóságának emberi megközelítése szempontjából?

Hans Rotter, innsbrucki morálteológus a következő szempontokkal közelíti meg a kérdést, összegezve az újabb kutatások eredményeit.⁵ Az etnológia kideríti, hogy a primitív ember Istentől kialakított fogalma általában bensőséges kapcsolatban van a nemiséggel. Köztudott, hogy az ősi politeista vallások férfiak és nők mintájára képzelik el az isteneket. A görög mitológia istenek és istennők szerelmeit is tartalmazza. A „teogónia” fogalma pedig istenek és félistenek leszármazására vonatkozó szakfogalom. De a mitikus világmagyarázat, a „kozmogónia” sem nélkülözi a nemiség alapvető fogalmait. A primitív hitvilág nem csupán „apa-

istenekről" és „anyaistennőkről" tud, hanem a természetet is bevonja a nemiség szférájába. A mennydörgő és villámoló égboltozat, amely fényével, esőjével felülről termékenyíti meg a földet, gyakran szerepel férfi képében, a lenti föld pedig női elemként, mint „termőföld", „anyaföld". Lingvisztikailag nézve a hímnemű és nőnemű szavak után csak később jelennek meg a semleges neműek. — Amikor pedig a görög filozófia tülemelkedik e primitív képzeteken és eljut a nemi jellegtől mentes istenfogalomhoz: az Abszolutumhoz, az Ősjóhoz, a Lét-hez, az Ősegyhez, a Logoszhoz, vagy „az Önmagát gondoló Gondolathoz", ez nem jelent minden tekintetben fejlődést Isten transzcendens Valóságának emberi megközelítésében. A gyermekesen naív antropomorfizmus ugyan megtisztul, ezzel azonban Isten személyes Valósága is homályba borul. *A filozófia deantropomorfizál, de egyben depersonalizál is.* Az „Ősegy" vagy a „Legfőbb Jó" így megnyugtatta az értelem emberét, de hidegen hagyja a hívőt. Az elvont istenfogalom nem tudja már kellőképpen közvetíteni számunkra a Transzcendens „Te" személyes valóságát, akit szeretni lehet, akihez imádkozni kell, aki reménnyel tölti el a benne bízót. Kiderül, hogy ezt a személyes Istent — minden zavarodottsága és naivitása ellenére — a nemiség élményéhez és képzeletéhez kötődő istenkép őrizte meg az emberi tudatban.

Rotter fejtegetéseire hozzá lehet tenni, hogy a kinyilatkoztatás voltaképpen mindkét megközelítési módot ismeri és a legmagasabb fokon tartalmazza. Az Ószövetség páratlan erővel, a mai egzisztencializmust messze megelőzve így ábrázolja Istent a bemutatkozás szavaival: „Én vagyok, aki vagyok".⁶ Ez minden filozófus gondolatát túlhaladja. A kinyilatkoztatás bemutatja Istent mint „a" Szentet, akire nem lehet kivetíteni Zeusz szerelmi kalandjait. Ugyanakkor viszont meghökkentő, hogy az Ószövetség istenképéhez viszonyítva milyen előrelépést jelent, amikor Jézus Krisztus megmutatja Istentben a szerető „Atyát". A különös az, hogy ez utóbbi voltaképpen visszanyúl az őseredeti „Atya"-képhez, amely — bár egészen átszellemülten — a nemiség szférájából van véve (apaság). Ebben a megközelítésben — mint antropomorf szóképp — különösen érdekes a Szentháromság emberi megfogalmazása, amely szintén nem mentes a nemiség szférájától.

Isten Valóságának emberi megközelítésében tehát ilyen mélyre gyökerező szerepe van a szexualitás vonatkozásainak.

A nemiség perszonális jellegének értelme

Vitathatatlan, hogy részben a hagyományos szemlélettel összevetve, részben a mindennapi élet jelenségeit idézve, fontosnak kell tartanunk a mai erkölcszociológiában a nemiség perszonális megközelítését.⁷ A hagyományos erkölcszociológia ugyanis — részben a fogyatékos antropológiai ismeretek miatt, részben a jogi fogalmak hatására — meglehetősen elszigetelve vizsgálta a nemiség kérdését. A fordulat jelentős mértékben a perszonális filozófiai eszmék köszönhető. A mai erkölcszociológia és pedagógia a keresztény tudat fejlődése következtében már „perfektül" beszél a személyiségbe integrált nemiségről. Ami pedig a mindennapi élet említett jelenségeit illeti, ez arra utal, hogy átlagszinten ma is hajlamosak vagyunk a szexualitást elválasztani a személyiség egészétől (vö. „nemi felvilágosítás"). Ez a szemléleti elmaradottság jele, mert korunk egész kulturális tudatszintjét jellemzi a megelőző idők atomizáló, túlzottan specializált beállítottságával szemben az integráció igénye (vö. gazdasági integráció).

A személyiség egészébe integrált szemlélet elsősorban arra figyelmeztet, hogy nem szabad a testi-fiziológiai jelenségekre korlátozni a kérdést. A lelki jelenségek s vele az ember egész etikai kultúrája szervesen hozzátartoznak a szexualitás emberhez méltó megnyilvánulásaihoz. *A nemi nevelés és önevelés immár nem vitatéma, hanem szexuálanropológiailag szilárdan megalapozott igény.*⁸ S ha a házasságot vesszük példának, az ún. „sikeres nemi élet" kérdése jóval túlmutat a partnerek fizikai alkalmasságán. Lényeges feltétele annak a személyes szeretet és felelősség légköre, a kölcsönös odaadás. Különbözik a testi kapcsolat megrekedne a fiziológiai kielégülés síkján, vagy pedig egyenesen a hatalmi ösztönytől vezérelt agresszivitás — esetleg a nemi bosszúállás — antihumánus megnyilatkozásává lenne, még a házasságban is. Franz Böckle így fogalmazza meg ezt: „A nemi találkozás megkívánja, hogy személyes tett és ne csupán testi folyamat legyen, hogy valóban igent fejezzen ki, mely a másik ember megértéséből és az egész személy odaadásából fakad."⁹ A nyelv leleplező ereje néha kegyetlen. Ha egy házastárs a nemi találkozásban „azt" (a dolgot, az aktust) kívánja, nem pedig „öt" (a személyt, a vele való legbensőségebb találkozást), akkor ez vagy a kifejezés ügyetlensége és oktalansága, vagy tudatalatti elszólás, amely szintén vall a kapcsolat jellegéről.

A személyiségbe integrált nemiség szemléletével ellentétben az, amikor a felületlen zsurnalizmus a testi szerelemben és a házasságban túlbecsüli a szerelmi technika, a „Liebestechnik"¹⁰

jelentőségét, és a házasságra való alkalmasságot egyoldalúan a nemi funkciótól teszi függővé, javasolva annak elütetes próbáit. Holott a *szexuálanropológia meghökkentő tényekben és statisztikákban mutatja föl a lelki tényezők szerepének fontosságát* (pl. a potenciazavarok esetében is!)¹¹. Főként a szeretet légköre nélkülözhetetlen a házasságban. Enélkül a „szerelmi technika” egész kelléktára körülbelül olyan, mint a színészi eszközök ismerete színészi tehetség és bensőséges átélés nélkül. A nagyon sok problémát okozó önző élvezetkeresés fiziológiailag hibátlanul funkcionáló házasságokat tesz tönkre (amikor az egyik nem törődik a másik személy igényeivel). Ez pedig nem oldható meg „technikával”, csak etikával. A kulturált ember a nemiségben is kulturáltnak bizonyul. Különbözik nem maga az ember volna kulturált, hanem csupán egyes képességei (pl. zenei, sportbeli képességek). Így a nemi kapcsolat bensősége, személyes egymásrahangoltsága elválaszthatatlan a partnerek erkölcsi-emberi érettségétől. A nemiség eszerint nem izolált testi funkció, hanem legmélyebb mivoltában két személy kölcsönös önatadása a szeretet örömet sugárzó, életvágyat fölfokozó, termékenyítő atmoszférájában.

Az integrált nemiségnek fontos jellemvonása az is, hogy együtt fejlődik, együtt érlelődik a személyiséggel. Eltévelyedéseit tehát nem lehet egy szintre helyezni a morálteológusnak. A serdülőkor önkielégülési vágya, ún. autoerotizmusa egyelőre még a nemiség megtapasztalásának zavart és gyakran tanácstalan keresése csupán. Ezt nem mérhetjük a nagykorú személy tudatosságának és szabadságának mértékével. A fiatalok heteroszexuális kísérletezései pedig gyakran abban tévednek, hogy az elkötelezettséget jelképező testi funkciót korán kívánják megtapasztalni. Mohóságukban átugorják vagy elkerülik a fejlődő nemiség egyik legcsodálatosabb szakaszát: a játékos közelítés vidáman barátokozó, testi kapcsolatától mentes „fölfedező útjait”. Akik ezt az utat bejárják, még nem kötik le magukat a másikkal, hogy később lelkifurdalás nélkül választhassák azt, akiben megtalálták a megfelelő élettársat. A perszonális jelleg a nemiség fejlődését a házasságban teljesíti be. Benne a testet-lelket odaajándékozó szeretet a nyers nemi vágyakat humanizálja, az elkötelezett szerelemben a szövetségre lépők személyi értékeit kibontakoztatja, életadóvá teszi és őket kölcsönös hűségükben megerősíti. Ezzel szemben az üres megszokás rutinjába szürkülő, vagy technikai „variációkban” kiutat kereső nemi kapcsolatok mögött nincs egyéb, mint a kielégülés szükségleteinek futószalagja, nem ritkán a teljesítmény mértékének fölhánytorgatásával.

A személyes formában megélt, integrált nemiség a saját állapotoknak megfelelően, termékeny energiaként kell, hogy betöltse a teremtésben kapott rendeltetését. *Szublimált megnyilvánulásaiban szeretetenergiaként járul hozzá a személyes önmegvalósításhoz és általa mások életének kibontakoztatásához* (pl. szülők, nevelők). A termékeny szerelem meg az ihletett emberszeretet humanizálja a nemiséget. Olyan jelekben mutatja meg rendeltetését, melyek túlszárnyalják a pusztán biológiai férfiasságot és nőiséget. Fölismerhető ez a nemiségből szublimált szeretetenergia abban a fiatalemberben, akit a szerelem megment a zülléstől és visszaadja jobbik énjét. Fölismerhető Kovács Margit kerámiafiguráiban, melyeket egyszerre hozott világra, szinte anyaként, és formált meg a művész ujjával. Fölismerhető abban az idős hittanárban, aki egykori növendékének, az őt meglátogató fiatalasszonynak, az apai szív melegével tudja mondani, hogy „kislányom”. Fölismerhető a nőbetegét kedves, humoros udvarló szavakkal vidámitó orvosprofesszorban, és – a történelemből vett példaként – Szienai Katalinban, aki a szentek merész szeretetével hajtja oda fiatal fejét Niccolò Tuldo térdéire, hogy a kivégzését váró fiatalemberben feloldja a halálos szorongást, és együttérző női szívvel segítse hozzá őt a végső bűnbánathoz.

A személyiségbe integrált szexualitás végül azt is jelenti, hogy a *nemi nevelésnek tekintetbe kell vennie a személy közösségi rendeltetését és vele világnézeti alapállását*. Helga és Berthold Strätling, a nemiség értékeit kibontakoztató nevelés neves szakértői úgy fogalmazták meg ezt közösen írt tanulmányukban, hogy a nemiség kérdése lényegi összefüggésben van az ember céljával és méltóságával: „A nemiség értelmét nem lehet elválasztani az emberi személy mivoltának értelmezésétől, annak metafizikai rendeltetésétől és szociális vonatkozású kötelezettségeitől.”¹²

A nemiséggel kapcsolatos felelősség horizontjai

Változatlanul fontos feladata az erkölcszteológiának, valamint az etikának, hogy a nemiség értékeit kibontakoztatni segítse, az eltévelyedésektől pedig védje. Ez egyaránt érinti az egyes személyek sorsát és a közösség jövőjét (család, társadalom). Ezt fogalmazza meg a nemiséggel kapcsolatos felelősség, melyet a kérdéssel foglalkozó mai könyvek és tanulmányok oly erőteljesen kiemelnek. Pusztán hangoztatása azonban azzal a veszéllyel jár, hogy divatos szó, elcsépelet hivatkozás, szépen hangzó általánosság lesz belőle. Szükség van tehát arra, hogy

megfelelő tartalmat, elfogadható, sőt meggyőző jelentést kapjon ez a jelszó. Erre irányul a hermeneutikai megközelítés, mely a felelősség horizontjait törekszik megrajzolni.¹³

A korszerű hermeneutika szemléletének filozófiai kidolgozásában komoly szerepe van a tübingeni iskolának, főként Heideggernek és Bultmannnak. Ezen alapul Gadamer kiterjedt munkássága is.¹⁴ E kutatások sok mindent tisztáztak már, de a konkrét következtetések tekintetében nyitott kérdéseknek számít az, amit legegyszerűbben talán „*cselekvés-hermeneutikának*” lehetne nevezni. Legjellemzőbb alkalmazási területe ennek épp az erkölcsi döntések témaköre, különösen a feszült döntési helyzeteké, melyeket a szakirodalom „*konfliktus-szituációknak*” nevez.¹⁵ A tárgyilagos szemlélet előtt pedig aligha lehet kétséges, hogy a felelős döntés jellemző élethelyzetei igen gyakran kapcsolatban vannak a nemiség különféle vonatkozásaival (szerelem, házasság, gyermekek vállalása stb.).

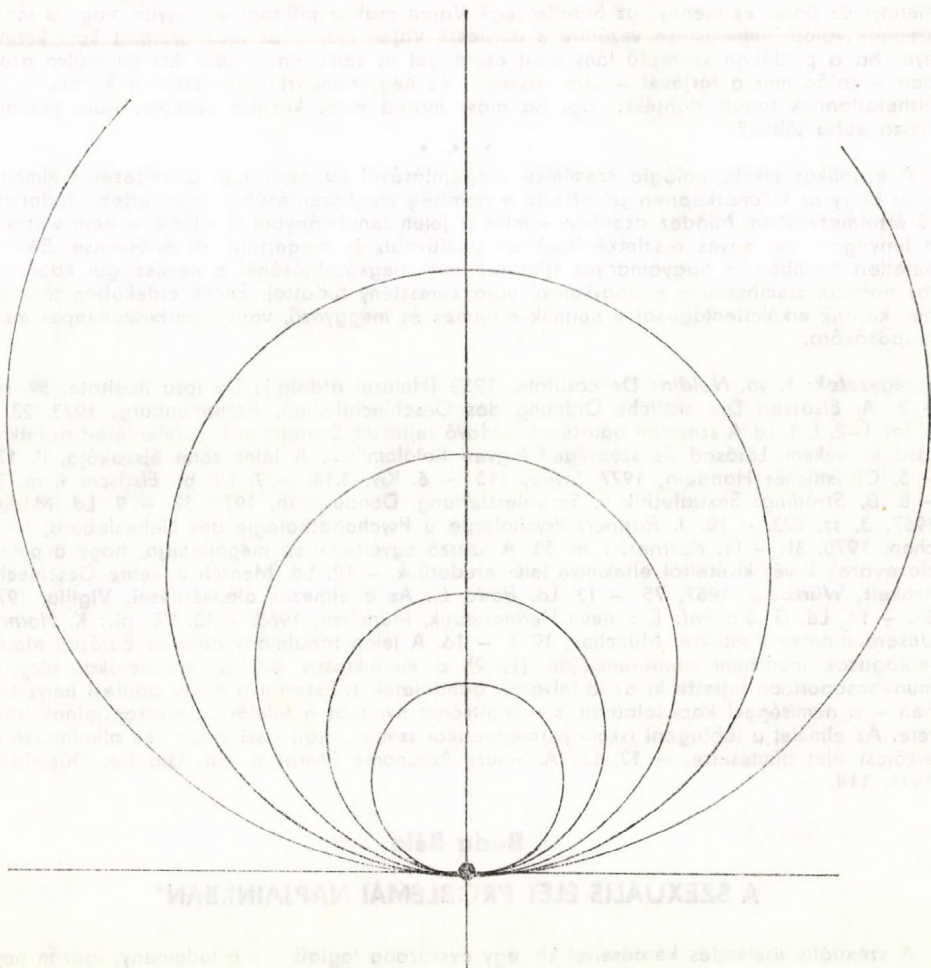
A nemiséggel kapcsolatos lelkiismereti vívódások, belső konfliktusok rendszerint erkölcsi értékek ütközése révén jelentkeznek az emberi életben. Ilyen esetekben kézenfekvőnek mutatkoznék azt tanácsolni, hogy két jó közül a nagyobb jót, két rossz közül a kisebbik rosszat kell választani. Csakhogy a döntés konfliktusai gyakran arra a kérdésre is vonatkoznak: vajon az adott helyzetben melyik a nagyobb jó, illetve a kisebbik rossz? Erre kínálja a választ a *felelősség horizontjainak hermeneutikája*, vagyis *értelmezéstani megközelítése*, amit a közérthetőség kedvéért egy részletesebben elemzett példa – ún. kázus – segítségével lehet bemutatni.¹⁶

Tegyük fel, hogy egy bécsi és egy budapesti család baráti kapcsolatban van egymással. Főként a két család fiataljai látogatják egymást kölcsönösen. A feltételezett példa szerint a bécsi család képviselőjében egy tizenhét éves lány jön pár hetes nyaralásra a budapestiekhez (öccse máshová utazott). A lánynak vőlegénye van. Ennek ellenére váratlanul beleszeret a vendéglátó házigazdába, magyar barátainak apjába, a negyvenkét éves mérnökbe. Amikor a férfinak ezt tudomására adja, és az fölismeri, hogy eddigi apa-baráti szeretetének érzése megváltozott, hogy már szerelmet érez a vendégük iránt, nehéz döntési helyzetbe kerül (jóllehet egyikük sem gondol komolyan végleges kapcsolatra). A vendég lány tudata mélyén talán az él, hogy nem akar „*tapasztalatlanul*” belemenni a házasságba. A férfi átéli korosztálya típusos kísértését. A pszichológiai gyökerű motívumok mellett azonban egyre erősebbé válik benne a lelkiismeret hangja: „*Felelős vagy érte... Te vagy a férfi, a racionálisabb lény, az érettebb korú, az életet nagyobb távlatban fölmérő és megítélő... Felelős vagy a feleséged és a gyermekeid előtt is... Aztán felelős vagy a lány szülei és vőlegénye előtt... S ha valóban keresztény vagy, felelős vagy Isten előtt.*” Ez utóbbi motívum az ilyen érzelmi fellángolásban könnyen feledésbe merül. De az előbbi motívumok már kínos analógiákat is belevetítenek a tudatba: „*Ha egy jóbarátod valamely féltett érték tárgyát rádbízna és teljesen megbízna benned, meg tudnád tenni, hogy eladod azt az érték tárgyat, mert hirtelen szűkséged van a pénzre, aztán elvered a pénzt? S a történet után a szemébe tudnál nézni annak, aki benned ennyire megbízott, s akinek a bizalmával te így visszaéltél? S ha ezt képtelen volnál megtenni egy érték tárggyal, meg tudnád-e tenni egy élő személlyel, aki a barátaidnak mindennél fontosabb? S ha megteszed, azt gondolod, hogy csak a magad nevében teszed? Úgy képzeld, hogy elkülönítheted a te személyes ügyedet egy ország képviselőjétől?*” – Ugyanakkor viszont jelentkeznek az ellentétes hangok, a férfi-önérzet motivációi: „*És mi lesz, ha erre a lány azt mondja majd, hogy gyáva vagy, hogy nem vagy férfi? Mi lesz, ha megvet érte, fogja magát és összecsomagol? Tudod, mi a felelősség. De vajon nem etikai felelősség-e az is, ha a különleges élményt kínáló testi találkozásban nem csupán a magad gyönyörűségére gondolsz, hanem a partnerre is tekintettel vagy (hisz ő volt a kezdeményező)? Nem erény-e az is, ha nem okozol neki csalódást? Végeredményben nem lehet bűn az, amit szerelemből teszel...*”

Ebben a példában jól meg lehet figyelni a motívumok keresztüzében kialakuló lelki konfliktust. Együttal pedig föl lehet vázolni azt a választ, melyet a konfliktusos döntési helyzetek hermeneutikája kínál a felelősség horizontjainak megrajzolásával. Mindezt alapvonalaiiban egy ábrán is érzékeltetni lehet, mégpedig az egy pontból kiinduló és egyre táguló értelmezési körök analógiájával (1. ábra). Maga a kiindulási pont érzékelteti az önző magatartást, amely csak a maga javát nézi. Mert az *önzés olyan, mint a kiterjedés nélküli geometriai pont, minthogy híjával van a döntés minimális erkölcsi horizontjának* is. Így az önző embernek egyszerűen nincsenek konfliktusai. Erkölcsi nullapont, aki még Marcuse „egydimenziós embe-
réhez” sem hasonlítható, azon egyszerű oknál fogva, hogy a pontnak nincs dimenziója. A testi kapcsolatban megmutakozó figyelmesség, amely tekintettel van a partnerre, már etikai érték s a maga módján felelősség. Csak az a kérdés: milyen horizonton? S az ábra segítségével nem nehéz megállapítani, hogy a kis kör a felelősség legszűkebb horizontjára utal. Tágul a felelősség horizontja, ha motivációjában egyre nagyobb körrel rajzolható meg:

felelős vagyok érte a jövője és boldogsága érdekében;
felelős vagyok a családom előtt;

felelős vagyok az ő hozzátartozói előtt;
 felelős vagyok egy ország képviselőjében;
 felelős vagyok a társadalom előtt;
 felelős vagyok az Emberiség előtt;
 felelős vagyok Isten előtt.

A táguló felelősség-horizontok analógiája

Nyilvánvaló tehát, hogy nem elég a nemiséggel kapcsolatban sem csak úgy, általánosságban hangoztatni a felelősséget. Mert a döntő fontosságú szempont többnyire épp az: mennyire tágas ez a felelősség, milyen a horizontja? A táguló körök egyébként a nagykorúság fokaira is következtetni engednek (mindig a saját világnézeten belül).

Ez a megközelítési mód túllép a hagyományos szempontokon (kisebb rossz stb.). Egyúttal azt is érzékelteti, hogy a keresztény erkölcsi döntés a hitben való létértelmezés következménye (Isten léte s az emberre vonatkozó üdvösségi terve a keresztény döntés felelősségét is implikálja). A keresztény hit bultmanni horizontja így a keresztény cselekvés horizontját is megszabja. Különös jelentősége, hogy még a legegyszerűbb hívőt is tághorizontú döntéshez segítheti. – Másfelől fény derül itt a keresztény erkölcsiség sokat vitatott sajátosságára, ill. „többletére” (*proprium christianum*).¹⁷ Világossá válik, hogy a keresztény erkölcs nem valami „más etikát” hirdet, mint a profán etikák. Mert *minden humánus etika arra törekszik és annyit is ér, amennyire től tudja oldani az ember ösztönös egoizmusát a felelősségben*. Így

például a marxista etika hangsúlyozza a közösségi felelősséget (a nemiséggel kapcsolatban is), sőt felismeri e felelőség transzcendenciáját és az emberi jövő előtti felelősségét is. A keresztény erkölcs mindezt elfogadja és integrálja, de megtoldja motivációjában az Isten, ill. az Abszolút Jövő előtti felelősséggel, melyet az ábrán a legvégső, lezáratlan kör íve jelez.

Amennyiben pedig a nemiség említett konfliktusában a szeretetre történik utalás, a válság szintén igazodhatik a hermeneutikai körökhöz: vajon a szeretetre hivatkozó döntésben mennyi az önzés és mennyi az önzetlenség? Vajon csak a pillanatnyi vágyak, vagy a másik személy valódi boldogsága vezérli-e a döntést? Vajon melyik az igazi szeretet következménye: ha a példában szereplő lány most csomagol és sértetten távozik, két év múlva azonban – talán már a férjével – újra visszajön és négy szemkört megköszöni a korábban oly érthetetlennek tartott döntést; vagy ha most marad még, később azonban nem jön már vissza soha többé?

* * *

A katolikus erkölcssteológia szemléleti megújulásával kapcsolatban összegezésül elmondható hogy az különösképpen jelentkezik a nemiség megközelítésében, a fejlettebb tudatszintű értelmezésében. Mindez azonban – mint a jelen tanulmányból is kitűnik – nem változtat a lényegen, bár egyes részletkérdésekben pozitívabb és megértőbb az értékelése. Elkerülhetetlen azonban, a hagyományos kérdések mai megközelítésénél a nemiséggel kapcsolatos normák szembesítése a nagykörűvá váló keresztény tudattal. Ennek érdekében törekednek korunk erkölcssteológusai e normák értelmes és meggyőző, vagyis párbeszédképes megapozására.

Jegyzetek: 1. vö. *Noldin: De castitate*, 1952 (Heinzel átdolg.); *De ipsa liceitate*, 59. sm. – 2. *A. Elsässer: Die sittliche Ordnung des Geschlechtlichen*, Aschaffenburg, 1973. 23. – 3. Ter 1–2. f. 4. Ld. A szerelmi párosának: „Hová rejtőztél, Szerelmem? ... Jelenléted nyilatkoztasd ki nékem. Látásod és szépséged legyen halálom” ... A lélek sötét éjszakája, II. 173. – 5. *Christliches Handeln*, 1977. Styria, 115. – 6. Kiv. 3,14. – 7. Ld. pl. *Elsässer* i. m. 75. – 8. *B. Strätling: Sexualethik u. Sexualerziehung*, Donauwörth, 1970, 32. – 9. Ld. *Mérleg*, 1967, 3. sz. 223. – 10. *J. Rattner: Psychologie u. Psychopathologie des Liebeslebens*, München, 1970, 31. – 11. *Rattner: i. m. 53.* A szerző egyértelműen megállapítja, hogy a potenciázavarok kevés kivételtől eltekintve lelki eredetűek. – 12. Ld. *Mensch u. seine Geschlechtlichkeit*, Würzburg, 1967, 75. – 13. Ld. *Boda L.: Az értelmezés alapkérdései*, Vigilia, 1979, 87. – 14. Ld. *G. Stachel: Die neue Hermeneutik*, München, 1968. – 15. Vö. pl.: *K. Horney: Unsere inneren Konflikte*, München, 1973. – 16. A jelen tanulmány írója az Európai Morálteológusok müncheni konferenciáján (1979) a konfliktusos döntési szituációkat tárgyaló munkacsoportban fejtette ki az itt felvázolt gondolatokat. Eszerint a nehéz döntési helyzetekben – a nemiséggel kapcsolatban is – segítséget nyújthat a felelőség horizontjainak ismerete. Az elmélet a tübingeni iskola hermeneutikai szempontjait viszi tovább és alkalmazza az erkölcsi élet döntéseire. – 17. Ld. *A. Auer: Autonome Moral u. chr. Glaube*, Düsseldorf, 1971. 114.

Buda Béla

A SZEXUÁLIS ÉLET PROBLÉMÁI NAPJAINKBAN*

A szexuális viselkedés kérdéseivel kb. egy évszázada foglalkozik a tudomány, igazán nagy méretű vizsgálatok, korszerű tudományos felismerések azonban csak az utóbbi három-négy évtizedben születtek. Korábban inkább a szexualitás alapteóriáit figyelték meg és írták le, pl. azt, hogyan szabályozzák a különböző primitív népek a szexuális magatartást, milyen szo-

* Felkérésünkre köszönettel vettük és adjuk közre Olvasóinknak a dr. Buda Bélának, a nemzetközileg is elismert orvoskutatónak és szexuálpszichológusnak tanulmányát. Munkájának célkitűzését a szerkesztőséghez írt levelében, illetőleg tanulmányában így határozza meg:

„... én ugyanis csak szaktudományos oldalról tudom közelíteni a kérdést... a vallás-erkölcsi oldallal nem foglalkoztam... Csak arra gondolhattam, hogy készek a vitára a szexualitás kérdéseivel kapcsolatban, és ehhez próbáltam egy vitapólust kidolgozni... A helyes tudományos viszonyulás ugyanis az, ha a hit szakembereivel konstruktív vitára, párbeszédre lép. Jelenleg a nemzetközi szakirodalomból hiányzik a szexológiai szakember és a szexualitás tudományos vizsgálatában is jártas teológusok eleve vitája. Az elmondottak ilyen vita lehetőségéhez is szeretnék hozzájárulni.”

(Szerk.)

kások, erkölcsök érvényesülnek, melyek a nemi élet élettani szabályszerűségei, milyen fajtái, típusai vannak a szexuális eltéréseknek stb. Mostanában nagyszabású felmérések tájékoztatnak arról, hogyan is élnek nemi életüket az emberek, milyen elvek, motívumok vezérik őket, hogyan változik a szexuális viselkedés az életkor folyamatában; nagyon sok kutatás foglalkozik a szexualitás biológiai alapjaival, olyannyira, hogy ma már sokat tudunk az örökéleti, fejlődési, endokrinológiai és fiziológiai törvényszerűségekről, melyek a szexualitást meghatározzák; és legfőképpen: megismertük a szexualitás lélektanát, azt a bizonyult folyamatot, ahogyan a személyiségben kialakul és működik a szexuális magatartás pszichológiai szerkezete, rendszere.

A sok ismeret nyomán a *szexológia*, a szexuális viselkedés tudománya fejlett és önálló tudományág lett, ma úgy mondjuk: interdiszciplináris vagy multidiszciplináris tudományág, hiszen az ismeretek sok tudományterületről szedődnek össze, a biológiától kezdve a szociológiáig vagy a kulturális antropológiáig. Néhány tudományterület annyira fejlett, hogy maga is szinte önálló diszciplínát alkot, így pl. szoktunk szexuális szociológiáról, szexuálpatológiáról, szexuáltherápiáról stb., mint önálló ágazatról beszélni.

A szexológia sokban hozzájárult az ember és az emberi magatartás jobb megismeréséhez, és sok tekintetben hatékony *alkalmazott tudomány* lett. Segítségével hatékonyan tudjuk gyógyítani a szexualitás különféle biológiai és pszichológiai zavarait. Állást is tudunk foglalni egy sor kérdésben, amiben eddig csak vélekedéseknek, hiedelmeknek vagy hittételeknek volt döntő szerepük.

Amint ez a tudomány azonban a társadalomban megjelenik, több feszültséggel és dilemmával találja szembe magát, mint a tudományok, az emberrel foglalkozó tudományok általában. Szinte szükségszerű, hogy ez a tudomány kétkedő és elfogulatlan vizsgálója a *szexuális szokásoknak* éppúgy, mint a nemiséget irányítani igyekvő *erkölcsi felfogásoknak*. Erre már az embert kutató tudományok *összehasonlító-kulturális* elve is kényszeríti, amely a szexualitás terén úgy jelentkezik, hogy a kutatónak tudomásul kell vennie a szexuális viselkedés és erkölcs örösi különbségeit a különféle kultúrákban, és egy-egy kultúrán belül is a különféle történelmi korszakokban. Nagyon nehéz tehát megállapítani a sui generis emberit a megfigyelhető, vizsgálható jelenségeken belül, és a kutatónak kötelessége, hogy megkérdőjelezze az uralkodó erkölcsi álláspontok, tanítások igazát, ugyanúgy, mint ahogyan a szokások, viselkedésmódoik helyességét, célszerűségét is.

A szexológia tehát nem népszerű tudomány, nem szívesen engedi magához e tudomány érdeklődését a mindennapi társadalomban élő átlagember sem, de különösen nem kedvelik a hivatalos szervezetek, az *állam*, amely nem szívesen vállalja, hogy törvényeit és rendszabályait egy-egy tudomány kritikusan vizsgálja, az *egyház*, amely többnyire évezredek hittételeit félti, de akár olyan egyszerűbb szervezetek sem, mint az *oktatásügy*, *egészségügy* stb.

A szexualitás tudományos vizsgálata ezért gyakran volt konfliktusok, viták gyújtópontja. Egészen az utóbbi évtizedekig különféle hatóságok ténylegesen is akadályozták a kutatásokat, üldözték a szakembereket. Még gyakrabban hivatalos álláspontokból tagadták vagy vitatták az egyes tudományos megállapításokat, amelyek nem feleltek meg a meglévő, elfogadott nézeteknek. Számos országban ezért nem is fejlődött ki a szexológia. Sajátos módon ezek között van hazánk is, ahol a felszabadulás előtt a hivatalos konzervativizmus nem kedvezett az ilyenfajta kutatásoknak, a felszabadulás után pedig a különböző ideológiai félreértések akadályozták a fejlődést, olyannyira, hogy egészen kb. a hatvanas évek elejéig nem volt ildomos, sok fórumon nem is volt szabad a szexualitásról beszélni. Ma már ez a korszak a múlté, de az emberek ma is nagyon keveset tudnak a szexus tudományos, különösen pszichológiai oldalairól, és a szakemberekre is a tájékozatlanság jellemző: nemcsak a papokra, a pedagógusokra és más hivatásos emberformálókra jellemző ez, hanem az orvosokra is, akiknek ismeretszintjük legalább egy fél évszázaddal elmaradott (és emiatt nem is lehet csodálkozni, hogy a szexuális betegek gyógykezelése megoldatlan, nincs szexuális tanácsadás – megfelelő, korszerű formában stb. –, tehát olyan hiányosságok mutatkoznak, amelyeken már a környező szocialista országok is messze túljutottak).

Az előzőekben többször különbséget tettünk *szexuális viselkedés*, *szokás* és *szexuális erkölcs* között. Sokak számára ez a megkülönböztetés furcsa lehet, a szexológiai szemléletnek azonban ez sarkalatos pontja. Erről nálunk – az említett elmaradás miatt – keveset tudnak. Ez azt jelenti, hogy a szexuális erkölcs, mint a szexuális életet vezető értékfelfogások és szabályok elfogadott és hirdett rendszerre eltér és szemben áll a szexuális élet valóságával. Ez az erköcstan a történelem minden korszakában és minden kultúrában olyan parancsok sorozata, amelyet az emberek nem tartanak meg. Minél fejlettebb egy kultúrában a civilizáció és minél nagyobb az egyén szabadsága, annál nagyobb a szexuális valóság és az erkölcsi normák feszültsége. Az európai társadalmakra ez különösen jellemző. A keresztény morál nagyon magas mércét állított az európai ember elé, – az európai államiság, gazdasági fej-

lődés, liberalizálódás viszont igen sok szabadságot, akár szabadoságot is tett lehetővé. A „kell” és a „van” feszültségét különféle történelmi korszakokban különböző módokon próbálták megoldani, időről időre megkísérelték a szabályok betartásának erőltetését, a leggyakoribb „megoldás” viszont egyfajta sajátos „hamis tudat” kialakítása volt. A nemiség körüli titkolózás, a szemérem ősi kulturális gyakorlatának felerősítése révén a középkori társadalomnak sikerült elérnie, hogy a szexuális viselkedésről a történelemnek és a fontos, művelt emberek gondolkodásának olyan képe legyen, amilyent a hivatalos felfogás látni szeretett volna. Így jött azután létre a „tisztá, erkölcsös középkor” képe, vagy a „viktoriánus morál” tisztaságának hiedelme, vagy akár a mai idősebb generációban is megfigyelhető idealizált elképzelés a „régii jó erkölcsökről”, szemben a mai világ elszabadult, szabados, romlott stb. erkölcsiségével.

A szexológia történettudományi részdiszciplinája a történeti szociológiával, a kritikus kultúrtörtélemmel és más tudományos ágazatokkal együtt a szakembert kiábrándítja ezekből a romantikus hiedelmekből. A régi századok lakosságának többségében a nemi életet a promiszkuitás, a háborúkat kísérő szexuális erőszak, a perverzióknak minősített megnyilvánulások gyakori megjelenése, a prostitúció fantasztikus méretű elterjedése és igénybevétele stb. jellemezte. A morált szinte csak egy elenyészően kis férfiréteg képviselte, no meg az uralkodó osztály és egyes, szorosan hagyományba ágyazott közösségek lányainak és asszonyainak rétege, akiknek „erkölcsüre” féltő gonddal vigyáztak. A hivatalos felfogás minden mást igyekezett elfojtani és kiszorítani a közfigyelemből, ami az erkölcsi ideáloktól eltért. Még a mai idős asszony is felnőhetett úgy egy jó polgári családban, hogy túlnyomóan a szexuális erkölcs érvényesülését figyelhette meg, legfeljebb csak hallott elítélendő eltévelyedésekről, rossz életűvé vált szerencsétlen lányokról, és ezért teljes bizonyossággal érezheti magában, hogy napjainkra óriási változások történtek, a fiatalok szabadosak, a szemérem utolsó gátjai is leomlottak, az emberek csak szexszel foglalkoznak stb.

A valóság pedig igencsak más. Jól tudjuk, mennyire nem volt „tisztá” a viktoriánus Anglia, milyen gyorsan terjedt a legkeresztényibb országokban is a vérbaj, milyen sok prostituált élt az egyház fellegvárait jelentő városokban, államokban is, vagy hogy csak a közelmúlt Magyarországot nézzük, milyen sok titkolt, meg nem engedett, de mégis megvalósuló szexuális esemény történt az emberek között. De az ellentett oldalról is más a helyzet. A szexuális viselkedés felméréseiből tudjuk, hogy a század első évtizedeiben (ameddig a mai vizsgáló módszerek a közvetlen adatszűrés érdekében vissza tudnak nyúlni) végbementek bizonyos változások a szexuális életben. De ezek nem folytatódtak egyenesvonalú trendként napjainkig. A házasság előtti nemi élet gyakorisága pl. emelkedett a nők körében (a férfiak körében alig, hiszen ők korábban is gyakran éltek a prostitúció vagy az alkalmi szexuális kapcsolatok lehetőségeivel), a szexuális élet megkezdésének időpontja korábbra tolódott (itt is a nők körében volt a legnagyobb változás), valamivel nőtt a szexuális együttlétek gyakorisági aránya, a partnerek száma, akikkel egy-egy ember élete során szexuálisan együtt volt stb. Ezeket az adatokat az amerikai Kinsey és mások vizsgálataiból ismerjük. *Egészen a hatvanas évekig azonban a szexuális viselkedésben nem mutatkozott további változás, tehát nem lett a nemi élet szabadosabb, nem tolódott a kezdete korábbra, nem lett kevesebb egy-egy női korszakban a szűkek száma, nem nőtt a rendellenes szexuális kielégülések gyakorisága stb. Ez pedig igencsak meglepő adat, hiszen közben lezajlott az ún. „szexuális forradalom”, és a közvéleményben szilárdan meggyökeresedett olyanfajta hit, hogy a „mai ifjúság” már teljesen promiszkuitás, a mai gyereklányok már elkezdik a nemi életet, ma mindent ki akarnak próbálni az emberek stb. Ez a hiedelem nem véletlenül terjedt el, a tömegkommunikáció terjesztette, és ennek jegyében a régi társadalmak gyakorlatával ellentétes folyamat ment végbe, a szexuális szeméremtilalmak megszüntetésének fokozatos hivatalos elfogadása keretében ma a szexualitást felszabadultabbnak, intenzívebbnek, általánosabbnak tüntetik fel, mint amennyire valójában az.*

Az iskolázatlan, szexológiai tájékozatlan embert azután ezek az új hiedelmek könnyen félrevezethetik. Azt hiheti, hogy pl. a homoszexualitás korunk terméke, hiszen virágjában van a „Gay Liberation Movement” és a többi homoszexuális mozgalom – azt gondolhatja, hogy a társas, csoportos szexuális játékokat, a „feleségek cseréjét” (wife swapping) stb. korunk találta fel –, hogy a meztelenség vagy a pornográfia valami újfajta „járvány”. A valóságban ezek a szexuális megnyilvánulások mindig is megvoltak, a tömegkommunikáció révén azonban láthatóbbá váltak napjainkban, és bizonyos formák pedig kommercializálódtak. Még a hetvenes években sem történt lényeges változás a tömegek szexuális viselkedésében, a szexológia szakértői itt vitakoznak, a felmérések egy része szerint a fiatalok körében valamivel gyakoribb lett a nemi élet, a házasság előtti nemi élet gyakorisága bizonyosan nőtt valamennyit, ám a 16 éven aluliak nemi életében szinte bizonyosan nincs változás. A füst jóval nagyobb tehát, mint a láng, és ebből igen fontos következtetéseket vonhatók le.

E következtetéseket a szexológia úgy fogalmazza, hogy *a szexuális magatartás nem divat-jelenség és kívülről vezéreltsége kisebb fokú, mint azt sokan feltételezték*. Valóban van a serdülőkori kortárs csoportoknak ösztönző hatása a szexuális élet megkezdésére, azonban elsődlegesen *a személyiség pszichoszexuális érése az a mozzanat, ami a szexuális viselkedést – sőt, lényegében a késztetéseket, vágyakat és készenléti állapotokat is – meghatározza*. Ez pedig biológiai és pszichológiai programozott folyamat. Ez az érés lényegében nem fejeződik be a serdülőkor végén, nagyon gyakran hosszú évekkel eltolódhat, nem ritkán a harmadik életévtized közepéig is. Amíg a személyiség pszichoszexuálisan nem eléggé érett, a heteroszexuális nemi életre ritkán kerül sor. A serdülés után ilyenkor az *autoerotizmus* dominál, a szexuális vágyak a fantáziában jelennek meg és rendszerint önkielégítésben vezetődnek le. Az autoerotizmus fázisa mai ismereteink szerint szükséges és fontos szakasz a pszichoszexuális fejlődésben. Visszafojtani nem lehet, és nem is célszerű. Ez igen fontosétel, ugyanis több évszázados nevelélméleti és orvosi hiedelem, hogy az autoerotikus megnyilvánulások tiltásával késztelteni lehet a szexualitás kibontakozását, ill. hogy az autoerotikus kielégülés a szexualitás későbbi fejlődésére és az egész személyiségre káros. Egyértelműen bezonyosodott, hogy ez nincs így, az *önkielégítésnek nincs semmilyen kára, sőt, szükség van rá a további éréshez*. Jól ismerjük az elmúlt két évszázad szexualitást elnyomó nevelési gyakorlatát, az önkielégítés ellen folytatott már-már embertelen küzdelmét, és az orvosi tudományos kiadott riasztó állításokat a maszturbáció következményeiről. Ezek nemcsak tévesek voltak, hanem maguk is nagymértékben hozzájárultak egy sor egészségtelen szexuális megnyilvánulás kialakulásához. Különösen a férfiak körében tömegmértékben jelentek szexuális neurózisok, önértékelési krízisek (a maszturbációról nem sikerült „leszokni”), az onániás büntudatban szenvedő ember szinte kényszerűen „kipróbálta magát” a legelső kínálkozó szexuális alkalmakkor, és mai ismereteink szerint a homoszexuális személyiségfejlődés és a súlyosabb szexuális devianciák fő oki tényezője a represszív és traumatizáló szülői nevelés, különösen a családi kapcsolatok káros szerkezetével párosultan.

Az önkielégítés elleni „keresztshadjárat” sikertelensége és kárai mutatják, hogy *a szexualitást nem lehet és nem jó elnyomni, viszont ugyanez érvényes fordított irányban is, a szexualitás pszichológiai rendszere annyira öntörvényű, hogy lényegesen nem lehet siettetni sem a szexuális élet kibontakozását*. Viszonylag csekély a gondolati-akarati döntések jelentősége a nemi élet megkezdésében, sokkal inkább az érzelmi és párkapcsolati érettség számít, továbbá olyan pszichológiai tényezők, amelyek a szülőkkel és a fontos felnőtt, környezeti személyekkel történő öntudatlan, észrevétlen *azonosulás* (identifikáció) nyomán épülnek be a személyiségbe. Az identifikáció mintája – ez rendkívüli fontosságú tény – nem a szülő vagy a nevelő személyiségének kívánt, tudatosan előtérbe helyezett, idealizált arculata, hanem annak pszichológiai *valósága*. A morálra vonatkoztatva ezt úgy lehet kifejezni, hogy nem az hat mintaként, példaképként, amilyennek valaki lenni igyekszik. Lehet, hogy az igyekezet során formálisan sikerül is valamilyen erkölcsi felfogásnak megfelelő viselkedést mutatni, ha azokban a vágyak és a fantáziák valósága más, a fiatal korosztályra sokkal inkább ez a réteg hat. Pszichológiai terápiák – különösen családterápiák – során gyakran tapasztaljuk, hogy fiatal lányok tiltott szexuális viselkedését éppen a tiltó – és látszólag erkölcsösen élő – szülők mélyebb lélektani valósága, fantáziavilága kényszeríti ki sajátos, tudattalan kommunikációs folyamatok révén.

Mindez arra mutat, hogy a szexuális viselkedés szabályozásában a tételes morálnak *csekély szerepe van, más pszichológiai erők hatnak, ezek a fiatalok személyiségén belül jelentkeznek és nagyrészt a felnőtt generációval való érzelmi viszony jegyeit hordozzák*. Következik ebből, hogy *a tiltások jóformán haszontalanok*, a pozitív nevelés, a megértés, a kibontakozásban való segítés, az új korosztály viszonyainak elfogadása a járható út.

Mielőtt azonban erről bővebben szólnánk, meg kell említeni, hogy a korunkban terjedő *katasztrófa-hiedelmek*, a teljes szexuális züllés, erkölcstelenedés félelmei ellenére tudományos szempontból egyértelmű, hogy *egészséges szexuális fejlődés, felszabadulás megy végbe a társadalomban*. Ez különösen a fiatalok körében figyelhető meg. Az utóbbi évtizedekre el-tűntek a represszív szexuális nevelési gyakorlatok (ill. nagyon csekély körbe szorultak vissza), emiatt a súlyosabb szexuális személyiségfejlődési zavarok gyakorisága csökkenőben van. A családi kapcsolatrendszer bizonyos zavarformái még nem csökkentek eléggé, valószínűleg ennek köszönhető, hogy a homoszexuális fejlődés ma is viszonylag gyakori. Ez viszont szabadabban, konfliktusmentesebben alakulhat ki, és kevésbé jelent súlyos életproblémát a homoszexuális személyiségnek, a társadalom lassanként elfogadja a homoerotikus viselkedést normális szexuális variánsnak (a homoszexualitást önmagában ma sem tekintik már betegségnek vagy peverzióznak, a világon szinte mindenütt megszűntek vele kapcsolatosan a törvényes szankciók is). Szinte teljesen megszűnt az onánia miatti büntudat, és az onániás félelmi neurózis, a vonatkoztatásos szorongás stb. A fiatalok természetesebben viszonyulnak

a szexuális kapcsolathoz, növekszik a kapcsolatokban a kölcsönösség, a lányok ebben önálló döntő tényezők, és az ő részvételük és örömük a nemi kapcsolatban növekvő mértékű. A párválasztási döntéseknek mind kevésbé tényezője a visszafojtott szexualitás. A felnőttkorban is szabadabb kapcsolódási erő a szexualitás, a személyiség fejlődését segítő élmények forrása.

Ez a tendencia megfigyelhető hazánkban is. Az utóbbi években szinte nem lehet találkozni orvosi vagy pszichológiai gyakorlatban kóros mérvű önkielégítési büntudattal, míg kb. 15 évvel ezelőtt ez rendkívül gyakori volt, egy-egy felvilágosító könyv orvos vagy pszichológus szerzője ezrével kapta a segélykérő leveleket és jelentkezéseket. Ma sokkal inkább a *szexuális funkciók zavarok* kerülnek előtérbe, a szexuális kapcsolat megkezdésével kapcsolatos gátlások, kielégülési zavarok, párkapcsolati nehézségek. Ezekben sokkal kevésbé valamiféle szexuális patológia jelenik meg, mint inkább *fokozódó igényesség* a *szexuális élettel kapcsolatban*, és a *szexuális élmény pszichológiai értékének növekedése*. Ma az ilyen problémák nagy számban jelentkeznek, megoldásuk nemcsak a szexuális viselkedés fokozódó humanizálódását segítené elő, hanem hozzájárulna egy sor párkapcsolati, személyiséglélektani, társaslélektani – önmagában nem szexuális jellegű – probléma megoldásához.

Hangsúlyozni kell, hogy *tendenciákról, trendekről van szó*. A mai társadalmat óriási mértékű és fokozódó *pluralitás* jellemzi és ez vonatkozik a szexuális viselkedésre is. Ma még megvan bizonyos falusi vagy kisvárosi közösségekben a múlt század kultúrája és a nagyvárosokban talán már jelen vannak a jövő század viselkedéstípusai is. Nem kétséges, hogy *vannak túlzások is*, túlzott szabálymentességi törekvések, élményhajszolási formák, másokat megbotránkoztató, intruzív szexuális megnyilvánulások, militáns szabadossági dogmák stb. Ezeknek hatására vagy a plurális erkölcsi megítélések ütközésekor, éretlen vagy kóros személyiségek esetében sok probléma, patológia, esetleg tragédia is alakulhat ki a szexualitás körül. Világosan kell azonban látni, hogy a bajok túlnyomó többségében nem a szexualitás a fő tényező, hanem a mai társadalmi élet és emberi egzisztencia olyan problémái, amelyek az élet más vetületeiben is sok zavar forrásai. Ilyen pl. az emberi viszonyok egyenlőtlensége, az emberi kapcsolatokban gyakran jelentkező elnyomó és kiszákmányoló pszichológiai tendenciák sora. Ezek a nem szexuális jellegű emberi kapcsolatoknak is a megrontói. Vagy ilyen az agresszió, a bántás, rombolás hajlama, a gátlás nélküli törekvés a saját célok megvalósítására, mások rovására is. Ilyen a megzavart személyiség kóros biztonságigénye, kiszájtatási hajlama, kompenzációs törekvése, de ilyen a személyiség általános tartásneikülisége, instabilitása, sodorhatósága is.

Az európai kultúrkörben évezredek át sikerült a szexualitásra hátrítani az emberi viszonyok számos alapvető baját. Ma – nem kis részben a szexológia segítségével, de más emberi és társadalomtudományok közreműködésével is – tisztán látjuk, hogy a társadalom ezt nem folytathatja tovább. A nevelés, a személyiségfejlesztés, az emberi – különösen a párkapcsolati – relációk kulturáltsága, a társadalmi viszonyok igazságos és egészséges rendszere az, amire törekednünk kell, és ebben sokkal kevésbé a hirdetett, tételes elvek játszanak szerepet, mint az a mód, ahogyan a hirdetők, az új és a jobb képviselői valóban élnek, nemcsak viselkedésük manifeszt formájában, hanem személyiségük és saját emberi viszonyaik valóságában. A felszabadult, érett személyiséggel vállalt, kölcsönös szexualitás inkább rendező erő, fejlődést elősegítő, az embereket egymáshoz közelebbi társadalmi tényező, semmint valami felszabadult és destrukcióval fenyegető probléma.

A szexualitással kapcsolatos tudományos álláspont ilyenfajta optimizmusa természetesen párosul egy sor olyan állásfoglalással, amely az egyház – különösen a katolikus egyház – mai felfogásával ellentétes. A tudományos álláspont elfogadja, bizonyos mértékig helyesli a házasság előtti nemi életet. Az önkielégítés „megengedéséről” már volt szó. A fogamzásgátlás és a biológiai eszközöket, erőket is igénybevevő családtervezés a tudományos felfogásban kívánatos, sőt szükséges. A tudomány elmege a házassági kapcsolat szexuális kizárólagosságának megkérdőjelezéséig, nyitott különböző alternatív együttélési formák iránt, és türelmes olyan szexuális megnyilvánulásokkal szemben, amelyek eltérnek a hagyományos heteroszexuális modelltől. Egyaránt helytelenül viszont a szexuális kizákmányolást, erőszakot, a szexualitás áruvá válását, a másik igényeinek figyelmen kívül hagyását, tehát mindazokat a szexualitással kapcsolatosan is előforduló *etikai és pszichológiai hibákat*, amelyek az emberi kapcsolatokat ma oly gyakran megterhelik, megzavarják.

E felfogásból ered bizonyos lelkigondozói, tanácsadói ill. terápiás attitűd, ez pedig az, hogy a szexualitással problematikus helyzetbe kerülő *személyiséget* kell segíteni, az ő belső tisztázódását, öntisztulását szolgálni, őt érett döntéshozóvá juttatni, akkor is, ha ez a döntés a tételes erkölcsi normáknak nem felel meg. Ebben az attitűdben benne van, hogy a pszichológiailag megalapozatlan szexuális cselekvés nem kívánatos, és annak megelőzésére lehet törekedni, hogy a tüneti jellegű, belső pszichológiai konfliktusokból vagy patológiából fa-

kadó, és esetleg szabados szexuális ideológiába burkolt szexuális igényeket nem kell mindig elfogadni stb. De a lényeg a pozitív viszonyulás, a szexualitás elfogadása és a személyiségen belüli kibontakozásának elősegítése. Ha ez az elfogadás nincs meg, akkor a segítő akaratlanul is a bajok fokozója lehet. A pszichoterápiás viszonyulásban a segítő megpróbálja beleélni magát a hozzá forduló lelkiállapotába, *empátiát* igyekszik tanúsítani, félre teszi a maga értékrendszerét és életelveit, és teljesen a másik belső pszichológiai rendszere szerint próbál érezni és gondolkodni, és ezáltal tudja segíteni a másikat az önismeretben, belső integrációban, személyiségfejlődésben. Ez lehet a szexualitás és a párkapcsolat problémáiban való lelkigondozói gyakorlat alapja is. A bonyolultabb esetek természetesen fokozott szakértelmet, pszichoterápiás képzettséget és tapasztalatot igényelnek.

A szexualitásról kialakult tudományos álláspont természetesen nemcsak azt kell hogy vállalja, hogy tételeit képviseli ellentétes felfogásokkal szemben is, hanem rendelkeznie kell a tudományhoz illő szerénységgel is. A tudományos ismeret soha sem végleges, soha sem megfellebbezhetetlen. Új adatok, új érvek új megvilágításba helyezhetnek jólismertnek vélt dolgokat is. A tudomány lételeme a szabad vita, a tényszerű, elmélyült ellenvélemények gondos vizsgálata. *A helyes tudományos viszonyulás tehát az egyház eltérő felfogásához az, ha kellő tiszteletet tanúsít az évezredek alatt kialakult gondolatrendszerek iránt, ha a hit szakembereivel konstruktív vitára, párbeszédre lép.* Jelenleg a nemzetközi szakirodalomban hiányzik a szexológiai szakember és a szexualitás tudományos vizsgálatában is jártas teológustudós eleven vitája. Az elmondottak ilyen vita lehetőségéhez is szeretnének hozzájárulni.

Ajánlott irodalom

Buda B.: A szexualitás modern elmélete. 1972. Tankönyvkiadó. — *Buda B.*: Régi orvosi vélemények az önkielégítésről. Egy különös iatrogénia történetéről. Orvosi Hetilap, 1976. 117. 35. 2115–2119. — *Buda B.*: Az önkielégítés. Szociológiai és lélektani adatok, a jelenség korszerű orvosi értelmezése, különleges formák. Orvosi Hetilap, 1976. 117. 48. 2903–2908. — *Buda B.*: Psychologie der Sexualität, 1977. Akadémiai Kiadó. — *Buda B.*: Empátia — a beleélés lélektana. 1978. Gondolat. — *Buda B.*: A közvetlen emberi kommunikáció szabályszerűségei, 1979 (második, bővített kiadás), Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest. — *Buda B.*: Ifjúság — szerelem — szexualitás. Szociológiai és pszichológiai szempontok a nemi erkölcs kérdéséhez. Confessio, 1979/2. 11–22. — *Buda B.*: A szexualitás lélektana. 1980. (A szexualitás modern elmélete 4. és kibővített kiadása), Tankönyvkiadó. — *Andorka R., Buda B., Cseh-Szombathy L.* (szerk.): A deviáns viselkedés szociológiája, 1974. Gondolat. — *Leibbrand, A., Leibbrand, W.*: Formen der Eros. Kultur- und Geistesgeschichte der Liebe. Bd. 1–2. 1972, Verlag Karl Alber, Freiburg und München. — *Ussel, J. von*: Histoire de la répression sexuelle. 1972, Robert Laffont, Paris. — *Marchi, L. de*: Sociologia del sesso. 1963. Editori Laterza, Bari. — *Kon, I. Sz.*: V vegnyie v interdizciplinarnuju szexologiju. 1980. Leningradskij Univerzitet (megjelenik magyarul: Kossuth Könyvkiadó). — *Beach, F. A.* (ed.): Sex and Behavior, 1965. J. Wiley, New York. — *Haims, L. J.*: Sex Education and the Public Schools. A Multidimensional Study for the 1970s. 1973, Lexington Books, D. C. Heath and Co., Lexington, Mass. — *Gemme, R. Wheeler, C. C.* (eds.): Progress in Sexology. 1977. Plenum Press, New York. — *Money, J., Musaph, H.* (eds.): Handbook of Sexology, 1977. Excerpta Medica Publ. Amsterdam. — *Plummer, K.*: Sexual Stigma: An Interactionist Account. 1975, Routledge and Kegan Paul, London.

Széll Margit

A NEMI ERKÖLCS DINAMIKUS MEGKÖZELÍTÉSE

„A szerelem és az ösztön között örökös a harc: a nemi ösztön kapni akar, használni a másikat –, az akarat szereleme adni akar, megteremteni a másinak a jót, hogy boldoggá tegye!” – vallja *Karol Wojtyła*.

A szexualitás különböző értékei széles körben századunk hatvanas éveiben tudatosultak. Egyidejűleg feltört az úgynevezett szexhullám: az addig tapasztalható prűdéria egyre követelőbb gyönyörkeresésbe csapott át a házasságon kívül és belül. Feltűntek a személytelen csoportsexnek ősi formái is. Nyugaton a pornokonzum egyre nagyobb méreteket öltött, a filmeknek tőkét kovácsoltak abból, hogy ami eddig tiltott volt, azt most korlátlanul szellőztessék.¹ A nyitott tömegkommunikáció útján a szexhullám – megkésve ugyan, és talán szeré-

nyebb méretekben —, hazánkba is behatolt. A társadalmi erőfeszítésekkel együtt mi, keresztények is felelősnek érezzük magunkat a szexuális erkölcs rendezettségéért. — „Felületes lenne azonban a benyomásunk, ha a szexuális forradalomban csupán a normák felbomlását látnánk. A folyamatok sokkal mélyebbek — mondja a pszichológus, *Paul Matussek*. A külsődleges, a magamutogató sexualitás — amennyiben a mélyebb igényeknek csak pótléka —, nem maradhat tartós, mert ellentétes az igazi emberi nemiséggel, ami a személyes bensőségességben válik tudatossá... Az egyházra — amely önmagában tekintve sohasem volt testellenes — rátörtek bizonyos történeti áramlatok. Most is felteszik neki a kérdést: *Hogyan lehet a nemiséget a vallási kultúrán belül személyes és társi jellegében nemesebbé formálni?* — Ki kell mondanunk azt is, hogy az emberiség történetében most kezdtük el igazán a férfi és a nő társi jellegét kialakítani.”²

A nemiség új távlatai az egyházban

A 2. Vatikáni Zsinat a nemiséget is újraértékelte és a hitvesi szerelemnek az eddiginél nagyobb távlatot adott: a társak a nemiségben adják egyik fontos tanújelét egymás iránti szerelmüknek, mely mindkettőjüket felülmúlja és végül is — akár tudatosan, akár nem — istenszeretetté magasztosul: „Az igazi házastársi szerelem bekapcsolódik az Isten-szeretethez” (GS 48.). A lelkipásztori konstitúció hangsúlyozza, hogy „a szerelem elsőrendűen emberi dolog, hiszen az akarat vágya vezérli személytől személyig. Ezért az egész személy java átfogja és különleges gazdagsággal ruhazza fel a test és lélek kifejezőképességét” (GS 49.). — A helyesen átélt nemiség tehát fokozza a szerelmet, a társakat fogékonyabbá, érzékenyebbé, önzetlenebbé és ragaszkodóbbá teszi egymás iránt. Az igazi szerelem légkörében a családi élet derűsebb és nagylelkűbb lesz, megkönnyíti a mindennapos terheket és pozitívan hat a társak társadalmi kötelezettségeire is. Az egyházi tanítás azon méri le a nemiség értékét, hogy mennyiben ad teljesebb értelmet az életnek, mennyire boldogítja a társakat. A zsinat ennél többet nem mondott. A teológusokat viszont arra indította, hogy az eddig hangsúlyozott parancsok és tilalmak mellett *gondolják át mélyebben a nemiség pozitív értékeit.*³

A Zsinat utáni időben az egyes püspökkari konferenciák feladata a *nemiség személyes keresztény felelősségének kidolgozása*, főleg azért, mert az orvosilag közreadott fogamzásszabályozókat az egyes társadalmak időközben beépítették a felelős gyermekvállalásba. Ezzel az abortuszok száma világszerte csökkent, de kétségtelenül az idő előtti és a kötetlen nemi élet lehetősége is könnyebbé vált. A Közös Német Püspöki Szinódus (Würzburg, 1973) foglalkozott eddig a legmélyebben a témával; IV. szakkbizottsága kiadta munkafüzetét „Az emberi szexualitás értelméről és kialakításáról”. Előzetes tájékozódásul a bizottság kérdőíveket adott ki a német katolikusoknak. A 4,5 millió kiértékelt válaszból kiténik, hogy az egyház erkölcsi tekintélyét a hívek főleg a közéleti kérdésekben tartják jelentősnek (béke, igazságosság kérdése, a nyomor megszüntetése). A szexuáletikai kérdésekre adott válasznál tér el legjobban a hívek értékelése és helyeslése az egyházi tanítástól. A *mesterséges fogamzásszabályozás* égető kérdésében az aktív katolikusoknak 61%-a másként gondolkodik, 31%-a komoly nehézségekkel küzd. A *házasság felbonthatatlanságáról* 39%-ban más véleményen volt, a *nemiség egyéb kérdéseiről* (házasság előtti vagy azon kívüli nemi élet stb.) 43%-a gondolkodott másként. A *szinódus a felmérésekből azt látta, hogy az egyház hitelessége a nemi élet kérdésében meglazult, ezért gondosan összevetette az egyházi tanítást a hívek nehézségeivel. „A keresztény módon megélt házasság”* címen kiadott előterjesztést 1975-ben a szinódusi többség megszavazta és így került be a záróokmányba azzal a céllal, hogy a többi országok püspökkari konferenciái számára is gondolatindító legyen, amint ezt *Döplner* bíboros záróbeszédében is kiemelte: „Ezeknek a kemény napoknak a menete és eredménye azt mutatja, hogy a nagy feladat komolyan elkezdődött... Adja Isten, hogy valóban segítségül szolgáljon a keresztény módon megélt házasság számára és mindazoknak, akik házasságukban nehézségekkel küzdenek, a továbbiakban adjon tartós segítséget a lelkipásztoroknak is.” A közben felmerülő események miatt a kérdést tovább mélyítették „a Bajor Katolikus Akadémia előadása” (München, 1976. június és 1979. okt.). *Franz Böckle* bonni erkölcs-teológus, a szinódusi szakkbizottság vezetője már többször is közre adta „Az emberi szexualitás és a keresztény házasság” címen előadott erkölcsstani alapkérdéseket, amiket itt vázlatosan bemutatunk.⁴

A SZEXUALITÁS VÁLSÁGÁT az alábbiak indokolják:

— A *nyitott társadalom* tagjai, főleg a fiatalok nem fogadják el a külsőleg irányított erkölcsi elveket, nemcsak a vallásoktól, hanem egyéb közösségektől sem (zárt faluközösség, iskola stb.).

– A szabad döntésre irányuló vágyak többnyire illúziók. Míg korábban egyesek a parancsok és a tilalmak miatti szorongásra panaszkodtak, most viszont a szexuális kínálat sodorja magával azt is, aki egyébként más véleményen van.

– Egyre terjed az a leegyszerűsített nézet, hogy a ki nem élt nemi ösztön kedvez az agresszív magatartásoknak. Ezzel ellenkezőleg a lélektan ma inkább a „nemiség kétértelműségére” mutat rá: A primér nemiség gyakran jár együtt az agresszióval, a kapzsi bírvágygal. *Erich Fromm* pontosan fogalmaz: „Az emberi egzisztencia sajátossága, hogy egyrészt ugyan alá van vetve a természetnek, másrészt viszont értelmével és szabadságával felülmúlja azt...” Vigyáznunk kell tehát, hogy a nemi elnyomás okozta károsodásból most nehogy a nemi szabadságba essünk.

– Illúzió továbbá az is, hogy az ipari társadalom embere szabad. Kényelmesebb életéért egyre több kööttséget kell vállalnia (autóközlekedés korlátozása –, munkahely sokféle függősége stb.). Ebből adódik, hogy a mai ember a személyes kibontakozását leginkább otthonában keresi és a nemiség intim szférájában akar szabad és boldog lenni.

Mindezekből kitűnik, hogy a keresztények nem a nemiség értékei ellen, hanem a nemi erkölcs olyan konkrét titlalmi ellen tiltakoznak, amelyek a sokoldalú valóságot lerövidített formulákba zárják.

Patricia Marshall orvosnő házasságtanácsadói praxisából ugyancsak megállapítja,⁵ hogy a nemi szankciók hálózata főleg a hívő fiatalokra hat lelkileg károsan. Katolikus erkölcsi felfogásunkban – mint írja – ma is érvényesül egy nőellenes örökség, ami még fenntartja a nemiség iránti előítéletet. Sok hívő fiatal éppen szerelme kibontakozása idején érzi úgy, hogy súlyos bűn veszélyébe került és ezzel elfordult Istentől, ottól, aki maga a Szeretet. Fő problémájuk gyakran még ma is az, hogy „meddig mehetnek el?”, hogy még ne szakadjanak el Istentől. Sokaknál ez az „erkölcsi minimalizmus” az aggályossággal, sőt az örülettel lehet határos, ami azután könnyen az ellentétbe csap át, és közömbösökké vagy ellenségessé teszi őket hitükkel szemben. Mindenképpen arra kell tehát törekednünk, hogy az egymáshoz közeledők szerelme az öröm, az elragadtatás és a hála kifejezője legyen azért az elkötelezettségért, ami a házasságban fog beteljesülni. A bűn félelme helyett inkább boldogságuk reményében gondoljanak Istenre.

A szexuális élet válsága – Böckle összefoglalásában, amint a példák is mutatják –, nem az értékek válsága, hanem a nemiség értékei közvetítésének a válsága. Hogy a hívők előtt visszaszerezzük a keresztény elveknek a hitelreméltóságát, ahhoz a nemi értékekkel összefüggő normákat árnyaltabban kell megfogalmaznunk, hogy így megalapozzuk a dinamikus erkölcsszemlélet lehetőségét. Jobban ismertté kell tennünk ehhez az erkölcsi jellegzet megelődően – 1. a nemiség jelentős értékeit –, hogy azután rávezessük a híveket tetteik – 2. erkölcsileg helyes megítélésére, a felelős döntésre.

A nemiség jelentős értékei

Évszázadok óta a nemiségnek csak egyik értékét (monovalenciáját) emeltük ki és így gyakran azonosítottuk a nemiséget az élet továbbadásával. A zsinat után a humán tudományok felismerései alapján az egyház egyre szélesebb körben hangsúlyozza a nemiség különböző értékeit (polivalencia), amint ezt *Josef Duss-von Werdt* családkutató részletesen kifejti.⁶ A nemisége jelentősebb értékei: – 1. a nemiség alapértéke, hogy az egész embert meghatározza, férfi és női jellegzet ad neki. – 2. A nemiség egzisztenciális értéke, hogy az emberi létezés közvetlen megtapasztalását közvetíti, így a társak kölcsönösen segítik egymás kibontakozását. – 3. Az ember feltárul a transzcendenciának. – 4. Sajátos jellegzet ad a társaknak a gyermek, mert vele együtt apának, anyának élnek magukat. – 5. Az emberi nemiségnek kiemelkedő közösségi jelentősége van az utódok vállalása és felnevelése miatt.

– Itt néhány szóval utalunk a nemiség transzcendens értékére, amint az összefügg a személyes felelősséggel.

„A szerelmet és a hűséget úgy kell bemutatnunk, mint a transzcendencia lehetséges megtapasztalási helyét, ahol az ember felülmúlja önmagát, hogy reményből élhessen” – mondotta *F. Böckle* a Bajor Katolikus Napokon. – A teljességre annyira fogékony fiatalokat éppen úgy, mint a házassok a különböző életszakaszokban emlékeztetünk kell a nemiség transzcendens segítő erejére: a szexualitás önmaga fölé emeli az embert akkor, ha önmagáról megfeledkezve, társával mint megismételhetetlen értékű személlyel akar találkozni.⁷ – „Az ilyen szerelemben benne rejlik a személyért való felelősség, azért a személyért, akit az ember a lét és a cselekvés legszorosabb közösségébe von be... És minél inkább felelősnek érzi magát valaki a másik személyért, annál igazibb a szerelme. Az olyan szerelem viszont, amelyik visszautasítja a személyért való felelősséget, az nem szerelem, hanem szükségszerűen egoizmus” – írja *Karol Wojtyła* mint erkölccsteológus.⁸ A nemiséget

ezért az ajándékozás szintjére kell emelnünk a figyelmesség, a felelősség és a szavahihetőség útján. A szavahihetőség a mai embernek érzékeny pontja és többet jelent neki minden más erkölcsi konvenciónál.⁹ Ez a szavahihetőség biztosítja a kölcsönös szeretet ígéretében a társak hűségét, a lemondani tudást a kapzsi birtoklásvágyról, valamint a szerelem igazi értékrendjét: „Az ember akkor jut el a boldogságra, az érett választásra, az igazságra, ha minden tárgyi értéket alárendelt a szeretett személynek. A szexuális értékek, az érzékek és érzelmek értékei így lesznek helyesen besorolva a maguk helyére... Az igazán beteljesedő szerelemben az ember a személyt önmagáért választja, — és nem csupán nemi társnak, hanem olyan személynek, akit életével akar megajándékozni...” Csak így képes felismerni az ember, hogy „nemcsak a szexuális csúcsmélységében, hanem minden erotikában van egy minőségileg magasabb tényező, ami az embert túlemeli önmagán... a szexuális nevelésnek erre a numinozumra kellene elvezetnie, ahol már a leggyöngédebb érintés is hidat verhet a másik part felé...”¹⁰ Meg kell tanulnunk, hogy egyetlen érintésünk se legyen pusztán érzékiség (Sinnlichkeit), hanem valódi létérzékelés, a Lét teljességének a megsejtése (Sinn). —

AZ EMBER ALAPTÖREKÉVE a transzcendenciavágya a vele szoros kapcsolatban álló részecske-igény együtt.¹¹ A fejlődő magzat anyjával még bensőséges közösségben él. A részecske-igény ez a boldogsága az életben fellazul és átalakul a védettség, az otthonosság, az együttlét igényévé, amit az érett ember a szerelmi együttlétben tapasztal meg. — A transzcendencia vágya tehát első lépésben egy — 1. viszonylagos önfelelőtlenség, amit a rajta kívüli értékekben, a másikkal való részesevésben tapasztal meg, — főleg a szerelmi beteljesülésben. Az ilyen személyes találkozásban az embert megérinti — 2. a Lét teljesebb valósága „a megrendítő és magával ragadó Numinozum”.^{12 13} — „A nemi örömben — írja F. Leist¹⁴ — minden értelmezést megelőzően, elővételezetten megsejtethetünk valamit az ember titkából. Az eredeti ünneplés megtapasztalása a nemi öröm volt, — és magasabb fokon újra azzá lett.” A gondolkodó emberben mindez — 3. tudatossá válik, mert felismeri, hogy „az akarat természeténél fogva akarja a jót, a végtelen Jót, a Boldogságot... Ez az 'isten hívás' a szerelemben... Az emberi szerelem a boldogsághoz, a jó teljességéhez való vonzódása miatt valamiképp megérinti az Istent, amikor azt mondja a másoknak: Azt a boldogságot akarom adni neked, amire te is vágyódsz. A mélyen hívó ember kifejezetten ki is mondja: „Ez a boldogság az Isten!”¹⁵ — Ebben a felismerésben azonosul a hívó a Szentlélek himnusza kérésével: Accende lumen sensibus! — Gyújts fényt érzekeinkben!

A felelős döntés, mint közös tanulási folyamat

A kereszténynek azonban nem elegendő csupán felismerni a nemiség értékeit, hanem szüksége van erkölcsi tetteinek helyes megítélésére és a felelős döntésre is. Ennek elsajátítására mélyebb, személyes kapcsolatot kell kialakítani lelkipásztorával és a többi nagykorú kereszténnyel, hogy az élő egyházi közösségben lehessenek egymásnak kölcsönös segítségére.

TETTEINK ERKÖLCSI MEGÍTÉLÉSÉNÉL tekinthetjük az emberi cselekedetet önmagában, függetlenül következményeitől (deontológiai szemlélet). Így mondható például: Hazudni nem szabad semmi körülményben között! — Rendszerint azonban tetteink következményeit is bevonjuk az erkölcsi megítélésbe (teológia etika). — Amikor az erkölcsi jó „abszolút értékéről” beszélünk, akkor az embernek a Teremtőjéhez való viszonyát emeljük ki, hogy ugyanis meg kell valósítania mindazt, amit a Teremtő reá bízott. Ámde ezt a teremtető megbízatást az ember csak az esetleges javakban, a viszonylagos értékekben tudja megvalósítani. „Minden emberi tett — hangsúlyozza Böckle — legyen az akár a szexuális aktus, tárgyi tartalmában nézve feltételes, ezért a vele kapcsolatos erkölcsi megítélés is a különböző értékek mérlegelésén alapszik. Ilyen értékek például a szerelem, a kölcsönös boldogság fenntartása, a gyermek felelős vállalása, a nemiség javáról való esetleges lemondás az embertársak vagy Isten szolgálatában. — A normák az ilyen feltételes értékeknek az általános ítéletei. Általánosított formája azonban nem fosztja meg a parancsokat (vagy tilalmakat) kötelező jellegüktől, hanem érvényességük a javak mérlegelésének ismételt megállapított helyességétől függ. Aki ezt az elvet helyesen érti, az felismeri az erkölcs dinamikáját... A nemi magatartásra vonatkozólag minden erkölcsi ítéletet teleologikusan alapozunk meg — folytatja Böckle —, vagyis a különböző értékek összevetésének megfontolásával. A norma így nem lesz kevésbé kötelező, hanem a helyes értékrend megfontolásán alapszik. Ez jelenti azt, hogy felismerjük és alkalmazzuk a nemi erkölcs dinamikáját.”

A mai keresztény nemi erkölcs három fontos kérdésének helyes megítélését keresi a würzburgi szinódusi záróokmány.

– A MESTERSÉGES FOGAMZÁSSZABÁLYOZÁS eddigi deontologikus formája (rövidítve) így szól: Egy szándékosan terméketlenül tett nemi aktus önmagában erkölcsstelen, ezért sohasem engedhető meg. – F. Böckle ezen a helyen részletesen elemzi, hogy vajon a jelzett nemi aktus valóban ilyen rossznak minősül-e? Ugyanis egyetlen teremtett, azaz feltételes érték sem képes egy cselekvést, mint feltételt önmagában, a körülmények nélkül meghatározni. Ez vonatkozik a nemi találkozásra is, melyben a nemiség különböző értékeinek biztosítására a nemzés bizonyos esetekben háttérbe kerül. A fogamzásszabályozásra vonatkozó teleologikus, vagyis a következményeket is tekintetbe vevő ítéletet így fogalmazza: „Meg nem engedett, hogy a nemzést kizárjuk a nemi önátadásból, ha csak fontos okok nem javallják a fogamzás megelőzését, és ez az önmegtartóztatás a házasság java érdekében elviselhetetlen.” – Ma viszont az emberi körülmények úgy megváltoztak, hogy az ilyen „fontos okokat” nem tekintjük kivételesnek, hanem ismételt esetben is igazolt lehet a fogamzásgátlás esete. Ez esetben a megváltozott szabályszerűséget így kellene megfogalmazni: „A fogamzásgátlást minden esetben igazolni kell és a módszer alkalmazásában vegyék tekintetbe a házastársak egymás egészségi állapotát és személyes méltóságát.” – Ezt a normatív kijelentést a szinódus záróokmánya csak leírta, de nem határozta meg, hanem jobbnak tartotta, ha „a fogamzásszabályozás módszeréről való döntést a házastársak lelkiismeretére bízta, de azzal a kikötéssel, hogy a módszerről alkotott ítéletükbe kötelesek bevonni (míteinbeziehen) mindazokat az objektív normákat, amiket az egyházi tanítóhivatal eléjük tár.” Ezzel szabad teret nyitott a szinódus az esetlegesen eltérő véleményeknek. – A megfogalmazást sokan kevesellték vagy nagyon „elvi kijelentésnek” tartották. „Egy elvi kijelentés azonban sokszor többet ér – mondja Böckle –, mivel olyan általános alapelvet szögez le, amely megtanítja a teológust, a lelkipásztort és a híveket arra, hogyan alkalmazzák helyesen a tanítóhivatali megnyilvánulásokat” –, és hogyan ismerjék fel magukban helyesen a döntésük lelkiismereti határait.

– A HÁZASSÁG ELŐTTI ÉS A HÁZASSÁGON KIVÜLI nemi életre jóval egyszerűbb a nemi erkölcs dinamikáját alkalmazni, mert ezeken a síkokon felmerülő kérdéseket az egyház mindig is a különböző javak mérlegelésével oldotta meg, elsősorban a születendő gyermek java érdekében. – Ma, amikor a társi szerelemnek, az emberi sexualitásnak annyi értékét ismerték fel, a teológusok hangsúlyozzák, hogy „a teljes nemi egyesülés előterében egy széles spektrum található, azaz az ember egész nemi meghatározottságából eredően a nemi gyöngédségnek sokféle kifejezési formái lehetségesek.” A szinódus itt nem a „megengedett” vagy „meg nem engedett” gesztusokat körvonalazta, hanem egyetlen meghatározó kritériumra mutatott rá: „A szexuális kapcsolatok mindig jók és helyesek, amíg az elözettség kifejezői –, és nem lesznek intenzívebbek annál, mint, amik megfelelnek a társak közötti személyes kapcsolat fokozatának.” Azaz egy már meghatározott önátadási fok vagy gesztus meghatározott fokú nemi kapcsolatot (elkötelezettség, jegyesség, házasság) kíván meg. – A társi szerelem túlzott társadalmi hangsúlyozása ma sokaknál háttérbe szoríthatja az intézményes házasságot. A félreérthetőség miatt a kereszténynek kifejezetten kell hangsúlyoznia, hogy „a beteljesedő társi szeretetközösségnek a legjobb esélye és helye a házasság.” A keresztény a nemiség természetes értékei fölül helyezi a házasság szentségi méltóságának felülmúlhatatlan értékét. A keresztény házasság a tartós boldogság kegyelmi közössége és éppen ennek a védelmében kell a házasság előtti és a házasságon kívüli kapcsolatokat minél szűkebbre korlátoznunk.”

A KERESZTÉNY HIT az anyagi javak használatára éppen úgy, mint a nemi javak értékelésére rányomja sajátos bélyegét. Az újabb erkölcs-teológiai törekvések, mint látjuk, a nemi erkölcs területén is egyre inkább kialakítják a *kreatív lelkiismeretet* –, és az erkölcsi kötelezettség mérlegelésénél komolyan tekintetbe veszik a *körülményeket*. A helyes megítéléshez azonban pontosan ki kell dolgoznia az egyháznak, hogy a hit fényében *milyen alapértékekről nem mondhatunk le* –, és hogy miként függenek össze egymással ezek az értékek.

A nagykorú keresztény ilyen módon az egyház irányelveit *nem automatikusan*, de *nem is abszolútizáltan* követi, hanem becsületes önvizsgálatot tart és úgy dönt. Döntéseiért azután teljes egészében vállalja a felelősséget. Nagyszerű dolog, ha valaki ezen módon lesz nagykorú felnőtt tagja az élő egyháznak. Az ilyen kereszténynél, „ha a szerelem eléri a teljességet, akkor az nemcsak a társi kapcsolatok sajátos (de mégis feltételes) atmoszféráját biztosítja – írta Karol Wojtyła professzor –, hanem megadja az Abszolútum iránti érzéket is a Feltétlennel, a Végtelennel való találkozásra.”

JEGYZETEK

1. *F. Leist*: Utopie Ehe zwischen Pornographie und Prüdeire, Tübingen, 1972. — 2. *P. Matussek*: Kirche und Sexualität: ein Dauerkonflikt? Herder Korrespondenz 1975/8. — 3. *G. Baum* zsinati szakértő értékelése nyomán, The Month 1973/3. — 4. A Közös Német Püspöki Szinódus anyagát *F. Böckle* írásaiból vettük: Kirche und Sexualität, Concilium 1974/12. 759–766; valamint: Möglichkeiten einer dynamischen Sexualmoral, in: Menschliche Sexualität und kirchliche Sexualmoral, Düsseldorf 1977² 123–138. (Az idézeteket ebből a két munkából vettük); — *F. Böckle* beszámolója a Bajor Katolikus Akadémia 1979. okt. 5–6-án tartott előadásából: Zur Debatte 1980/1. 5–6. — 5. *P. Marshall*: Love before Marriage, The Furrow, az ír Szent Patrik kollégium folyóiratából, 1968/4. — 6. *J. Duss-von Werdt*: Die Polyvalenz der Sexualität, Conc. 1974/12. 746–751. — 7. *J. Gründel*: Theologie von Geschlechtlichkeit und Liebe, Humanisierte Sexualität, Hrsg. H. Erharder, Wien, 1971. 422 kk. — 8. *Karol Wojtyła*: Liebe und Verantwortung, eredeti kiadás Krakkó, 1962. — német ford. München, Kösel, 1979. 113 kk. *II. János Pál pápa* lublini erkölcsoteológus professzor korában a személyes felelősség és a nemiség lélektani megvilágításában foglalta össze a keresztény nemi erkölcs alapjait. — 9. *K. Breuning*: Lernziel: verantwortete Sexualität, Conc. 1974/12. 741–746. — 10. *K. Dürckheim*: Vom doppelten Ursprung des Menschen, Freiburg, 1973. — A szerző ebben a magyar Szondi Lipót elméletét dolgozta fel: Elemente der exakten Triebpsychologie, Bern, 1952. — 11. *H. Stenger*: Der Glaube im Werden, Freiburg, 1966. 17 kk. — 12. *R. Otto*: „Das Heilige” műve óta (1925) a „numinozum” kulcsszó lett arra a „fascinans et tremendum” élményre, ahol egy természetes eseményben a Létteljesség megérinti az embert. — 13. *B. Thum* OSB: „Heilig, das Heilige” magyarázata LThK. V. 86. — 14. *L. Leist* i. m. — 15. *K. Wojtyła* i. m.

Nem késlekedem, hogy kijelentsem előttetek és az egész világ előtt, minden emberi élet a fogamzás pillanatától és ezt követő minden fokozaton át szent, minthogy az ember Isten hasonlóságára és képére lett teremtve. Semmi sem múlhatja felül az emberi személy méltóságának nagyságát. Az emberi élet nem eszme, vagy elvontság; — az emberi élet annak a konkrét valósága, aki él és fejlődik. Az emberi élet egy olyan lény konkrét valósága, aki képes a szeretetre, a szolgálatra és az emberiségre.

Az emberi élet érték, minthogy Isten ajándéka, akinek a szeretete végtelen. Ha Isten életet ad, az mindörökké szól. Az élet tehát értékes, minthogy a szeretet kifejezése és avümölcse. Ezért van az, hogy az életnek a házasság intézményén belül kell fakadnia és ezért szükséges, hogy a házasságot és a házastársak szerelmét az önatadásban nagylelkűsége jellemezze. A családi életnek ma az a nagy veszélye, hogy egy olyan társadalom közepette él, amelynek bálványja az élvezet, a kényelem, a függetlenség. A családi élet veszélye abban áll, hogy az emberek elzárják szívüket és önzökké válnak. Ezért él a családban az a félelem, hogy az állandónak vállalt kötelezettség meaváltozhat és meaváltoztathatja a férj és feleség kölcsönös, egymás iránti szerelmét, a két szeretet elzárkozhat egymástól mindaddig, amíg kapcsolatuk válással nem végződik. A házasság szentségében egy férfi és egy nő, akik már a keresztségben Krisztus tagjai lettek, köteletségüknek vállalják, hogy életükkel kinyilvánítsák Krisztus szeretetét. Ily kapnak biztosítékot arra, hogy kölcsönösen segítik egymást szerelmük kibontakozásában, a hűséges és felbonthatatlan egységben, hogy közösen és nagylelkűen megfeleljenek szülői kötelezettségüknek. Amint a 2. Vatikáni zsinat is kijelentette: „Ezen a szentségen keresztül Jézus Krisztus lesz jelen a házastársak szerelmében, életében és csatlakozik hozzájuk úgy, hogy szabaddá teszi őket arra, hogy egymást és gyermekeiket úgy szeressék, ahogy Krisztus szerette egyházát és önmagát adta érte. (Vö. GS 48.)

II. János Pál pápa
homíliájából, 1979. X. 7. Washington

TÁVLATOK

SZEMPONTOK A SZEXUÁLIS NEVELÉSHEZ

Egy híres francia nevelő írja: „Ha lehetséges lenne, hogy lányainkat (és fiainkat) azzal óvjuk meg sok bajtól, hogy hallgatásba burkolózunk és szemet hunyunk, sok szülő boldog lenne. De boldogtalanok, mert akkor hallgatnak és ott csukják be szemüket, ahol leginkább szólniuk kellene” (idézi *Werner Hofmann*: *Ich, du, wir* c. könyvében, Aarau, 1972. 122. o.). Különösen érvényes ez a tanácsalanság a szexuális nevelés kérdésében. A szülők kerülik a „kényes kérdéseket”, halogtatják, hogy nemi kérdésekről szóljanak otthon, aminek csak az a vége, hogy gyermekük az „utcáról” szerzi be – sokszor útszéli kifejezésekbe csomagolva – információit a két nem találkozásáról és helytelen irányba fejlődik, kicsúszik a szülők keze közül. Különösen vallásos szülők számára jelent problémát: mit mondjanak, hogyan adjanak felvilágosítást, anélkül, hogy ártanának a gyermeki léleknek. Mikor mennyit mondjanak és hogyan mondják azt? *Hitünk milyen szempontokat nyújt a családon belüli szexuális neveléshez?*

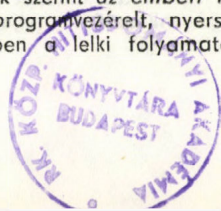
A *lelkipásztorok* ugyanilyen tanácsalankok. A szülőkben felgyülemelő kérdések bennük még élesebben vetődnek fel: milyen elvi alapból kiindulva szóljanak a szexualitásról, hogyan segíthetik a fiatalokat, anélkül, hogy mereven elítélnék őket, mit adjanak útravalóul a jegyeseknek, milyen tanácsot adjanak a problémáikkal hozzájuk forduló szülőknek? A két kérdés-kör – a szülő és a lelkipásztor nevelői munkája – ezen a ponton találkozik. Ezért elsősorban a *lelkipásztor szemszögéből* szeretnénk áttekinteni: akár katekézisben, akár jegyesoktatásban, akár családpsztorációban, hogyan segíthetjük a keresztény családokat a szexuális nevelés kérdésében.

Ami nem lehet kiindulópont

A lelkipásztorokban, szülőkben élő tanácsalanság legfőbb oka az *elvi alapok tisztázatlansága*. Az már világos mindenki előtt, hogy *manicheus izü testellenesség* – ami sokszor kísértett évszázadok folyamán keresztény kultúrkörben is – *nem lehet helyes kiindulópont* a szexuális nevelésben. Egyre inkább átmege a hívő köztudatba a tárgyilagos szentíráskutatásnak az a felfedezése is, hogy a „test” és „lélek” biblikus fogalom nem azonos az antik-görög test-lélek kettősséggel (amely pedig a hagyományos szexuális nevelés alapjait nagyrészt megszabta). Mint *Dionigi Tettamanzi* írja, a *Humanae vitae*-ről szóló kommentárjában, a szentpáli „testi-” és „lelki ember” nem más, mint a megváltatlan, ill. megváltott ember, tehát a *metafizikai dualizmusból* nem vezethető le közvetlenül, hogy e téren mi a helyes és mi nem (Commento all' Enciclica sulla regolazione delle nascite, Milano 1968. 255. o.).

De vegyünk egy másik lehetőséget. Ha az erkölcsiség mércéjének az „emberi természetet” tekintjük s ebből vezetünk le nevelési elveket (mivel „agere sequitur esse”), akkor azt is tudnunk kell, hogy a természet az Újszövetség szemléletében éppen a kegyelem ellentété (vö. Ef 2,3), így a hívő emberképnek csak nagy „kozmetikázás” árán lehet kiindulópontja az, ami „természetes”, másrészt kérdés, hogy vajon a „természetjogi alapon” álló etikában nem kísért-e túlzottan a *stoikus természetfogalom*, a maga statikus, jogi szemléletével, vagy éppen a tisztán *őszövetségi szintű tisztasági eszmény?* (*Johannes Gründel*: *Aktuelle Themen der Moraltheologie*, München 1971. 18. o.) Vajon, amikor a hagyományos katolikus házasság-kép az élet továbbadását tekintette a házasság – s így a nemiség – elsődleges céljának, a házasság egymás iránti szeretetét csak másodlagosnak, nem rendelte-e alá a speciálisan emberit a *többi élőlényvel közös „ösztönnek”?*

A kérdés annál élesebb, mert a modern lélektani kutatások szerint az *emberi nemiség alapvetően különbözik az állatokétól*: nem mereven kötött, programvezérelt, nyers ösztön (Instinkt), csupán lazább, kötetlen készítés (Trieb), amelyben a lelki folyamatok leg-

alább olyan szerepet visznek, mint a testiek (vö. dr. Buda Béla: A szexualitás modern elmélete, Budapest 1974. 66. o.). Nem igazolható tehát az az eljárás, hogy mint állatias, alantas elemet, eleve rossz szemmel nézzük az egész szexualitást. Egyáltalán, *nem tűnik helyesnek, ha félünk tőle*, ha viszolyogva szólunk róla, ha titokzatos dolgot, tabut csinálunk belőle, egyszerűen, ha ellen-nevelésben merül ki minden tevékenységünk.

Ugy tűnik tehát, hogy a szexuális etika hagyományos kiindulópontjai legalábbis nem elégségesek. *Nagy hiba lenne* azonban, ha a dualista vagy természetjogi kiindulást felcserélnénk más, ma divatos elméletekkel, amelyek, mint *Andrew Greely* írja, az egyéni központú örömhajzászás malmára hajtják a vizet (Erotische Kultur, Graz-Wien 1978. 9. o.). Pedig a – főleg a 2. világháború után bekövetkezett – ún. szexhullám veszélye éppen ez: *individualista felfogás uralkodik el* világszerte a szexualitást illetően: sok ember kezdi magányosnak tekinteni, hogy gazdálkodik nemiségével. Sokszor még katolikus pszichológusok is a „szexualitás ideológiájának” csapdájába esnek. *Ernst Ell* például a nemiség önértékét magasztalja: fiatalít, feszültséget old, büszkévét tesz, életörömet nyújt, a szegények kenyere – mondja – és így tovább (vö. Psychologische Grundlagen einer dynamischen Sexualmoral, a Humaniszierte Sexualität c. tanulmánykötetben, Wien 1971. 14–15. o.).

Joggal írja azonban Greely: a szexualitásnak efféle „erkölcsi megítéléstől független” megközelítése „csak egy csimpánznak segítene, de nem egy embernek”, mert az *ember nem szakítható ki a társas kapcsolatokból*. Szellemesen felel Ell tetszetősnek tűnő elméletére Gründel: az „egydimenziós szexre” a felsoroltak ellenkezője is igaz lehet: öregít, gyűlölködővé, önzővé, kisebbséggé tesz, éppen a szeretet szempontjától való elszakadás miatt (i. m. 70. o.). A merőben „humanisztikus” vagy lélektani jelszavak mögé búvó szexuálmorál – mint *Ernst von Xylander* kijelentése: „nemi gyönyörzéses sohasem erkölcsstelen” vagy *Bertrand Russel*: „Szexuális területen ugyanúgy nem szabad korlátokat felállítani, mint a táplálkozás területén” – képtelenségekhez vezet: a pohárvíz-elmélethez és az orgazmus-ideológiához, ez a *szereket nélküli, társas vonatkozásától megfosztott „szex”* azonban már embertelen (uo. 29. o.).

Új elvi alap: a személyes szeretet

De hát akkor mit tekinthetünk a szexuális nevelés alapjának? A vázolt lehetőségek – bár ellenkező irányba mutatnak – egy valamiben megegyeznek: *elsikkasztják a személyesség szempontját*, hiszen az nincs meg sem a csak-tárgyi célnak alávetett házasságban csakúgy, mint a tisztán sportnak kikiáltott „szex”-ben. A szexualitás „új” elvi alapja tehát a *személyes jelleg* lehet. S ezt azért tettük idézőjelbe, mert férfi és nő társ-voltának eszméje már a Szent-írás legelső lapjáról is felénk sugárik.

Ez a személyesség kettős jelentésében is igaz. *Önmagunkhoz mérten* is személyllyé („persona”) kell válnunk. Érdekes Tettamanzi elemzése: *Aquinói Szent Tamás* nem olyan értelemben választja külön a házasság elsődleges és másodlagos célját (Summa Th. I–II. 92.1), mint a későbbi morális, hanem éppen megfordítva: a „modo secundario” nála az „ordo intentionalis”-t, az értelmes, szándékkal átszőtt, magasabbrendű létrendet, a *kifejezetten-emberit* jelenti. Ez a „személyhez méltóan emberi” lehet csak az „eszes természetnek megfelelő” kifejezésnek is igazi tartalma. A szexualitásnak ezt az átemberiesítését pedig – amiben a róla való lemondás vagy alkotó erővé való átfőrmálása is benne lehet! – éppen az teszi lehetővé, hogy – mint láttuk – *nem nyers „öszön”* csupán, hanem tudati tényezőknél alávett, képlekeny, alakítható belső irányulás. Biztos tehát, hogy fontos feladat személyesség tétele, a személyiség belső összhangjába való beépítése.

Személy-voltunk azonban a „másikkal”, a *többi emberrel* való viszonyunkat is felöleli. Létezésünk csak más személyek erőterében kap igazi emberi töltést. Különösen igaz ez férfi- vagy nő-voltunkra s így nemiségünkre. A *szociálpszichológiai kutatások* tökéletesen igazolják, hogy a nemi azonosulás (identitás) kialakulásában döntő szerepe van a környezetnek, olyannyira, hogy „Robinson”-ként felnövő emberben egyszerűen ki sem alakul a szexualitás; a nemiség a „szocializációs” folyamatban lesz személyiségünk részévé (vö. Buda i. m. 82. 103. o.).

A szexualitás azonban nemcsak a „nemi szerep” (gender role) átvételében – formailag – kötődik a társadalomhoz, hanem tartalmában is. Ell szerint a szexuális fejlődés az „én”-től a „te”-ig tart (ami nem azt jelenti, hogy az énközpontról erotikán mindenkinek át kell mennie): a fiatalok fokozatosan jutnak el a másikat mindenestől vállaló „társ”, a házastárs hivatásáig. A tisztán biológialag értett szexualitás problémájára ez az egyetlen hiteles válasz: A szeretettel áthatott szerelem, a *személyt személyllyel összefűző társas viszony*, amely – felfogásunk szerint – teljes tartalmában csak életreszóó szövetség, a *házasság* keretében jöhet létre.

Ez a világos háttér teszi lehetővé, hogy „helyére tegyük” a szexualitás „kinövéseit”. Az önkielégítés vagy az egyméivel folytatott nemi kapcsolat nem egyszerűen azért helytelen, mert „ösztönkielégítés” vagy merő „testiség”, hanem mert hiányzik belőle a másik nemre irányuló, igazi személyes kapcsolat. De az egész embert átfogó személyesség nincs meg a futó kalandban és a házasságtörő kapcsolatban sem. Mint *Susanne Heine* írja (Lernziel: Aneignung, Diakonia 1977. szept. 321. o.), ezekben a „te”-ből tárgy lesz. Igaz azonban másik megjegyzése is: mindezek súlyosságában figyelembe kell vennünk az idő- és helyzet-koordinátát is (történelmiségünket): bár egyként elítélendő, nyilván másként esik latba a fiatal alkalmi onániája, mint a felnőtté, netán házassé, vagy a lakáshiány miatt még házassodni nem tudó jegyesek nemi kapcsolata, mint ismét a házassé „félrelépése”. Valami azonban közös bennük: a személytelenség. A személytelen kapcsolat pedig (vö. 1Kor 6,12) nem tükrözi vissza többé Istenhez fűződő szövetségünket. Igaza van azonban *Dietmar Huhn*nak is (Ehe und Familie heute, in: *Humanisierte Sexualität*, 66. o.): *Bűn lehet a szexualitás a házasságban is*, ha ez álházasság, ha nem hű tükre Isten és ember szövetségének, ha tisztán jogi kapcsolat s nem igazi, személyes szeretet kifejezője.

Igy érkezünk el a szerelem vagy – ha úgy tetszik – a szexualitás teológiai alapjaihoz. A nemiség nem önmagában (természete szerint) jó vagy rossz, csak, ha öncéllá tesszük, ha istenítjük (vö. Róm 1,23). A kiteljesedő életszövetségben viszont annak az Istennek, aki maga a szeretet (1Jn 4,16), a férfi-nő kapcsolat mintegy közvetítője, szentségi jele lesz, írja ugyancsak *S. Heine*. Hasonló következtetésig jut el *Gründel* is (i. m. 35. o.): a teremtés adta kétneműség (Ter 2,18) társas kapcsolataink alapja és mintája, így Istennel való társi kapcsolatunk is. *Andrew Greely* egyenesen úgy fogalmaz: Isten nem egyszerűen „nem nélküli”, hanem mindkét nem sajátosságát magában foglalja (és fölülmúlja), a férfi és nő tehát nemcsak az élet továbbadásával és nem is csak statikus értelemben lesz „együtt Isten képmása”, hanem a házass szerelemben, ahol újra és újra létrejön, mint írja, az „isten”i egység, a coincidentia oppositorum, az ellentétek összecsengése (i. m. 63. o.).

Szempontok a neveléshez

Erről az alapról indulva már maradéktalanul eleget tudunk tenni annak a követelménynek, amelyet szinte minden mai katolikus nevelő hangsúlyoz: *pozitív tartalmat tudunk adni a szexuális nevelésnek*. Igaza van *Bernhard Honsel*nek és *Alois Müller*nek: nevelésünk eredménytelenségének oka jórészt az, hogy túl autoratív, tisztán tekintélyelvre épít (Ratlose Sexualpastoral, Diakonia i. sz. 289. o.). Nos, így a megoldás – úgy tűnik – éppen az, ha nem egyszerűen csak elítélünk, hanem beláttatunk, ha *belsőleg világítjuk meg a szexualitás igazi értékét és rendeltetését*. A szexualitás Isten-adta ajándék, amelynek az életszövetségben s a gyermekáldásban kell kiteljesednie. Mindaz jó, ami efelé mutat előre, az lesz rossz, ami ezt megakadályozza.

A másik előzetes szempont a nevelésre vonatkozólag: nincs „külön” szexuális nevelés. A nemiségre vonatkozó elvek az általános nevelés részét alkotják (*Bernhard Liss*: Thema: Ehe und Familie, Wien 1974. 110. o.). Mindenekelőtt tehát emberré, jó társakká, magyarul *szeretetre kell nevelnünk gyermekeinket*, s ennek keretében megtalálják a nemiség „helyét” is. Hogyan beszéljünk a „szexről”? – *Liss* szerint még a *szavaknál is fontosabb*, hogy elfogulatlanul, őszintén. Ne mondjunk olyat, amit később vissza kellene vonnunk (vö. golyamese). Amit mondunk, igaz legyen, csak fokozatos: a gyermek szintjének megfelelő. A kicsinek az legyen a benyomása: szüleim felelnek, tehát kérdezhetek. A „felvilágosító” beszélgetésnek ne legyen ünnepélyes éle, természetesen legyen, kapcsolódjék konkrét élményhez, problémához (pl. a szomszéd néni gyereket vár). Nem lehet sebezhető pontunk: ketősség, őszintétlenség: a kisgyermek érzékeny antenna minden hamisságra. Jóval az érés jelei előtt beszélünk kell vele arról: mi lesz, mit tegyen.

Fontos a család – helyes értelemben vett – *erotikus légköre*, mint nevelési eszköz. *Greely* megjegyzi (i. m. 152. o.), a jövőendő házasságok sikere nagyrészt attól függ, hogy a fiatalok mit hoznak magukkal: egészséges beállítottságot-e vagy sem. Igenis, kifejezhetik egymás felé a szülők gyöngédségüket, így tanulja meg a gyermek – nem szavak, hanem metakommunikáció útján –, milyen is a férfi- és női magatartás. Kedveskedő szavak, sokszor csak hangsúlyok, mosoly, bensőséges egymásra tekintés, simogatás, egymásba karolás, vagy az, ahogy az anya várja haza férjét, megőrül, mikor megjön, többet mond el nekik, mint többszörös felvilágosító beszélgetés. A felnőtté váló *nemi szerep igazi alapjait otthon sajátítja el*.

Annál nagyobb baj, ha bármilyen okból kiesik az egyik szülő. Főleg az elváltaknál áll elő az a helyzet, hogy a gyermeket nevelő szülő ellenszenvet csepegtet a másik szülő s az általa képviselt nem iránt, amivel elzárja az utat a házasság felé vagy homoszexualitásba sodorja gyermekét. A kislányt igenis odáig kell elvezetni a szülői házban, hogy kislánként fogadja

el magát, a fiút pedig, hogy fiúként, tehát hogy elfogulatlan örömet érezzenek amiatt: testük van (*Hofmann*). Az identitás beidegzésében persze nemcsak nemi vonatkozások vannak. Helyesen látja *Gál Erzsébet* és *Ortutay Zsuzsa* (Családi életre nevelés a szülői házban és az iskolában, Budapest, Kossuth, 1976. 30. o.): A „lány-tudatban” az anyás vonások kialakítása is benne van, a „fiú-tudatban” pedig az is: erősebb, mint a lányok, tehát igenis óvnia kell a nőt, udvariasnak kell lennie. Ilyen értelemben az egyenjogúság nem a nemi jelleg megszűntetése, hanem a helyes „szereposztás” kifomálása.

Bölcsőtől serdülésig

De próbáljuk most végig követni a szexuális nevelés *életkorok szerinti „célcsoportjait”*. „Sok szülő tanácsstalan – írja *Hofmann*, i. m. 122. o. –, ha 4–6 éves kislának erekciója van; ha az érinti nemi szervét, a kezére üt, teljesen pánikba esik és „fuj!”-t kiált. Ezzel valamit, ami természetes, természetellenessé tesz. Pedig itt olyan dologról van szó, amit születéstől serdülésig s azon túl mint egyetlen összefüggő egészet kellene látnunk: ez és még sok egyéb az élet továbbadását segítő magatartást készíti elő”. – Ime, az orvos és házassági tanácsadó szemével nézve a dühös leintés, ijesztgetés, sokkolás nem helyes. Előbb-utóbb szembe kell néznünk kisgyermekeinkkel, meg kell nekik adnunk a koruknak megfelelő felvilágosítást.

És itt hangsúlyt helyeznénk a *fokozatosságra*. Vagy nem ezt tesszük, amikor például az autó „titkait” tárjuk fel gyermekünk előtt? A háromévesnek még csak az indítást mutatjuk be, az ötévesnek már a kormányzást is, a hétévesnek már vázoljuk a motor munkáját, a tízévesnek erőtátelelekről beszélünk, a tizenégy évesnek pedig próbálunk válaszolni a hogyan-okra is.

4–5 évesek első „szexuális” kérdése: *honnan jön a kisgyerek?* – Szinte minden nevelési szakember szerint egyféleképpen érdemes erre válaszolni: *az anya oldaláról*, hiszen így a kisgyermek érzelmi kötődését erősítjük. Először mondjuk így: az édesanya testéből, majd így: méhéből, s fűzzük hozzá: mert szülei így szerették volna s Isten is ezt akarta.

A gyermek nem elégszik meg ennyivel. 6–7 éves korban afelől is érdeklődik, *hogyan születik meg a kicsi*. Mivel sok szülő úgy érzi: „illetlen” dolgokat kellene itt érintenie, nem szívesen válaszol. Pedig elmondhatja: az élet egy kis sejtből, a petéből indul útra, amely a petefészekből a petevezetékben a méhbe kerül s ha ott magzattá fejlődik, kilenc hónap múlva a szülő csatornán át jut ki a kisbaba. Nem titkoljuk a szülés nehézségeit, de a Teremtő „rendezési elvét” sem: a magzat addig van a méh védettségében, míg elfér odabenn s most már jelentkezhet a „kinti” életre (*Hofmann*: i. m. 123–5. o.).

Véleményünk itt eltér *Hofmann*tól: elegendőnek tűnik, ha csak a serdülés előtti korban (9–10 éveseknek) tárjuk fel, *hogyan fejlődik ki a magzat*: a lányok úgy születnek meg, hogy mintegy kétszáz ezer kis petét hoznak magukkal, 12 éves koruktól havonta beérik belőlük egy, az ún. havi vérzéssel. A kismamák esetében egy ilyen megtermékenyült, beágyazódott, kis magzat fejlődött belőle, aki már a 7. hét után olyan, mint egy kisbaba, belső szervei kialakultak, testecskéje (szíve, mája, gyomra) már „dolgozik” is, lényegében csak méreteiben változik – egészen 25–27 éves koráig. Az 5–6. hónapban fogni tud, a 7. hónapban rugdos, ásít, alszik, ébred, mint egy újszülött, lassan születésre képes.

Közben azonban a lányok 6–7, a fiúk 7–8 éves korban a papa után kérdeznak. *Mi az apa szerepe?* A szintén orvos és nevelő *Strätling-házaspár* (a *Der Mensch und seine Geschlechtslichkeiteimü, Alfons Auer* által szerkesztett könyvben, Wien 1977.) ezt a hasonlatsort alkalmazta: eddig a magzatról úgy szóltunk, mint a tojásban fejlődő kiscsibéről, önmagában véve. Most a *megtermékenyítésre* fordul a figyelem. Itt új képre van szükség. A gyermek már látott almavirágot, amiből az ízes, illatos alma lesz. Mi is történik a virággal? Az almavirág bibéire virágpör száll és megtermékenyíti. A bibe és a virágpör egyaránt szükséges volt. Így van ez az embernél is. Az anyai petesejt és az apai ondósejt egyformán szükséges ahhoz, hogy az új élet útjára induljon. – Amikor aztán 1–2 év múlva erre a kérdésre visszatérünk, elmondhatjuk, hogy az ember tulajdonságait az így együttesen kialakuló tízezer gén hordozza, 23 kromoszómába sűrítve, amelyek közül az egyik a magzat nemét határozza meg; fiú lesz-e vagy lány.

8–9, ill. 10–11 éves korban a gyermek tovább kérdez: *hogyan történik a megtermékenyülés?* A *Strätling-házaspár* a veteményező kertész munkáját idézi: miután karóval lyukat fúr a földbe, a magvat mélyre ülteti, hogy a föld anyaián óvja. *Hofmann* itt a méh védettségére emlékeztet: az anya testébe ágyazott, hogy oltalmat nyújtson a majd kibontakozó életnek. A Teremtő ezért alkotta olyanná a férfi nemi szervét, hogy be tudja juttatni a férfi ivarsejteket mélyre, ahol a petesejttel találkozhatnak. S hogy többet kell bejuttatnia, azért van, mert a pete ötödmilliméteres nagyságával szemben az ondósejt csak huszadmilliméteres

átmérőjű s könnyen elpusztul, viszont mozgékony kis ostorral rendelkezik, aminek segítségével a sok közül valamelyik esetleg el tud jutni a petéig. Ezek a sajátosságok értetik meg a férfi és a nő nemiszerve és néhány más tulajdonsága közötti különbséget. Amikor a két szülő útjára indítja a magzat életét, ez a találkozás egymás iránti szeretetüket fejezi ki, ezért a Teremtő ezalatt nagy örömmel jutalmazza meg őket.

Ujabb kérdések is felvetődnek. A gyermekek tudnak házaságon kívül született gyerekekről, ismernek gyermektelen házaspárokat is. Nem hallgathatjuk el az igazságot: a nemi egyesülés lehetséges nemcsak házások között és nem mindig vezet megtermékenyülésre. Az igazi szeretet azonban az, ha a szerelmesek vállalják egymást egy életen át, és – ha csak egy módjuk van rá – vállalnak gyermeket, aki szeretetük gyümölcse. Az életre szóló házastársi köteleket az egyház szentségnek tekinti.

Már ebben a serdülés előtti korban is jelentkeznek más problémák, a felvilágosítás kérdésén túl: „apás-anyás-játék” vagy „doktorjáték”, különböző szexuális mozdulatok. Mint a Strätling-házaspár írja, kár lenne, ha ezekből tragédiát csinálnánk, mert ezzel még jobban felhívónák a gyerekek figyelmét, inkább „eiterelő hadművelettel” kell élnünk. Szülők számára sokszor az is problémát jelent, mutatkoznak-e gyermekeik előtt ruhátlanul. Ha erre – igen ritkán, de természetesen – minden figyelemfelkeltés nélkül sor kerül, számos nevelő szerint nem ítélnélhető el. A titkolózás esetleg épp az ellenkező eredményt szüli: felkelti a kisgyerekek érdeklődését, kíváncsiságát. Ha aztán a gyermek nem szívesen fürdik már szülei előtt, ez serdülőkorának előjele, s ebből ugyanúgy nem szabad problémát csinálni (Strätling, i. m. 191. o.).

A forrongás éve

Az élet első évtizedében végül is abban kezd el a gyermek begyakorolni identitását – írja Hofmann, i. m. 12. o. –, hogyan viszonyul a szüleihez, testvéreihez. A 2. évtizedben (a teenager-korban) már az „idegen” fiúk-lányok: a másik nem megismerésére megy át a hangsúly. Jelentkeznek a serdülés jelei, a nemiség konkrét formában is megjelenik: lányoknál megindul a havi vérzés, a fiúk egy reggel magömlésre ébrednek.

Ennek a korszaknak fő problémája az autoerotika: a serdülőnek önmaga felé fordul szexuális érdeklődése. Egyes pszichológusok „mai tudásunk szerint szükséges átmenetnek” tekintik az önkielégítést (Buda: i. m. 147. o.) a nemi szerep begyakorlására. Katolikus nevelők is hajlanak arra, lehet olyan eset, amikor feszültségoldó szerepe van (Strätling: i. m. 133. o.). Elisabeth Bloch szerint (Jugend und Sexualität, Diakonia i. sz. 343. o.) sokszor a családi otthon ridegsége kergeti a serdülőket fokozott önkielégítésbe. Ez azonban nem változtat az elvi megítélésen: mint Gründel írja, az autoerotika társiatlan, narcisztikus, szeretet-nélküli, különösen, ha „fixálódik”: ha megreked benne a fiatal, megakadályozza a tulajdonképpeni (társi) szerelemre való eljutást. A pszichológusok is elismerik: aki ezen a szinten ragad, gyermeteg marad, sőt esetleg neurotikus lesz (vö. Buda: i. m. 202. o.).

Van-e itt megoldás? – kérdik szülők, lelkipásztorok. A Strätling-házaspár szerint a gyónatási gyakorlatban nem volna szabad szem elől téveszteni: nem az onánia „a” bűn, sőt nem a testiség benne a bűnös, hanem a mögötte rejtőző önközpontúság, – s ezért a megoldás: az önzésre indító „fogyasztói” beállítottságról való lemondás. Igenis, mernünk kell a családban aszkézisre nevelni: nem érvényesülhet mindig az én akaratom, hanem el kell tudnom jutni mások érdekének figyelembevételéhez. Végso soron a fõparancs, a szeretet jelent megoldást ezen a téren is. Am a természetfõlõttinek ebben az esetben is van számos természetes elfõltétele: a szervezet próbáló sport, a túlzottan fehérjedús táplálkozás kerülése, aktív, fõleg karitatív tevékenység keresése (Strätling i. m. 133–134. o.).

Mitévõ legyen a szülõ? – Megdõbbsentõ összefüggésre villant fényt e téren Andrew Greeley: Ha a serdülõ – szülei „erotikamentes”, fagyos családi légköre alapján – azt szûri le: a szexualitás valamilyen elítélendõ, rossz dolog, ebben a válságos korban nem fog hallgatni szülei, de ha mindennapi tapasztalata, szülei viselkedése alapján, hogy a hûségben kivirágzó társas szerelem minden testi gyõngedség kiteljesedése, az túl fog emelkedni az „autikus szexen” (i. m. 158. o.).

Egymást egészíti ki tehát a fiatalok szexuális nevelése és a szülõk kiteljesült vagy ki nem teljesült házasesete. Mint a Strätling-pár írja, a családon belüli szexuális nevelés végso summája: a társas, „te”-vé nevelés, például, jó szóval, megértéssel, a család (alá-fõlõ-rendelt struktúra helyett) társi viszonyoktól átjárt, kölcsönös szeretetre és szabadságra épülõ közösségének megvalósításával.

Hogy milyen célcsoportok adódnak a tizenévesek sorain belül? – Helyesen látja Peter Neysters (Einübung in Ehe und Familie c. írásában): A 12–16 éveseknél nem cél még,

hogy egy valaki mellett kössenek ki, a váltogatott baráti-pajtási kapcsolat, a fel-fellobbanó, de ki-kihunyó „plátói” lángolás átsegíti a fiatalt a korai kapcsolat hullámvölgyéből, s mégis elősegíti a tulajdonképpeni célt: a másik nem megismerését.

A 16–17 éveseknél már természetzerű a hosszabban tartó együttjárás, szerelem, a hangsúly azonban nem lehet a szexuális intimitásokon. Ezeknek az ismeretségeknek igazi tartalma a későbbi végleges társi viszony lelki beiskolázása. Milyen tapasztalatokat szűr le a fiatal abból, hogy szerelmes? – Hogy jó szeretni, mert valaki értékeli, elismeri, kötődik hozzá, ez erőt jelenthet a mindennapok szürkesége ellen, „igen” a léte, a cselekvésre. Mennyiben segíthet ebben a tapasztalatszerzésben a keresztény hit? Megerősít abban, hogy a hűség és elfogadás forrása maga az Isten, aki segít a másik elfogadásában. Ez a hűség nem bezár, hanem felszabadít, ezért fenntartás nélküli lehet, egész életre is szólhat.

A fiatalkori szerelem – írja Neysters – a maga társias, szellemi tartalmával így lehet a jegyesség, sőt a házasság előkészítése. A fiatalok szexuális nevelésének tulajdonképpeni rendeltetése nem merő biológiai ismeretek elsajátítása, hanem a „társiságra” való fogékonyságra, végső soron a házasságra való nevelés. Egyébként nemcsak katolikus oldalról látjuk így ezt. A Gál–Ortutay szerzőpár is a családi életre való nevelést látja az általános iskolák felsőtagozatosainak körében folyó szexuális nevelés legbelső tartalmának (vö. i. m. 62. kk.).

A szerelem fokai

A felnőttkor küszöbén mind égőbbé válik a fiatalokban a nemiség megtapasztalása utáni vágy. S itt nem szabad csak a „nyers” nemi életre gondolnunk. Josef Köhne Zärtlichkeit und Geschlechtlichkeit c. írásában (Diakonia i. sz. 312. kk.) rámutat, hogy a szexualitás gyöngédség, bensőség nélkül elembertelenít, viszont a gyöngédség valamilyen formában benne lehet minden emberi kapcsolatunkban, a szülő-gyermek, s a testvérek kapcsolatától kezdve a hivatáson belüli vagy véletlen találkozásokig, anélkül, hogy ezt szégyellnünk kellene: végül is a keresztény szeretet egyik természetes összetevője, és nemcsak a fiatal kor velejárója. – Amint az sem kötött e korszakhoz, csak ekkor gyakoribb, amit Bovet erőszakkal, Greeley „erotikus barátságának” nevez: ha valaki örül, hogy más neművel találkozhat, kicserélheti gondolatait, láthatja. Nem is annyira szerelem, mint lelki közelség ez, amelynek közegében a szexuális közeledés esetleg fel sem merül. Greeley szerint ilyen síkon egy pap, szerzetes is megélheti – lelkiileg – „nemi szerepét”, minden lelkiismeret-furdalás nélkül (i. m. 55. o.). Úgy látja, hogy a nehéz korszakba elérkező fiatalokat ilyen irányba lenne érdemes terelni.

Nem mindenki elégszik meg azonban a lelki lángolással. Egyre nagyobb tábora van annak a „megoldásnak”, hogy a fiatalok nem mennek el ugyan a nemi egyesülésig, de csók, ölelgetés (necking) révén szexuális élményt okoznak egymásnak, esetleg eljutnak odáig, hogy (coitus nélkül) egymásnak kielégülést szereznek (petting). Ezeket a közbeeső állomásokat Gründel a fiatalok érési folyamata alapján ítéli meg (i. m. 75. o.). Más a közvetlenül házasságra készülők helyzete és más a kötetlen kapcsolatra lépők: utóbbiak még nem állnak ott a házasság felé vezető úton, hogy többet megengedhetnek maguknak. De még a jegyesekre is érvényes: ha esküvő előtt adódnak is köztük erotikus megnyilvánulások, kapcsolatukhoz méltatlan, hogy egyikük vagy másikuk a másik (főként szándékosan keresett) kielégülésének eszköze legyen. Hofmann pedig abban látja a petting veszélyét: a fiatal könnyen megreked benne, esetleg emiatt nem tud később eljutni a teljességig (i. m. 119. o.).

Ebben a házasság előtti korban egyre kísértőbbé válik a fiatalok számára magának a szoros értelemben vett nemi életnek az elkezdése is. Különös feszültséget jelent napjainkban az egyre korábbi biológiai érettség, másik oldalról a házasságra való eljutás kitelődése. Nem titok lelkipásztorok előtt sem (vö. Diakonia i. sz. 289. o.), hogy a fiatalok háromnegyed része együtt él házasságkötés előtt. Lehetnek-e ilyen körülmények között a szülőknek, nevelőknek egyáltalán érvei amellett, hogy várjanak a nemi egyesüléssel a házasság megkötéséig?

A könnyű kalandok ellen könnyebb érvelni: nincs meg bennük az a személyes vonás, ami teljessé teszi a szerelmet. Hofmann a divattá váló fiatalkori szexuális élet lélektani hátterét abban látja: a fiúk alkatuknál fogva hajlamosabbak a „szerelem nélküli szexre”, a lányok fordítva, de félnek, hogy társ nélkül maradnak, ezért előbb-utóbb engednek a fiú követelődzésének. Am éppen ez a beállítottság sugallja a megoldást is: abban kell segítenünk a lányokat, hogy azt őrizték meg, amire amúgy is képesek: társi alkatukat, a fiúkat pedig – részben már otthon, a család légkörével, részben a lelki, hitbéli szempontok feltárásával – rá kell döbbsentenünk a személyes szeretet többletére. A szerelem társas, sőt

társadalmi, másrészt transzcendens (Istenre, mint társra irányuló), önmagán túlmutató tartalmának feltárása a házasság keresése felé fordíthatja őket.

Nehezebb *argumentálni jegyeseknek*: miért ne kezdjenek szexuális kapcsolatba. Am Hofmann – a több évtizedes házassági tanácsadó gyakorlata alapján – úgy látja (i. m. 100. o.): ami az igazi próbatétel a házasságban (egymás apróbb-nagyobb hibáinak, rigolyáinak elviselése, mindaz, amit az jelent: a felek együtt lagnak), épp az hiányzik a házasság előtti nemi életből és a „próbaházasságból”. Már a szóhasználat változása is – régen azt mondták: „együtt élnek” vagy „együtt hálnak”, ma „nemi érintkezésről” esik szó – azt jelzi: felületesen ismerik meg egymást, így lehetetlen felkészülni a házasságra. A külső körülmények sincsenek még meg a harmonikus együttlétre (félnek a lelepleződéstől, kizárólag a nemi élményre koncentrálnak, ez annak lelki előfeltételeit alássa). Különösen nők igénylik – írja – a nemcsak futó találkozást, hanem a lelkileg is átélt együttlétet.

A házasság előtti szexuális életre felhozott érvek Neysters szerint is visszajára fordíthatók. Az ilyen „partnerság” privát ügy – hangzik –, vagy: épp a házassághoz is kell a nemi tapasztalat. Am a házasság a teljes elfogadáson alapszik, amit az efféle előházasság nem biztosít, és nemhogy elősegítené a házasság felé való irányulást, de – a szexualitás magánüggé váló kikiáltásával – azt az alapállást mélyíti el a fiatalokban: később, a házasság idején is egyéni ügyük, hogy kapcsolatra lépnek-e más valakivel, most már a házasságon kívül vagy sem. A nemi életbe való „belekóstolás” helyett tehát sokkal döntőbb, hogy emberileg megismerjék egymást s mielőbb véglegesen döntésre jussanak. Ez a döntés erőket szabadít fel bennük, amelyet kapcsolatuk elmélyítésére és az együttes élet tervezésének gondjára fordíthatnak.

De vajon beleszólhat-e a szülő, nevelő a *párválasztásba*? A múlt példáinak ellensúlyozására korunk fiai, lányai ózdkodnak attól, hogy beleszólást engedjenek legbensőbb ügyükbe: kit válasszanak életük párjának. A tanácsadást előzetesen, nem a konkrét döntés előtt kell megtennünk: előre fel kell hívunk a fiatalok figyelmét a *választás buktatóira*. A legfőbb buktató *Katharina Burger von Hunyadi* szerint (Psychologische Hintergründen von Ehekonflikten und -krisen, in: Lebendige Seelsorge, 1972. szept. 281. o.) éppen a „kötetlen választás” illúziójában rejlik. A fiatal tudat alatt vagy állítja, vagy tagadja a gyermekkorából hozott szülő-képet. Ha szüleivel megélt viszonyában zavarok voltak, ez kihat házasságára is. Az anyával való kapcsolat sérülése szorongást hagy benne, a zsarnoki apa után a leány vagy uralkodni vágyó férjet, vagy épp minden lemondásra készet fog választani. A szüleitől elszakadt, nárcisztikus alkatú fiú vagy lány önmagát választja házastársában is: önmagához hasonlót, vagy – „ellentétek vonzzák” alapon – a maga ellentétét: az egoista önfeláldozót, míg amaz önzőt, mert „elnyomott énje” amabban találja meg kivirágzását. Efféle motívumoktól, írja Hunyadi, végül is senki sem mentes, annál lényegesebb, hogy ismerjük önmagunkat, illetőleg erre a megismerésre a szülők-nevelőknek el kell vezetnie a fiatalokat, akkor még idejében elkerülhetik a belső alkatukból adódó konfliktus-lehetőségeket.

A választás csapdáit tehát a *minél tudatosabb választással* lehet elkerülni. Mert bár igaz: a szerelem „vak”, de ha a fiatal eleve megadott körön belül keres társat, biztosabb, hogy elvárásainak megfelelően talál. Ennek a *belső elvárásnak az összetevői* Hofmann szerint: a lelki beállítottság, a kor, a világnézet, képzettség kérdése lehet, amellet a gyermekek vállalásához, a házassághoz való hozzáállás, végül hobbykhoz, anyagiakhoz, életvitelhez való viszony. S itt nem elégségesek a szavak. Az ismerkedési idő veszélye, hogy csak ünnepi ruhában, hétvégeken találkoznak a fiatalok, „szébbik arcukat” mutatják egymásnak s csak a kedvezőt mondják. Módot kell keríteniük arra is, hogy „hétköznapiasan”, esetleg szüleikkel való viszonyukban is lássák egymást, amiből már sok minden kiderül: minden úgy van-e, ahogy mondják. Boveit – joggal – a jegyességet a házasság magzati állapotának nevezi, míg az esküvőt a házasság születésének, az összeszokást gyermekkorának. Csak helyeselhető tehát, ha a lelkipásztori gyakorlatban mind nagyobb hangsúlyt kap a *jegyesekkel való foglalkozás*, akár kurzusok révén is. A lelkipásztori kapcsolat azonban nem szakad meg, hanem végig kíséri a keresztény családok egész életét.

Igy zárul a kör. A családi otthonban uralkodó légkör kiindulópontja lesz a gyermekek egészséges „szereptanulásának”, a szülők egymás iránti szeretete hitelessé teszi a tőlük újra útjára induló szexuális nevelést. A gyermek mindennapi élménye lesz: van értelme az egymásért vállalt áldozatoknak, a magunkkal való törődésből való kilépésnek. Mindez *egyszerre alapozza meg a gyermekben az emberbe, a társadalomba és az Istenbe vetett hitet*, ez szabja majd meg derűs világlátását (Neyters). De még az esetleg adódó nézeteltérésekben, illetőleg ezek feloldásában is tapasztalatot szerezhetnek mind a házastársak, mind a gyermekek egymás más-voltáról, a megbocsátás szépségéről s így a megváltás erejéről is (vö. Ef 5,23): a Nagy Másik, a jóban-rosszban Velünk-Lévő jelenlétéről. Ime, a házasságeszeményünk és szexuáletikánk *transzcendens* távlatá.

(cselényi)

KÖRKÉP

Albert Görres

LÉLEKTANI ÉSZREVÉTELEK A SZEXUÁLETIKARÓL

1976. év elején megjelent a római Hittani Kongregáció Nyilatkozata a szexualitika néhány kérdéséről. A Bajor Katolikus Akadémia ugyanezen év jún. 19–20-án tartott előadásain neves teológusok és a témához közelálló szakemberek részletesen vitatták meg a nyilatkozat kérdéseit. Albert Görres pszichiáter professor két előadást tartott, — ezek rövidített ismertetéséből közlünk itt néhány részletet (F. Böckle: *Menschliche Sexualität und kirchliche Sexualmoral*, Düsseldorf 1977² 9–32).

A katolikus keresztény... együtt érezve a zsidóval, a muzulmánval és mindazokkal, akik isteni kinyilatkoztatással rendelkeznek, hinni akarja mindazt, amit Isten kinyilatkoztatott; arról is meg van győződve, hogy a közölt isteni ige nem olyan védtelen, mint egyéb írásos dokumentumok — nincs kitéve a történelem áramlatának és az alanyi magyarázatok tetszőleges bizonytalanságának úgy, amint Mózeset a Nilus hullámai bízta —, hanem egy olyan intézmény őrzi, amelyik a hiteles átadási megbízatásával együtt az üzenet magyarázatához szükséges képességet és törvényes felhatalmazást is megkapta... Sajnálatos módon azonban az I. Vatikáni zsinat tévedhetlenséget tanító dogmájának paradox következménye az volt, hogy a teológia és a hívek érzékét a szükségesnél jobban kiélezte az egyházi tanítóhivatal tévedhetlensége iránt, mindazokban a megnyilatkozásokban, amelyekben az egyház nem a teljes tanítói tekintélyét érvényesíti.

Ebből azután elkerülhetetlen feszültségek adódtak az emberi hittudatban. Az utóbbi időben szinte minden keresztényt egzisztenciális elevenséggel érintett egy ilyen sajátos feszültség: a nemi erkölcs feszültsége. Nagyszámú püspök, teológus és laikus hívő — aki egy jótányit sem akar eltörölni abból a tekintélyből, amellyel Jézus Krisztus az egyházat felruházta —, a „*Humanae Vitae*” enciklika miatt rendkívül súlyos lelkiismereti helyzetbe került... Számukra semmiféle belső lehetőség nem nyílik arra, hogy kételyeiket a születésszabályozásról szóló hiteles tanítás egyes kijelentéseinek helyességén lemerve — meggyőződéses, őszinte beleegyezéssel alakítsák át —, még akkor sem, ha megpróbálnak az ellen az emberi kísértés ellen védekezni, hogy saját ítéleteik tévedésmertességét önféjűen védelmezzék. A leküzdhetetlen kételynek ezt a lelkiismereti szituációját a „Hittani Kongregációnak a nemi etika néhány kérdésével kapcsolatos nyilatkozata” sokak számára nemcsak hogy nem győzte le, hanem inkább mélyítette és kiélezte...

Nehéz az ilyen feszültség közepette élni. Sokkal jobb, ha az erkölcsi dolgok magától értetődőek, ha az erkölcs jellege nyilvánvaló, ha az ember biztosan tudja: mit kell tennie, mit szabad tennie, mi az, ami semmi körülmények között sem megengedett. A szilárd meggyőződések nélkülözhetetlen feltételei a boldogságnak. Ahol az ösztönök szorításával, a szenvedély, a csüggedés viharos támadásaival kell szembeállítani valamit, ott a megtámadhatatlan erkölcsi meggyőződés a helytállásnak csaknem szükségszerű feltétele. Nos, szerencsére vannak olyan központi erkölcsi meggyőződések, amelyeket a jóakarató emberek nyilvánvalóan átélnek még akkor is, ha nincsenek abban a helyzetben, hogy meggyőződéseiket átgondoltan megalapozzák. A keresztények rendszerint nem találják nehéznek azt, hogy a gyilkosságot, a lopást, a rágalmozást és az erőszakot teljességgel rossznak tartják. Nehezen vitatható, hogy ne lenne abszolút rossz az, amit embertársunk elleni egyértelmű jogtalanságnak ismerünk fel. — Egészen más a helyzet azonban a nemi erkölcs nyilvánvalóságának területén.

Problémás, hogy mi, emberek önmagunkat és utódainkat hogyan segítsük arra, hogy megtaláljuk a helyes utat nemiségünkben —, és ez nemcsak a ma élő emberek előtt problematikus. Mindig is az volt a történelmileg fejlett kultúrák korában. A nemiség problémás jellegét nem Mózes vagy Pál apostol találta ki, és nem a zsidóság, de nem is a kereszténység rombolta le a paradicsomi ártatlanságot, nem ők okozták a kellemetlen, szorongó érzést a nemiség terén. A nemi zavartságot az embernek senkitől sem kellett tanulnia. — És mégis jogos a kérdés, vajon a zsidóság, a kereszténység és az egyház adott-e és mennyiben adott

segítséget az embernek ahhoz, hogy nemisége terén helyesen tájékozódjék, vagy inkább csak akadályozta ebben, esetleg még inkább megsokasította ezt a terhet?

A keresztény teológiának már kezdettől fogva nehézségei voltak a kiegyensúlyozott nemi erkölcs kibontakoztatásában. Jézusnak erre a témára vonatkozólag csak kevés szava maradt ránk, inkább hallgatásával beszélt. Néhány szavával megerősíti a házasságot, mint Istentől alapított és ezért felbonthatatlan szövetséget, és megköveteli a szív legbensőbb rendüléséig terjedő hűséget.

A fiatal kereszténységnek az Ószövetség szolgált tájékozódásul az emberbaráti nemi erkölcs elemeivel: a házasság és a hűség érinthetlenségével, a termékenység nagyrabecsülésével, az erotikus gyöngédség elfogulatlan dicséretével az Énekek énekében és más szövegekben, a nemi romlottság józan leírásával, annak minden embertelen következményeivel együtt...

A kereszténységnek történelme első évezredében a nemiséggel szembeni beállítottsága ebben a megfogalmazásban fejezhető ki: Csak annyit, amennyi szükséges –, olyan keveset, amennyi csak lehetséges! A nemiséggel való helyes élés leginkább ajánlatos módja az volt tehát: lehetőleg tartózkodjunk használatától, maradjunk házasság nélkül, éljünk önmegtartóztatásban a mennyek országáért, – vagy azért, mivel közel van az idők vége, vagy pedig azért, mivel a házasság minden értéke és szimbolikus-szentségi magasztossága ellenére is elkerülhetetlen szorongatásokat hoz magával az üdvösség útján. – A házasságra is érvényes: csak annyira éljünk vele, amennyire szükséges... Még a házastársak nemi érintkezése is – terhesség idején, vagy a termékenységi időn túl – olyanak tűnik az első évszázadokban, ami nehezen igazolható. Csak Aquinói Tamásnak sikerült később rehabilitálnia a nemi élvezetet.

Mindenféle szellemtörténeti magyarázat helyett legyen szabad rámutatni arra, hogy ez a bizalmatlan tartózkodás a nemiséggel szemben, amely évszázadokon át végigkísérte a kereszténységet, nem valami csodálatos kuriózum, hanem nagyon is érthető okai vannak. A nemiségnek megvan az a feltűnő sajátossága és hajlandósága arra, hogy az énhez kötődjék és az én túlzott hangsúlyozásának a kifejezési terévé váljék. A gyönyörnek a vitális értéke és elbűvölő ereje különösen arra tör, hogy szó szerint lebilincselő legyen. Más területeken ez a helyzet talán ritkábban fordul elő és nem ilyen mértékű. A nemiség sajátos elbűvölő erejével (fascinosum) a vallásosság vetélytársa lesz. Lényegénél fogva az egyén határainak a legyőzésére rendelt, ám az önfelülmúlás látszatának álarca alatt könnyen az önkeresés orajdájának esik áldozatául. Szenvedélyes vonzerejével a kábítószerekkel vetélkedik és szenvedélyessége jellegének megfelelően brutálisan, vagy finomabb formában, de könnyen semmibe veszi a másik jogait. Az új nemi romantika hajlik afelé, hogy ezeket a jelenségeket ártatlan színen tüntesse fel, vagy pedig az egyszerűség kedvéért egészen figyelmen kívül hagyja. Tagadja azt a dologi tényt, hogy az integrált, boldogító nemiség a sikeres személyes fejlődés és partneri kapcsolat jelensége.

Az emberi erők és mozgások koncertjébe a nemiségnek a megjelenése gyakran disszonanciát keltő; épp ez teszi érthetővé, hogy minden kultúrnépnek vannak nemiségellenes érzések, ez pedig a helyes integrációnak a gyakori sikertelenségéből ered. Ilyen módon a teológiába, a lelkipásztori és nevelési gyakorlatba is könnyen behatol a rendezetlen nemiségellenes érzés. Az egyébként annyira gondos erkölcssteológus, H. Noldin (1911) például ezt írja: „A Teremtő helyezte a természetbe a gyönyört és annak kívánságát azért, hogy egy olyan dolagra vegye rá (csábítsa) az embert, ami egyébként szennyes és következményeiben is terhes.” Micsoda istenkép! Egy ilyesféle nyelvbicsaklás azonnali súlyos bizalmatlanságot kelthet az erkölcssteológia iránt és arra is hajlamossá tesz, hogy az új tanoknak sokkal nagyobb igazságtartalmat tulajdonítsunk, mint amennyit azok valóban jelentenek. A kritikai megkülönböztetés itt nagyon nehéz feladat!

De nemcsak a múlt tévútjaiba való egyre nagyobb betekintés juttatta válságba a katolikus nemi erkölcsöt. Az erkölcssteológia a filozófiai és teológiai alapvetések hatóerejét, ami a középkorban érte el a csúcstét, lényegileg egészen századunk közepéig megtámadhatatlanul megőrizte. Fritz Tillmann a harmincas években adta ki nagy kézikönyvét, amelyben tudatosan elszakadt az iskolás tomizmustól, – és a biblikus teológia eredményei, valamint az újkori filozófia és a tapasztalati embertudományok alapján keresett a katolikus etika számára új tájékozódást. – Ez a kézikönyv még úgy mutatja be a nemi etikát, mint megállapodott, nyugodt tudományt, amely szerinte teljesen mentes a megoldatlan problémáktól és vitáktól...

Az erkölcssteológiai békevárban való nyugodt időzés azonban ma már a múlté. A katolikus nemi erkölcs kérdésségének tudata különböző dolgokból források: a mai pszichoterápiái megtapasztalás alapos gyanúra adó mozzanatokat tár fel arról, hogy a katolicizmusban való erkölcsi neveltetés is egyik olyan tipikus alkotóelem lehet, amely jórészt hozzájárulhat a neurotikus és hibás fejlődéshez; ezt a „szakmán belül” el is nevezték „egyházi neurozissnak”...

Az anglikán püspökök Lambeth-konferenciájának a születésszabályozásról és az újabb fogamzásgátló módszerekről szóló vitája rámutatott arra, hogy az etikának is szüksége van a saját problémáinak megoldásában arra, hogy önvizsgálatot tartson és újraértelmezzen olyan elveket is, melyeket korábban vitathatatlanoknak tartottak.

Mindez nyilvánvalóvá vált az egész világ előtt annak a nemzetközi szakbizottságnak eredményeiből is, amelyet XXIII. János pápa hívott egybe és amit azután VI. Pál kibővített a házasság, a család és a születésszabályozás kérdéseinek a megvitatására. Ebben a bizottságban a többség arra a meggyőződésre jutott, hogy XI. Pius és XII. Pius pápa születésszabályozásról szóló tanítása megreformálható, sőt erre a reformra szükség is van. Ugyanis az említett régebbi tanok tarthatatlan következményekre vezettek.

A *Humanae vitae* enciklika éppen úgy, mint a Hittani Kongregáció nyilatkozata tanítását három tartópillérré alapozza: – A Szentírás tanítására; – Az erkölcsiség bölcselleti elemzésére; – A hagyomány folytonosságára. Úgy látszik azonban, hogy a megalapozási módszereknek a fejlődéseit ebben a három dimenzióban nem vették eléggé figyelembe.

– Amíg ritkán tették kérdésessé az erkölcsfilozófiában azt az áthagyományozott elvet, hogy vannak objektív erkölcsi normák és ezeket a normákat a valóságnak eleve adott és felismert értelmi struktúrájából kell felfedeznünk –, az erkölcssteológusok és bölcselők most viszont egyre növekvő bizonytalanságot éreznek abban, hogy az elveket a speciális etikákban is alkalmazzák. Emellett lélektanilag az is jelentős, hogy a jelenben folytatott bölcselleti viták és az, hogy a teológusok elmélyültebben foglalkoznak a transzcendentális filozófiával, a nyelvelemzéssel, az új logikával, Wittgenstein aporiáival stb. –, mindez megingatta a *philosophia perennis*ben való bizalmukat és bizonyos újszakulatikus triumfalizmusukat... A katolikus erkölcssteológia így ma aligha vitkozhat egy megtámadhatatlan közös filozófia alapján...

Láthatjuk, hogy a bölcsélet a nemi erkölcs terén úgy, mint minden egyéb speciális erkölcsi területen is, nagyon bizonytalan tanácsadó. Néhány alapelv kivételével könnyen erejét veszti és nem képes a megingathatatlan meggyőződések megalapozására... A nemiség alkalmazására vonatkozó erkölcsi normák következetességének kimutatása feltételezi, hogy már tekintést nyertünk az emberi élet egészébe beillesztett nemiség lényegébe és funkciójába... Ki az, aki például teljes bizonyossággal kizárhatja Arisztotelésnek és a régi orvosoknak véleményét, mely szerint a nemi folyamatok nemcsak az élet továbbadását, hanem más biológiai célokat is szolgálnak. Arisztotelész a káros nedvek humorális kiválasztására gondolt, ma inkább egy stressz-tünetcsoportra redukálható feszültség levezetésére gondolnak, vagy a immuntestek anyagcseréjére és más egyéb összefüggésekre. Olyan jól tudja-e egyszer s mindenkorra a teológia, hogy mi a nemiség, milyen célt kell betöltenie és milyent nem? – A nemiség biológiai „több cél-rendszer”, éppen ezért többféle értelmi síkon közelíthető meg és semmiképpen sem csak az élet továbbadását vagy a partnerrel való kapcsolatot jelenti. E kérdés-komplexum még kutatás alatt álló ténykérdés, amire nem lehet kizárólagosan az iskola-tomizmus alapján álló filozófiai elemzéssel megadni a választ...

– A szexuáletikának nemcsak a nyilatkozatban kifejtett bölcselleti megalapozása ütközik ilyen bírálatokba, hanem biblikus érvelése is. Az erkölcssteológia ma már nem dolgozhat elfogulatlanul a bibliai szövegekkel sem, és segítségükkel nem juthat olyan erkölcsi nyilvánvalóságra, mint ahogy azt a nyilatkozat lehetségesnek tartja. Egy biblikusan megalapozott nemi erkölcs, amely pontos egzegétikai módszerekkel dolgozik, ma nincs abban a helyzetben, hogy a nyilatkozat minden kijelentéséhez teherbíró alapot szolgáltatthasson. A Szentírás, mint mondják, nem tartalmaz pl. egyetlen olyan kijelentést sem, amely teljes bizonyossággal vonatkozik például az önkielégítésre. A tanítóhivatal első ilyen kijelentése is csak az 1045. évből származik! Mit jelent tehát a Biblia és az első évezred hallgatása?

– A 2. Vatikáni zsinat, de még inkább a *Humanae vitae* enciklika körüli vita világossá tette, hogy nagyon is jelentős különbség van egyrészt a földkeresség egyes regionális zsinódusai püspökeinek és teológusainak nyitott és sokoldalú teológiája között –, másrészt egy római „hivatalos” teológia között, és ez a helyzet már nem engedi, hogy minden problémára azt a régi kényelmes választ adjuk: „*Roma locuta, causa finita!*”

A nyilatkozat miatt széles körökben támadt kényelmetlen közérzet általában arra hivatkozik, hogy ellene mond a tudományok lélektani és egyéb emberi felfedezéseinek. Itt természetesen elővigyázatosságra van szükség. Minden bizonnyal a pszichológusoknál is gyakran találunk apodiktikus – csupán logikailag levezetett – kijelentéseket tudományuk eredményeiről. Ám, ha jobban odafigyelünk, kiderül, hogy a mai pszichológiai módszerek az ún. általános élettapasztalatok síkján, valamint az emberi fejlődés különböző feltételeinek, okainak és összefüggéseinek a területén ugyan sokféle, de rendszerint többértelmű magyarázattal szolgálnak. Egy következetes magyarázat így csak az előadó ideológiai és világnézeti értéklésének a hozzáadásával lehetséges...

Ma éppen úgy, mint Szent Pál idejében, legyen bár valaki akár világi szaktudós, akár teológus, akár hivatásos emberismerő, nehéz a nemiségről olyan elfogulatlanul gondolkoznia, hogy ké-

pes legyen a tapasztalati tudományok területén egymástól jól megkülönböztetni a tényeket, a természettörvényeket az egyéni gondolatoktól és ideológiáktól. Nincs egy olyan kerek, hiánytalanul teljes embertan, aminek megalapozott eredményeit az erkölcsbölcselet minden területen alapul vehetné. Viszont van egy egész sereg önmagában véve többértelmű és szinte kiáltóan magyarázatra szoruló olyan felfedezése az embertudománynak, és az összehasonlítható magatartás-kutatásoknak, amelyek egyik összefüggésben az egyik, másik összefüggésben pedig már egy másik felfogásra támaszkodnak...

Tehet-e hát többet a pszichológia, minthogy csak leírja a katolikus lelkiismeret feszültségeit? Módszereinek egyike sem engedi, hogy egy döntő etikai kérdés területén olyan kijelentést tegyen: hogyan tekintse az ember a külső vagy belső cselekvést, az vajon lényegénél fogva (intrinsece malum) erkölcstelen-e? – Mindenesetre a magatartás következményeit hozzászámítjuk a cselekvés lényegéhez.

A pszichológia a feladott kérdést rendszerint csak egy magatartás várható következményeire vonatkoztatva válaszolhatja meg. Ilyesféle például Freudnak az a tétele, hogy a libidónak – gyönyörölni – a korlátozás nélküli kielégítése csökkenti az energiát a társadalmi és kulturális teljesítményekre és felemésztja az agressziós ösztön leküzdéséhez szükséges erőt. Vagy ilyen Wilhelm Reich pszichoanalitikusnak az az állítása, hogy a házasság előtti nemi érintkezés a nőt képtelenné teszi a házassági hűségre. Hasonlóképp megkísérelhető kimutatni azt is, hogy az önkielégítés s más magatartási módok miként korlátozzák a szerelmi képességet kibontakozását, vagy miként állják útját a szellemi növekedésnek és éppen ezek miatt kell, hogy erkölcsileg tilosak legyenek. Am itt az ember ki lenne téve annak a veszélynek, hogy az eredményeket esetleg hamis okokhoz kapcsolná... Vannak olyan dolgok, amelyeknek erkölcstelenségét csak következményeiből lehet levezetni. Ez az eset például a kábítószer élvezeténél. De ilyenféle összefüggéseket a nemiség területén nehezen lehet bizonyítani, még ha olyan kézzelfoghatóknak tünnek is ezek a mindennapi lélektan számára. Sem a szóbanforgó római nyilatkozat védői, sem pedig bírálói nem hivatkozhatnak az idevágó kérdésekben a lélektan és a mélylélektan döntő eredményeire, még ha gyakran meg is teszik azt. Egynémely teológus hajlik arra is, hogy a mélylélektan nagyon is vitatható és vitatott hipotéziseit bizonyított igazságnak tartsa. A lélektan egy olyan bot, amelynek két vége van, alkalmas koronatanú lehet az etikai tanok mellett, vagy éppen ellene, – de csak bizonyos feltételek esetén.

Mégis, a lélektanban és más tudományokban végzett tapasztalati kutatások az etika számára mértékadó jelentőségűek, bár a tapasztalati tudományok a tényekre kérdeznak rá, az etika viszont a normákra. Ez talán egy példával jól megvilágítható. Ha egyszer a fejlődés-lélektan bebizonyítaná, hogy a hosszú szoptatási időszak az anyával való testi érintkezéssel, az ember számára olyannyira pótolhatatlan, hogy az üvegből szopó gyermekeket jelentős károsodás fenyegeti, akkor a kényszerítő ok nélküli hosszan tartó szoptatási idő megszakítása súlyos erkölcsi vétség lenne. Hogy vajon ez így van-e, erre csak az emberi fejlődés folyamán végzett, módszertanilag bonyolult kutatás adhat választ. Ma ennek a feltételezése egyre valószínűbb, úgy, hogy a lelkipásztorkodás jól tenné, ha az ember kedvező értelmi és erkölcsi fejlődésének a biztosítására valamivel többet törődne az anyák szoptatási szokásaival, mint a serdülők szexuális dolgaival. Lehetséges továbbá az is, hogy épp az elsővel, a szoptatással való gondosabb törődés az utóbbi probléma gondját lényegesen csökkentené. Aligha lehetne jobban gondoskodni a nemiség helyes fejlődéséről, mint a bizalmas gyöngédség és védettség biztosításával a gyermekkorban.

A leírt szituáció azt is jelenti, hogy az egyházban a jövőben józanul számolnunk kell a „kettős nemi erkölcs” létezésével: az egyik a hiteles tanítóhivatalé lesz, a másik azoké, akik egyszerűen nincsenek olyan helyzetben, hogy ebbe meggyőződéssel beleegyezzenek...

A válasz számomra mindenesetre eléggé egyszerűnek tűnik. Egy nemzedéknek a hitét, reményét és szeretetét nem érinti súlyosan és nem is veszélyezteti halálosan, ha egy erkölcsi rendszernek számára hozzáférhetetlen részeit nem képes elfogadni, – még akkor sem, ha fontos és helyes dolgról van szó. Ha a nevelés, a lelkipásztorkodás és a keresztény emberek fáradozása arra irányul, hogy a hozzáférhető normákat és értékeket buzgósággal és áldozatkészen komolyan vegyék, ha megpróbálják erőikhez képest feltárni lelkiismeretüket az evangéliumnak és a Léleknek, akkor elkerülhetetlenül egyre növekvő érzékenységet nyernek abban is, hogy mi a helyes a nemi magatartásban. És ezen az úton a felélősség érzékét is egyre jobban kibontakoztatják. Am ahol hiányzik Krisztus követésének buzgósága, ott az enciklikák engedelmesebb elfogadása sem fogja ezt pótolni. Aki viszont elsősorban csakis ezekhez az enciklikákhoz ragaszkodik keményen, könnyen kiváltja sokakban az egyház megvetését, sőt az istenyűlöletet, – kioltja a füstölő mécsbelet, kioltja a Lelket is...

A Hittani Kongregáció nyilatkozata szigorú nemi erkölcsöt hirdet, minthogy csak a szigorú morált tartja értelmesnek, az emberi természethez méretezettnek, ezt tekinti tehát emberbarátinak is. Kérdés, vannak-e okok amellett, hogy csakis egy ilyen szigorú nemi erkölcsöt

ismerjük el emberbaráti, helyes nemi erkölcsnek? A nyilatkozat szerzői kétségtelenül meg vannak arról győződve, hogy ők a leginkább emberbaráti nemi erkölcsöt képviselik. — Ehhez azonban meg kell fontolnunk azt is, hogy a szigorúság még nem jelent feltétlenül sem ösztönellenességet, sem gyönyörellenességet. Mindkettő ugyan ismételtelen előfordul az emberiség és a kereszténység történetében, de mind a kettőt legyőzte már Aquinói Tamás etikája, akinél az emberi ösztönök éppen úgy, mint a gyönyörök szükségese és értékesek, habár önmagukban nem elégséges útmutatói a helyes magatartásnak.

Ha a kereszténység azt akarja lehetővé tenni, hogy a hedonista önzést, a felebarát kiszakmányolására irányuló és minden mást figyelmen kívül hagyó, önszeretetre való törekvést csökkentse, és ezek helyébe az igazságosság, a szolidaritás, az irtalmasszívűség, a szolgálatkészség, a jóság, a barát és ellenség iránti szeretet jól megalapozott magatartását állítsa, akkor ügyelnie kell arra, hogy megfékezzen minden olyan beállítottságot és magatartásmódot, amely összeegyeztethetetlen az embertárs nagyrabecsülésével és azzal az alaphivatásunkkal, hogy Istennek és a felebarátunknak barátai, szolgálói és segítői legyünk. Még ha a gyönyört az ember nagy jónak is tartja, és a gyönyör elvét szükséges és fontos tájékozódási eszköznek ismeri fel, — akkor is nyilvánvaló, hogy egy nagyrészt hedonista beállítottság, ösztönös indíték, a gyönyör elve, a hangulat és a szenvedélyek szerinti tájékozódás összeegyeztethető ugyan egyfajta rokonszenves kedéllyel —, de sohasem egyeztethető össze a megbízható igazságossággal és szeretettel; ez utóbbi kettő csak azzal a rugalmas készséggel állhat fenn, hogy érdekeinket és vágyainkat háttérbe szorítjuk. Akinek az istene a hasa, a pénz, a libidó vagy az önfejlődés, az nem lehet sem Istennek, sem felebarátjának megbízható barátja. Vannak tehát olyan emberi alapmagatartások, amelyek egymással összeegyeztethetetlenek.

A nemiségnek a sikeres és örömteli integrálása a Jézus Krisztus példáján és érzületét elfogadó életben, az ember számára azt jelenti, hogy a házasságban határozottan lemond arról, hogy felebarátja feleségét megkívánja, lemond a förtőlésről, a más nőkről vagy férfiakról való erotikus fantáziálgatásokról. Egyetlen keresztény házasságot kötött felnőtt férfi vagy asszony sem kívánhat másféle magatartást sem önmagától, sem hitvestársától. A legtöbb keresztény e nélkül a feltétel nélkül meg se kötné a házasságot. Ha valaki helyesen akar élni a házasságban, annak szükséges, hogy önmagát korlátozza, a tisztaság és lemondás embere legyen, és akkor nyilvánvaló, hogy házasságával nem esik el a szentségektől. Az ilyen mély és egész életen át tartó magatartásokat meg kell tanulni. A másik jogainak, méltóságának nagyrabecsülése a házasságon belül és kívül nem járhat együtt azzal, hogy a személyt, mint szexuális tárgyat mohó, érzéki, kéjenc és szemérmetlen módon kívánja meg. Máskülönb a nyelvben nem volnának olyan szavak, amelyek jól ismerik és meg is nevezik a válogatottan romlott nemiséget.

A kívánság az élet egyetlen tartományában sem lehet önmagában bizalomkeltő. A kereszténység nemcsak a nemiség iránt bizalmatlan, de sohasem bízza magát egyéb, spontán ösztönösségre sem — sem az agresszióval, bár elismeri a jogosult haragot —, sem a birtvágytól, a dolgok megőrzésénél —, sem a hatalom- vagy érvényesülési törekvéseknél —, sehol sincs helye az ilyen „elfogulatlanságnak”. Ahol és amikor felbukkan valami vágy, ez azt jelenti, hogy: legyünk elővigyázatosak, józanok és éberek. Józanok, mert a vágyak elbűvölő vonása és magával ragadó ereje van. A mámor viszont elveszi megfontoltságunkat, világos látásunkat és szemmértékünket. A mámor csalóka bűvöletet okoz, olyan beteljesedést ígér, amelyek nem kitartóak. Legyenek éberek, mivel a vágy váratlanul, hirtelen és hevesen támad és elragad, mint a szélvihar a vitorlásokat.

A további kérdés az, hogy milyen feltételek mellett lehet a nemiség boldogító a keresztény életben? A válasz alkalmazható a nemiségre éppúgy, mint minden emberi dologra és tevékenységi területre: a birtoklásra, a hivatásra, az érdekekre és a szórakozásokra. Mindezek csak akkor sikerülhetnek, csak akkor tesszük tartósan boldoggá az egzisztenciát — a lelkiesség nyelvén kifejezve —, akkor adhatnak boldogságot és örömet, ha jó lelkiismerettel tesszük, teljesítjük be és élvezük. Megfordítva, minden tevékenység, ha ez a feltétel hiányzik, hosszabb távon elégedetlenség, depresszió és destrukció forrásává válik... A nemi gyönyör beteljesítésére és élvezetére tehát ugyanaz érvényes, mint minden más élvezetre. Megmérgezi és alapjaiban tönkreteszi a belső klímát, ha ellenkezik a lelkiismerettel, vagy éppen el kell fojtani, le kell tagadni ezt az ellenkezést.

A sikeres emberi egzisztencia lélektani alapfeltételei közé tartozik az aszkézis, amit úgy értelmezzünk, mint az ember állandó törekvését arra, hogy ne legyen az ingerek reakció-automatája, hanem az inger és a reakció közé állítsa fel a belső tartásnak és irányulásnak azt a köztes területét, amely lehetővé teszi, hogy a vágy és a szenvedély ösztönzése ellenére is az értelemhez és a hivatásához tartsa magát, amint ezt Freud is kifejti...

Számomra nem kétséges, hogy a keresztény nemi erkölcs iránti bizalmatlanság többek között azon is alapszik, hogy — legalábbis az újkor katolicizmusban, a janzenista beszűrődés

óta – nagyon ritka a kedvező növekedési légkör a családban, a nevelésben és a lelkiiségben is ritkán alakul ki olyan atmoszféra, ami létrehozna a nemiség szerencsésen megküzdött kialakítását...

A nemi etikáról szóló tanító írás nem lélektani tanulmány. De ha korunk illetékeseihez akar eljutni, nem szabad, hogy azt a gyanút keltse, mintha távol maradna a teológiát, a filozófiát, a lélektant és a társadalomtudományokat integráló katolikus antropológia legújabb fejleményeitől és eredményeitől. A katolikus antropológia alapítói közé – Newmantól kezdve – igen nagy teológusokat sorolhat... akik szerint a lelkiismereti szabadság nemcsak úgy egyszerűen van, hanem fárastó „gyomláló” munkát kíván azért, hogy az erkölcsi törvények és a különleges parancsok kategorikus szükségszerűségébe és értelmességébe egyre növekvő belátást teremtsen. A lelkiismeret és a szabadság beteg és gyenge, – ahol gyöngék az intellektuális gyökerek, vagy pedig a szellemi erők ökonómiusan csak egyes vezérgigaszágokra korlátozódnak és a többi igazságot nem is érintik ahhoz, hogy megvalósítsák a szabadságot...

Nekem lélektanilag úgy tűnik, hogy a viszonylagos szexualpessimizmusnak túl egyszerűek az etikai elvárásai. Az a vélemény ugyanis, hogy Jézus Krisztus érzületéért végzett állandó fáradozás, a szükséges eszközök használata, a szentségek, imádság, elmélkedő behatolás Jézus gondolataiba és indítékaiba, az önmegtartóadás naponta való gyakorlása, a felebarát figyelembe vétele bizonyára kifejleszti azt a készséget, hogy a nemi önmegtartóztatást a házasság előtt és a házasságon kívül teljes hűségben megtartsák, – és ugyanakkor nincs tekintettel a személyi érettség különbözőségeire, az ösztönstruktúra és az én erősségének különbözőségeire, sem a lelki egészség fokozataira stb. Számomra önmagában véve is kérdéses ez az elképzelés, és ugyanakkor kívül fekszik az egyház tanítóhivatal illetékességi körén.

A lélekgyógyász nincs ugyan abban a helyzetben, hogy ezt a véleményt megcáfolja, mert a szabadságot és a szabadság csökkenését nem lehet lemérni. Mégis kézenfekvőbbnek tűnik számára az a magyarázat, hogy a nemiség terén oly sok embertársnál az enyhítő körülményeket és a csökkentett felelősséget kell elfogadni, – így például a betegesen labilis egyéniségeknél, vagy, akik különböző szenvedélyeknek élnek. Éppen úgy, ahogy egy okos lelkipásztor az alkoholizmusban vagy egyéb szenvedélyben élő kereszténynek nem ígérheti meg, hogy bugyóbb imádsággal és az összes kegyelmi eszközök alkalmazásával minden káros túlzást bizon elkerülhet, viszont azt gyakran elengedőnek tartja, ha a nemiséggel szemben csak ezt a módszert ajánlja. A keresztény ígéretet kapott ugyan arra, hogy akarata ellenére semmi sem választhatja el Krisztus szeretetétől, de azt senki sem ígérte meg neki, hogy az objektív rosszat biztosan elkerüli. Mert hiszen ki tudhatja biztosan, hogy vallási alapdöntését nem az tesz-e helytelenné, hogy személyes ösztönadottságaival, élethelyzetével, sőt az objektív normák útmutatásával sem találja meg a helyes utat, – s ezért a számára pillanatnyilag lehetségesnek látszó szükségmegoldáshoz fordul?... Ha van olyan ember, akinek a szabadságbeli korlátoltsága a „minima moralia” megtartását is lehetlenné teszi, akkor a római kongregáció valóban nem tudhatja, hogy milyen nagy ezeknek a részaránya az egyházi népességben. Azt a korlátozott elképzelést, hogy itt csak elenyésző kisebbségről van szó, teológiai érveléssel kellene biztosítani. És vajon lehet-e bizonyítani?

Az utóbbi évtizedekben egyre inkább úgy tűnik, hogy sokféle ok miatt növekszik azoknak az embereknek száma, akik gyermekkorban súlyos kedélybeli és érzelmi fejlődési zavarokban szenvedtek. Az ilyenek rendszerint nem képesek a világ mindennapos kínálatából a lelki létfenntartásukhoz szükséges táplálék létminimumát magukhoz venni. Ezért az örömet, a sikert, a szerelmet, a leküzdött szenvedést is csak kudarcnak tudják felfogni. Az ilyen embereknek a nemi gyönyör és boldogság felfedezése is csak állandó és elviselhetetlennek látszó depressziós hiányállapotuk csillapításának tűnik...

Ez a széles körben terjedő beteges szituáció, amelyben a nemiség az életmentés látszatát ölti magára –, nagyon erősen különbözik a lelkileg egészséges emberek szexuális kísértéseitől, egyszermind pedig rendkívüli módon megnehezíti az etikai belátást és csökkenti a szabadságot is, amivel ezt a belátást követni tudják.

A regionális szinódusok tanításai és számos európai püspöki konferencia nyilatkozatai tudatában vannak ezeknek az akadályoknak és már meg is tették a legszükségesebb erőfeszítést és gondoskodást, hogy differenciáltabb közösségi etikát alakítsanak ki, továbbá arra töreksszenek, hogy a lehető legnagyobb tekintettel legyenek a hívek értelmi akadályainak leküzdésére. Ezek a szinódusok és főpásztori törekvések megkísérik azt is, hogy az illetékesek tudatához olyan ajtókon jussanak be, amelyek még nyitva vannak. És ez a jó út. Mert igazán akarni csak az az ember tud, aki a hozzáméretezett értékeket a hivatalos hitvallásban nemcsak „formailag” (notional) veszi tudomásul, hanem valóságosan is beleegyezik azokba (real assent), és a hivatalos hitvallást be tudja testesíteni saját egzisztenciális állásfoglalásába, hitvallásába.

A KERESZTÉNY CSALÁD TARTÓEREJE

„Az emberfaj sárkányfog vetemény” – Vörösmarty Mihály kétségbeesett sóhajához még hozzátette: – „Nincsen remény, nincsen remény!” – Nietzsche, a filozófus ugyanezt így fogalmazta meg: „Az ember nem más, mint hatalomra törekvő akarát.” Mi pedig így mondjuk: Mindnyájan a bűnbeesés utáni emberek vagyunk. – Sok jót tehát aligha várhatunk önmagunktól.

Önmagunktól nem. De Jézus Krisztus megváltottai is vagyunk. Ő pedig megígérte: „Én veletek leszek minden napon a világ végezetéig.” Az ő jelenlétét elfogadva, az ő kezét megfogva a sárkányfog vetemény is jó gyümölcsöt teremhet. A vele való közösségben leszünk képesek tartós közösségben élni másokkal. Többek közt az élettársunkkal is. Akit pedig – amint a szerelem lángolásában véljük – nélküle is eléggé szeretünk. De meddig?!

A család intézményéért aggódik (jogosan) az egész fejlett világ. Tudósok tenger tintája folyik fehér papírlapokra jószándékú ébresztéssel: vigyázat, az alapvető közösség széthull, a család végnapjait éli, az ember magára marad. Az évről évre szaporodó válások nyomában mind nagyobbra nő a magány. (Az USA-ban például 1960-ban 100 megkötött házasságra 25 válás esett, 1975-ben 48, ha a folyamat meg nem áll, 1990-re 63-ra lehet számítani.)

Ha kisebb számarányokkal is, de hasonló a trend kelet és nyugat legfejlettebb országai-ban; Magyarország éppenséggel negyedik helyen áll a világstatisztikában, noha ipari fejlettség szempontjából még nem tart ott. A két világrendszer párhuzamos trendje arra utal, hogy rossz nyomon haladnak, akik a női munkavállalásban keresik az okot, hiszen a tényeken alig változtat, hogy ez az adott országban milyen mérvű. Változtat viszont valami más: keleten Lengyelország, nyugaton Hollandia tűnik ki viszonylag alacsony válási arányával. Mindkettőnek erőteljes hitélete közismert.

Vannak szociológusok, akik ezt a folyamatot mint szükségszerűt fogadják el, mondván, hogy az élettartam hosszabb lett, s magasabb életszínvonalon az emberek nem hajlandók a fiatalkori döntés ódiáját 80–90 éves korukig viselni, házasságukat tehát eleve nem élet-hosszig tervezik; a mai gyermekeknek hozzá kell szokniuk, hogy több családban fordulnak meg, mire felnőnek. – Ugyanakkor a pszichológusok a válási árvák gyógyíthatatlan sérüléseiről tudnak; az alkoholizmus és az öngyilkosság statisztikai mutatói pedig az elmagányosodás és az élettől való menekülés tagadhatatlan összefüggésére utalnak.

Az embernek biztonságot, nyugalmat, életkedvet, menedéket, fogódnót, mindent, ami tartást jelent az élet küzdelmeiben – a család ad. Ha pedig ez így van, miért látjuk, hogy hívő családok is szétesnek olykor, sőt többgyermekesek is? Mert a hit nem szüntelen folyamatos-sággal kamatozó bankbetét. A hit kegyelem, nap mint nap elfogadásra váró, nap mint nap önvizsgálatra készítő. Akik csak „népszokásból”, hagyományból, vagy mert ez „olyan szép” ígérték egymásnak teljes életüket esküvel az oltár előtt, azoknál az eskü megszegésére is ser kerülhet.

A Hatalmas harmadik

Az ember tehát nagyon esendő. És Ady szavával: „nagyon adós a szeretettel”. A másik ember kezét csak Isten kezében képes szilárdan megragadni. Tartós és biztos közösséget csak vele együtt tud létrehozni. (Tagadhatatlan: vannak igen szilárd házasságban élő ateisták is, de náluk rendszerint valami más, nagy közös küzdelem, közös cél, alkotás, eszme, tehát valami, ami túlmutat egyéni életükön, tölti be ezt a helyet. Vegyes házasságban pedig legalább az egyik fél fogja Isten kezét. Mint Pál apostol mondja: az egyik hite megszenteli a másikat is.) A „Hatalmas Harmadik” jelenléte szüntelen lelkiismeret-vizsgálatra készít; békítő irgalma feloldja a nézeteltéréseket; a „kinek van igaza?” vitájába beleszól a hívő ember bűnösségtudata; én is hibás lehetek, elsősorban önmagam vétkeivel kell szembenézmem. Akik a napi élet adta súrlódások megbeszélését a közös ima utáni időpontra tolják, feltehetően könnyebben megegyeznek, mint akik ezt nem tehetik. A hívő házastárs testvér is az Isten-gyermekség közösségében, és ez az összetartozás eleve másképp láttatja a dolgokat.

Míg új a szerelem

A mai ember individuum – vélik sokan –, két individuumtól hogy is lehetne elvárni, hogy miként az Írás mondja „egy testté” legyenek? Az élet jelenségei azonban azt mutatják, hogy a modern ember csak az önzés terén egyéniség, egyébként gyakran éretlen személyiségű.

Holott igazi közösséget vállalni csak fejlett személyiség képes. Mert csak ez utóbbi rendelkezik a kellő önismerettel és önfegyelmekkel, ama korrektség alapjával, mely százszor inkább hoz áldozatot, mintsem elfogadná azt.

Két életnek összehangolódni rettentően nagy feladat, s a nehézségek kezdetben alig látszanak. Kezdetben a szerelem elfedi a nehézségeket, hogy aztán annál élesebben mutatkozzék meg az alkalmazkodás ezer buktatója. E buktatókat a modern élet kétségkívül meg is sokszorozza: szűk térben, kis lakásban kell együttélni valakivel, akivel összeszokni nincs idő. Mindkét fél egymástól és az otthontól távol dolgozik, másféle munkatársi közösségekben, másféle gondok nyomása alatt, esetleg eltérő műszakváltásban is; a lépték összehangolására a szabad idő kevés, ám a félszoba panelfalán áthallatszik az egyik magnója, amikor a másik éppen aludni akar. Aztán a gyermek meghozza az újabb gondokat, nevelési viták, s a sokasodó házi tennivalók középett oly hívogató a kényelem csábítása: „Oly fáradt vagyok, majd ő elvégzi.” Az egyik – hisz tán a példa erejében – eleinte minden áldozatra kész, de látva a példa hatástalanságát, belefárad, s vagy elűzi hazulról szemrehányásaival kényelmesebb társát, vagy magában növeszti, elfojtottan a kiszolgáltatottság érzését.

A mai élet adta nehézségeken azonban átsegít az erős hitből ébredő érzékeny lelkiismeret. És a kegyelem. Belőle fakad a bizalom, mely megóv attól, hogy az áldozatos lélek adott esetben „baleknek” érezze magát, megóv mindenfajta gyanútól és lehetővé teszi egymás szabadságának tiszteletbentartását is. „A szerelemben két magány óvja, őrzi és köszönti egymást” – írta Rilke, a nagy osztrák költő, és e szavak nem zárják ki azt, hogy „lesznek ketten egyé”, hanem dialektikus szintézist mutatnak. Csak azzal lehetünk igazán egyé, akinek személyes szabadságát nincs szükség korlátoznunk, mert tudjuk, egész lényében való jelenlétünk kétségtelen. Akárhol van, vele vagyunk.

Tartóoszlopok

A házasság négy tartóoszlopát a családtagok a következőkben látják: szerelmi-szexuális kapcsolatot; gyermeknevelés; gazdasági közösség; világnézeti-kulturális-szellemi összetartozás. (A tapasztalatok szerint, ha egy tartóoszlop hiányzik a négy közül, a házasság még jól funkcionálhat – gyermektelen párok is élhetnek boldogan, a világnézeti különbség még nem zárja ki a kulturális kapcsolatot stb. –, kettő hiányában azonban már ingadozóvá válik; háromnak a hiánya pedig gyakorlatilag megszünteti a házasságot.)

Hívó embereknél a negyedik oszlop kerül az első helyre, mint az alakuló család fő tartóereje. A testvéri közösségekben elsimulnak a másik három oszlop körül felburjánzó nézeteltérések is, mellékessé válik az esetleges kulturális-szellemi különbség. Mert mi a kultúra? Németh László találó meghatározása szerint a kultúra nem tudáshalmaz, nem is művelődési javak bőséges fogyasztása, hanem „az a belső szabályozó elv, mely egy közösség minden tagját áthatja”. Ilyen értelemben egyaránt kulturált lehet a különféle iskolákat végzett ember is, kivált olyan esetben, amikor kultusz és kultúra egyazon töről fakadt.

Ez a szellemi kapcsolatot megőrzi a szerelmet a lángolás korszakának elmúltával is, és olyan barátságot teremt, amely meg is újítja, túl is éli a szexuális összetartozást. Hiszen ez utóbbi belső barátság nélkül éppen humanitását veszítené el. (Mély barátság természetesen hitbéli azonosság nélkül is fennállhat, sőt egészen eltérő világnézet sem zárja ki. De akkor más színezetű. Inkább jellembeli hasonlóságra épül, és a kultusztól elszakadt kultúrára, bár az európai kultúrát a kereszténység annyira áthatotta, hogy senki és semmi sem független tőle egészen, még akkor sem, ha az egyén ennek nincs tudatában. A keresztény és a szocialista erkölcs elvi kritériumai bármennyire különbözhetnek, az eltérések az ideológia síkján maradnak, mert a gyakorlati megnyilvánulás az élet adta helyzetek legtöbbszörében meőben ugyanaz.)

Aszkézis vagy életöröm?

A kereszténységet az askézis megkövetelésével, a szexualitás elfojtásával szokták vádolni, látszólag nem is alaptalanul, hiszen a múlt századok során nemegyszer tűzte zászlajára e lényegétől idegen gondolatot. Az őskeresztények korántsem voltak asketák, ellenkezőleg, boldog, vidám, életörömmel teli emberek, s a kanonizált szentek között jónéhány családanya, szerelmes asszony, hűséges férj akad. Az askézis kezdetben az eretnek mozgalom törekvése volt, s igen valószínű, hogy tudva-tudatlanul az üldözések váltották ki e magatartás igényét, hiszen családi közttségek nélkül kétségtelenül könnyebb feláldozni az életet.

Talán meg lehet kockáztatni a feltevést, hogy a kor szükségszerű követelménye lehetett a középkor szerzetesi eszménye is, mert ugyan ki tudott volna tudományos munkát végezni kézíratos könyvek segítségével (s azokat másolva), az anyanyelvtől idegen nyelven, ha nem

szentelheti munkájának minden percét és minden erejét, ha fészekalja gyermek ellátásáról kell gondoskodnia? És ki tudta volna félkézzel, félerővel földművelésre, háziiparra tanítani a népvándorlás harcias törzseit? A korabeli haladáshoz szükség volt önmagukat megtagadó és feláldozó emberekre, előtérbe került tehát az askézis, mint erkölcsi minőség.

Amikor pedig a harmadik rend, a polgárság feltűnt a történelem színpadán, anyagi-társadalmi megerősödéséhez megint csak kellett a szigorú munkaerőkölcs, a protestáns puritanizmus, mely bár elrendelte a családi létet, a maga nemében megint újfajta askézist eszményített.

Mindez nem a kereszténység lényegéből fakadt, de a keresztény kultúra adoptálta a kor és a haladás követelményét, olyannyira, hogy hirdetését akkor is megőrizte, amikor erre már nem volt égető szükség. Nem askézis viszont a hűség, s a vele járó önfegyelem; nincs az a szerelmes ateista, aki azt el ne várná társától, mert az emberi természet tartozéka, hogy a szerelem páros kapcsolat.

Egyetlen bibliai parancs sem létezik, amely a szexuális élet örömét tiltaná, egyetlen utalás sem, mely azt csupán a termékenység eszközeként tekintené. — A szexualitás mederben tartva viszont minden emberi társadalom érdeke, hiszen enélkül súlyos bonyodalmakba, útvesztőkbe keverednek a társadalom egyedei, s ez a közösség kárát is okozza.

Vajon nem nőne-e fel egészségesebb lelkű nemzedék, ha nem lenne anyai válási árva? Nem lenne-e sokkal kisebb a lakáshiány, ha nem robbanna szét annyi házasság? Vajon a hűtlenség, a válás, a gyermekekért folytatott harc idegfeszültségében élő emberek munkájában van-e köszönet? És elvárható-e attól az embertől, aki egykönnyen túleszi magát a „ne kívánd felebarátod feleségét” (férjét) parancsán, hogy ne károsítsa meg adott esetben a társadalmi tulajdont is? Az emberi élet erkölcsi megnyilvánulásai mélyen összefüggenek egymással, egyik hat a másikra, és a bármely ponton meginduló bomlás láncreakciót indít el.

Fényes biztonság

A házastársak szexuális öröme viszont nem csupán a gyermeknemzés eszköze, hanem a személyiség kiteljesedése, gazdagodása, két ember legbensőbb kapcsolatának megerősödése. Mint Ady mondja a Csinszka-versek egyikében: „Szeretem fenséges voltomat e nászban, s fényes biztonságom valakiben másban, de nagyon szeretem.” Fényes biztonság: igen erről van szó. De ezt a fényes biztonságot meg kell adni a másiknak is, csak kölcsönös lehet, nincs külön női és férfi erény.

A szerelem sírásója rendszerint a megszokás, az unalom. Ám a kettő nem mindig, és nem feltétlenül ugyanaz. Hiszen a kávé, a teát, netán a cigarettát is megszokja az ember, s olyannyira nem unja meg, hogy léteznie is nehéz nélküle. Nem kíván változatosságot, ahhoz a fajtához ragaszkodik, amit megszokott. Sok mai házasság bomlásának oka azonban, hogy korunkban gyakori az infantilis ember, aki elvárja az élettől, hogy holtig megajándékozza a szerelem újdonságának extázisával. Vagy akinek a létproblémák feledésére is a szerelem változatossága ad narkotikumot.

Három család vonzásában

A változatosságra vágyakozó embereknel gyakorta lelki okok is közrejátszanak: a házastársak fáradtan, ingerülten kerülnek haza, míg a „koedukált” munkahelyen a másnemű kollegák csinosak, kedvesek, jókedvűek. Vonzóbbak tehát, mint a fáradt, megviselt házastárs, otthoni teendői közepette. A közös hit, s a belőle fakadó áldozatkészség nagy támasz ilyenkor is.

Nem ritkák a családi kapcsolatok zavarai sem, hiszen minden házasember, feleség egyszerre három családhoz tartozik, a sajátjához, a szüleiéhez és a házastárs szüleiéhez. Ha e három nem tud összehangolódni, ha valamelyik lenéző, rideg a másik szüleihez, testvéreihez, feltétlenül befagyasztja a másik iránta táplált érzelmeit. Senkinek sem lehet „fényes biztonsága” abban, aki legközelebbi hozzátartozóit szidja, lenézi, ellenszenvvel veszi körül, lelkiismereti konfliktusba kerül, ha mégis szereti, frigidé vagy impotenssé válik, miközben a párja feljogosítva érzi magát a hűtlenségre, holott a lavinát ő indította el.

Az ipari fejlődés mindenütt (s nálunk kiváltképpen) nagyfokú migrációt (lakóhelyről való elvándorlást) és mobilitást (más társadalmi rétegbe kerülést) hozott magával. Mint a jól megkevert kártyacsomagban a kártyák, úgy kerültek egymás közelébe különféle szokások, hagyományok között felnőtt emberek. Következésképp gyakori lett a „heterogám” házasság, vagyis az olyan, amelyben mindkét fél egészen más szokásrendből érkezett. Ha van

erő, amely közös nevezőre képes hozni e sokféleséget, akkor a közös hit az. (A közös hitnek nem áll útjában a felekezeti különbség!)

Embert próbáló ajándék

Ugyanez a közös hit ad egységes szempontokat a gyermekek neveléséhez is. Csalóka ábránd, hogy a gyermek feltétlenül összeköti a házastársakat. Csak az igazán, mélyen összetartozók kötelékét fonja szorosabbra. Más esetben a viszály legbiztosabb forrása. Mert az öröm, hogy két ember egysége egy harmadikban testet öltött, hamar elhomályosul, amikor jönnek a gondok, bajok, betegségek, aggodalmak, virrasztások; amikor sehová sem lehet együtt elmenni, amikor az egyik folyton otthon ül, míg a másik esetleg nem mond le korábbi szórakozásairól. A gyermek nem játék, hanem embert próbáló ajándék, holtig tartó felelősség. Szülőinek egyetértése, egymás és ő iránta érzett szeretete egész későbbi életében érezteti hatását, nemcsak gyermekkorának biztonságát adja meg. Akkor lesz nyugodt, derűs, kiegyensúlyozott felnőtt, ha e szeretet biztonságában nő föl; s a hit kegyelmének elfogadásához is a szülői szeretet szántja fel lelkének talaját. Aki kiskorában megérezte a szeretet végtelenségét, könnyebben jut el a Végtelen Szeretethez, mint aki nélkülözte azt.

Ami a „mindennél” is több

Minden család szeretné kényelmesen berendezni az életét, s előteremteni az anyagi javakat, hogy gyermekének azt az úgynevezett „mindent”, ami testi-lelki kibontakozását elősegíti, megadhasssa. De jaj annak a felnőttnek, aki belevész a javak, s önmaga hajszolásába! Fáradt, eltompult párok sem egymásra, sem gyermekeikre nem tudnak figyelni. A robotgép szülők mellett érzelmi hiánybetegségben nőnek fel a sokféle hatásnak kitett gyermekek, s a hibára a szülők csak akkor döbbennek rá, amikor a serdülő már kicsúszott a kezükből. A szülői szó csak akkor hatásos, ha életpéldával társul; a szülő a boldogságával, a derűjével, az általa teremtett atmoszférával is nevel (a boldogtalanságával, ingerültségével, a szeszélyivel is, de mindazzal negatívan); aki az együttlét bensőséges légkörét meg nem teremti, annak a legbölcsebb értelme is csak „szövegelés”, mely lepereg unott hallgatójáról.

Többet ad gyermekének az a szülő, aki nem „mindent”, hanem önmagát, szeretetét, idejét és energiáját adja, mindezzel együtt hitének sugárzását is; s aki emberségből, kötelességtudatból, felebaráti szeretetből naponta ad példát, olyannyira, hogy a gyermek számára az élet természetes velejárójává válik a másokkal való törődés, a segítség, áldozatok árán is. A keresztény család nem elzárkózó erődítmény, hanem nyitott és meleg fészek, ahol rokont, barátot, ismerőst, de ismeretlent is mindig szívesen látnak, mindenkivel megosztják, amijük van, és senkit sem engednek el jó szó, vigasz, bátorítás nélkül. A szeretet nem fogyatkozik meg attól, hogy sokfelé osztják, inkább nő és erősödik.

A házasság gazdasági tartóoszlopa pedig akkor lesz erős, ha önzetlenségből faragják.

***

A keresztény család a kor mindenfajta kihívásának, erőpróbájának épp úgy ki van téve, mint bármely más család. Hitéből eredően azonban külön erőforrással rendelkezik. De csak akkor, ha hite igazi, életet formáló hit. Nem népegyházi hagyomány, nem kiürült szokások foglalatosa. Fél lélekkel, langyos hittel senki sem állhat meg.

Am a kísértés nagy, az ember esendő. Mélyen hívő emberekkel is megesis, hogy családi életük válságba kerül. Valamelyik félnek nem elég erős a hite, nem lesz jellem- és cselekvésformáló erővé, és az önmagával meghasonló ember olyan poklot teremt a másik számára, hogy az nem képes elviselni. Előfordulhat, hogy az, aki gyengének mutatkozik az életküzdelemben, alkoholizmusba menekül, és társa kénytelen gyermekeit megóvni tőle. Az is előfordul, hogy a valóban hívő felet hagyja el kételkedő-ingadozó párja egy hirtelen fellobbant új szerelem vonzásába kerülve. Ilyen esetekben a katolikus egyháznak megértőbbnek kellene mutatkoznia az elhagyott vagy menekülésre kényszerített fél új házasságkötésének esetében. Arra is figyelni kellene, hogy az elhagyottság kínjaiban, a válás gyötrelmeiben vergődő embernek lelki gondozásra, az egyház adta támaszra lenne szüksége. Még akkor is, ha ő ezt nem kéri, mert megszégyenültnek érzi magát, mert kezdeti szép reményei és elhatározásai után tökéletes csődnek, bukásnak látja, ami vele történt. És amiben talán ő sem véltlen egészen, mert kettőjük egyházhoz tartozását olyan immunitásnak vélte, hogy az élet apró rezdüléseire, veszélyeire oda sem figyelt, holott nagyobb körülményekkel esetleg megakadályozhatta volna a bukást.

Mindazonáltal a keresztény családok többségének ma be kell tölteni a „hegyen épült város”, az „élet sója” szerepét. A keresztény család ma vagy az élet bensőségének mentsvára, vagy a bukás bevallása: hit és szándék kevés a körülmények szorításában. Felelősége legalább akkora, mint az első századok keresztényeié volt, akik életükkel igazolták tanításukat. Titka az a mindent elfedő, tűrő és megbocsátó szeretet, amelynek hiányában Pál apostol szavával: „szólhat bár angyalok nyelvén, olyanná lesz, mint a pengő érc, és zengő cimbalom.”

Bozóky Éva

URAM, TANÍTS SZERETNI!

Szabadság vagy új szolgaság? — néhány gondolat az „új” szexuális morálról —

Századunk hallatlanul büszke arra, hogy az élet ezernyi területén soha nem látott, hallott, tapasztalt újdonságokat produkál. Nincs korszerűbb és vonzóbb reklámjelző manapság, mint ha valamire rá lehet sütni: ez újdonság, ilyen még nem volt. Sokszor észre sem vesszük, hogy régi, elavult árut sóztak ránk megtévesztően új csomagolásban, az „ilyen még nem volt” hazug ígéréssel.

Miért éppen morális életünk, értékrendünk és ezen belül a szexuális etika maradna ki ebből a sorból? Az új, korszerű, XX. századi életvezetéshez elengedhetetlenül hozzátartozik a szexuális normák megkérdőjelezése, az eddigi keretek szétrobbantása is. A technikai, társadalmi forradalmak sorát követi a morális forradalom, melyben mindannyian benne élünk. A régi morál, a polgári, kispolgári erkölcs füstölgő romjain, — melyért ostobaság és hamis nosztalgia lenne könnyeket hullatni, — büszkén, de bizonytalanul tekint szét korunk embere: s most merre tovább? „valaki mondja meg, milyen az élet?!” — kiált a fiatalok éneke. A régi már nem kell, de hol az új, és egyáltalán mi az új? Talán az a szexuális forradalom, amely Freudra hivatkozva felszabadulást ígért az egészségtelen szexuális elfojtásból? De vajon mi a tartalma ennek a jól hangzó szabadságnak? A nyugati világon végigspórt szexhullám hajótöröttei sokat tudnának erről mondani...

Ugy tűnik, mindezen már túl vagyunk, a szexhullám elvonult, de maga után hagyott egy kiégett, csalódott nemzedéket, akik szomorúan illusztrálják Heinrich Böll német író leleplező diagnózisát: „Fölvetődik a kérdés, vajon nem új szolgasággal cseréljük-e fel a régit és nem válunk-e másokkal együtt olyan áru fogyasztásának szolgáivá, ami voltaképpen nem is áru? Átkozottul képmutatós felszabadítás az, amely csak másoknak leigázása és kiszákmányolása árán hajtható végre.” Üzletnek nem volt rossz, talán még ma is sokakra illik az előbb idézett Böll-cikk találó címe: „A szexuális felszabadítás haszonélvezői”. De akik valóban új morált keresnek és keresnek, azok csak üres, öncélú, ördögi szabadságot kaphatnak. Úgy olyan torz „szabadság” rabszolgái lehetnek, melynél ősbib és ősdibb alig létezik a világ. Hiszen az erkölcsi szabadosság, a szabad szerelem, az állati ösztönök korlátlan és felelőtlen kiélése szinte egyidős az emberiséggel. Mitől lenne mindez XX. századi, új, modern morál? Legfeljebb annyiban lehet korszerű, s vannak, akik nem félnek ezt az ijesztő következtetést levonni, hogy hanyatló, „túlérett”, felbomló társadalmak halálos betegségének biztos tüneteként bukkan föl újra meg újra a történelem folyamán.

De mielőtt még valamiféle Spenglerhez hasonló kultúrpeszimizmusba zuhannánk, tegyük föl a kérdést: mindezek a nyugati jelenségek hogyan és milyen mértékben hatnak a mi társadalmunk szexuális nézeteire és gyakorlatára? Tény, hogy a szexhullám legfeljebb csak egészen érintőlegesen hatott hazánkra (turistaforgalom, filmek stb.), de társadalmunk egészséges védekezőmechanizmusa megóvott minket attól, hogy a szerelem, a szexualitás üzleti szintre süllyedjen. De ezzel egyidejűleg kell azt is őszintén megállapítanunk, hogy talán még sohasem volt ilyen mérvű morális bizonytalanság elsősorban a fiatalok között, mint éppen napjainkban. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy az összes elképzelhető tömegkommunikációs eszközt felhasználva lázas igyekezettel próbálunk segítséget nyújtani ezekben a kérdésekben. Csakhogy hiába minden jó szándék, ha sok esetben az egész szexuális problémát bizonyos információk és „technikai ismeretek” hiányára szűkítik le. Noha nyilvánvaló, hogy a szexualitás csak egy része az emberi életnek, és semmi sem lenne súlyosabb félreértés, mint ha főkérdéssé tennénk, de ugyanakkor lebecsüljük a probléma súlyát, ha úgy véljük: a felvilágosító munkával, megfelelő információkkal egyszerűen és gyorsan megoldható. Az új nemzedéknek nem elég bizonyos biológiai és a szexuális élettel kap-

csalatos technikai információkat tovább adni, hiszen a szexualitás nem egyszerűen csak belekapcsol az egész élő világ egységébe, hanem ugyanakkor csodálatosan ki is emel abból, megkülönböztetve az embert ezen a területen is minden más élőlénytől a világon. A szexualitás komplex kérdése az emberi lélek és kapcsolatok legmélyebb rétegeibe vezet el, így csak a teljes ember pszichoszomatikus egységében vizsgálható meg. Tömören szólva: alapvető antropológiai nézeteink tisztázása nélkül csak felületes és felelőtlen kontárkodás szexuáletikai kérdésekben állást foglalni, vagy pláne még másokat is tanácsot ellátni. Ezer súlyos kísértés és veszély elkerülése érdekében szeretném az alábbiakban röviden összefoglalni, hogy mit tud mondani elvileg ebben a kérdéskomplexusban a keresztyénység.

Örök normák vagy evangéliumi etika? (— a keresztyén szexuáletika dilemmája —)

Érzésem szerint a fenti kérdés a keresztyén szexuáletika egyik legégetőbb dilemmája. Nem egyszerűen elvont teológiai kérdés, hanem a hétköznapiak által nekünk szegezett kihívás. Mit tud mondani a keresztyénység korunk szexuáletikai forrongásában? Csak néhány több évszázados törvényt recitál, patinás tilalomfák erdeibe vezeti a kérdező fiatal útkeresőt? Vagy tud valami pozitívumot is mondani, valami igazán felszabadítót és újat?!

Nyíri Tamás így látja a problémát „A szexualitás értelmezése” című írásában (Vigilia, 1972. 175. o.): „Ha az egyház nem akarja szexuális normáival belső emigrációba kényszeríteni híveit, akkor figyelembe kell venni önértelmezésünket. Antropológiai közvetítés nélkül levegőben lógnak a szexuális irányelvek, önkényesnek tűnnek s így éppen azt rombolják le, amire törekcsenek... Korunk szellemi válsága különösen nyomasztó a nemek kapcsolatában, és a szexuális erkölcs értékelésében. Eggyel több ok ez arra, hogy a naturalizmusból visszatérjünk a férfi és nő „partnerségéhez” s annak gyökeréhez: a szeretethez, amely a szerelmes társában meglátja a felebarátot (Mt 25,4)”. Vizsgáljuk meg kicsit közelebbről és részletesebben ezeket a gyökereket.

Az első, amit komoly biblikus alapon megállapíthatunk, hogy az egészséges szexualitás Isten teremtési ajándéka, mellyel az ember életét teljesebbé, boldogabbá akarta tenni (Gen 2,18). De ezzel együtt szinte egy lélegzettel kell reálsan megvallanunk, hogy Istennek ezt a nagyszerű tervét éppúgy megzavarta a bűn, mint sok más ajándékát, melyekről a bűneset előtt joggal mondhatta a Teremtő: „Íme, igen jó!” (pl.: munka, ember és Isten, ember és a természet kapcsolata stb.) Mindebből következik, hogy a szexualitás területén éppúgy megváltásra szorul az ember, mint az élet többi kulcskérdésében, és éppúgy nem nélkülözheti a bűnbocsánat új életet teremtő ajándékát, mint egyéb vonalon. Így kerül például Luther etikájában is a szexualitás és a házasság egyértelműen az evangélium felszabadító hatalmának hatókörébe, megvilágítva, hogy ezt a kérdéskomplexumot sem lehet megoldani a törvény bármily igaz és örökkérvényű paragrafusával.

Természetesen ez semmiképpen sem adhat alapot valamiféle antinomista, liberális szexuáletikának, melytől maga Luther is élesen elhatárolta magát. De ahhoz, hogy a törvény segít kereteit és korlátait elfogadjuk, előbb az evangélium fényében megtszítva kell felfedeznünk és újraértékelnünk a szexualitást, mint Isten szeretetének egyik csodálatos ajándékát. Csak az evangélium győzhet meg arról, hogy Isten alapvetően szeret, és így nem elvenni akarja tőlünk ajándékait, köztük a szexualitást, hanem ellenkezőleg: meggazdagítva és emberhez méltóan akarja azt átadni nekünk. Akit minderről az evangélium ereje egyszer meggyőzött már, az örömmel fogadja Isten olyan parancsolatait és útmutatásait, mint például: légy tiszta, mindent szabad, de nem minden használ stb.

Szó sincs tehát bizonyos isteni normák revidálásáról, a Szentírás szexuáletikájának valamiféle opportunista „korszerűsítéséről”. Alcímünk kérdésében a „vagy” szócska egyszerűen áthúzható: az isteni normákat és az evangéliumi etikát súlyos véték lenne egymással szemben kijátszani. Egyszerűen csak a sorrendre, a prioritásra kell nagyon odafigyelnünk. Az evangélium fényében válnak a normák elviselhetetlen kalodákból, bilincsekből boldogságunk védőbástyáivá. Ha elvétjük a prioritást, a keresztyén etika öröme helyett csak keserű „rabszolgamorál” tudunk meghirdetni.

Lényegét tekintve a keresztyén szabadság igazi tartalmáról van szó ebben az esetben is. Egy olyan szabadságról, mely nem mindentől és mindenkitől való tragikus elszakadást, önző, üres függetlenséget jelent, hanem felszabadulást a másik felelős szeretetére. A keresztyén szexuáletika, de ezen túlmenően az egész krisztusi etika alapja, evangéliumi magva így summázható: Isten szeretete szabadabb tesz és megajándékoz saját boldogságomon túl még valami sokkal többel is — másokat is boldoggá tehetek! S enélkül a többlet nélkül saját boldogságom csak futó hangulat, hamis önszuggesztió. Ezért mondhatta Jézus tanítványainak joggal valóban ÚJ parancsolatnak a szeretet parancsolatát.

Szép elmélet vagy még szebb gyakorlat? (— a hétköznapok próbája —)

A csupán vázlatos elvi tisztázás után térjünk rá az igazán izgalmas és kényes kérdésre: a gyakorlatra. Mit és hogyan tud a keresztyénség vonzó vagy éppen kevésbé vonzó szexualitási elveiből hitelesen megélni és mások számára is tovább adni? Mint néhány éves gyülekezeti szolgálatban álló fiatal lelkész, „gyakorló” férj és apa próbálok néhány gyakorlati kérdést őszintén és „belülről” megközelíteni. Olyan kérdéseket, melyekkel részben magam is szembekerültem személyes életemben, és újra meg újra találkoztam velük lelkipásztori szolgálatomban is.

1. „AZ ÉRINTETLEN JÖVENDŐÉRT...” – Mint ahogyan minden lényeges dolgot meg kell tanulnia az embernek (pl. még járni, beszélni, sőt imádkozni is), így az igazi szerelemnek és szexualitásnak is vannak bizonyos tanulható és így tanítható alapelemei. Ebben is lehet valaki jeles tanuló és tanító éppúgy, mint elégtelen. S mivel a szexualitás igazi keresztyén értékelése szerint éppen a teljes, boldog és boldogító szerelem Isten egyik legcsodálatosabb és leggazdagabb ajándéka, az erre való felkészítést nem lehet elég korán elkezdni. Súlyos, később is alig feledhető és kinőhető sérülésekhez vezethet az a jelenlegi gyakorlat, hogy a kamaszodó, biológiailag érett serdülő az esetek túlnyomó többségében jóval előbb kap meg minden szükséges és egyáltalán nem szükséges biológiai és „technikai” felvilágosítást a szexualitás testi vonatkozásaiban, mint ahogy akár csak egy szót is hallana mindezek teljes és igazi értelméről és értékéről szüleitől vagy éppen lelkipásztorától. S ezt a veszélyes lemaradást néha már lehetetlen behozni, mert mire meg merünk szólalni ezekben a kérdésekben, már régen „késő”... Talán minden idők minden szülőjének örök kísértése, hogy sok tekintetben és így ebben a kérdésben is gyermeknek látja a már régen felszerelt csemetéjét, és sokszor ugyanebbe a hibába esnek a fiatalokkal foglalkozó lelkipásztorok is.

Anélkül, hogy bármilyen merev korhatárt meg lehetne állapítani, későbbi törek és tragédiák elkerülése végett már a kamaszkor küszöbén őszintén és természetesen el kell kezdeni a fiatalok felkészítését az igazi szerelemre és a házasságra. A társkeresés és párvalasztás útvesztőiben éppúgy tanácsolni és segíteni kell őket, mint forrongó testük megismerésében és kontrollálni tudásában. Fel kell vetni számukra az egzisztenciális kérdést: „ki az úr a házban?” Indulatok, ösztönök sodorják-e életüket, vagy ők tartják kézben a jövőt körül. Ne hervadjatok el és ne vénüljétek meg, maradjatok a holnap emberei – egy szóval: maradjatok ifjan. Nem fogjátok megbánni, ha küzdötök az érintetlen jövődől, és ebben hatalmas támogatót találtok abban az egyszerű Jövendőbeliben, a nagy, utolsó Vőlegényben.”

Szeretettel és mély, őszinte empátiával lehet csak vonzóvá tenni számukra azt a sokszor kemény harcot, melyet saját ösztöneikkel, a divatos korszakkal (barátok, tv, filmek hatása stb.) szemben kell megvívniuk a teljes, igazi szerelem beteljesüléséért. Talán valahogy így lehetne is kellene segíteni őket: „Nem akarok nektek erkölcsi prédikációt tartani, a moralizálás mit sem segít; de küzdjétek, hogy jövődöbelieket maradjatok! Nagy fényesség veszi a jövőt körül. Ne hervadjatok el és ne vénüljétek meg, maradjatok a holnap emberei – egy szóval: maradjatok ifjan. Nem fogjátok megbánni, ha küzdötök az érintetlen jövődől, és ebben hatalmas támogatót találtok abban az egyszerű Jövendőbeliben, a nagy, utolsó Vőlegényben.”

Talán úgy tűnik, hogy aránytalanul sokat foglalkoztam ezzel a kérdéssel, de úgy érzem, éppen ezen a területen vannak nyomasztó adósságaink az újabb nemzedékek felé. Kevesebbet kellene most szétrobbant családi életek, zátonyra futott házasságok gyógyításán emészteni magunkat, ha a megelőzés, előkészítés szolgálatát komolyabban vettük volna.

2. A „NAGY TITOK” MEGÖRZÉSÉÉRT... – Nem kisebb feladat és nem kevésbé egyszerű küldetés a már házasságban élők lelkipáncázása, segítése. Szomorúan elterjedt ugyanis az a nézet, hogy a házasság végül is, előbb-utóbb az igazi szerelem „temetője” lesz. Nem véletlenül kapott lábra ez a cinikus felfogás; ugyanis miközben társadalmunk egyrészt mindent elkövet, hogy visszaállítsa a házasság és család megingott tekintélyét és megkopott becsületét, az irodalom, a filmművészet főleg a tv tömegformáló segítségével szinte ontja a negatív, „elrettentő” illusztrációkat a házasságról, melyet többnyire csak keresztül-kasul szövődő flörtökkel lehet „elviselhetővé” tenni...

Pedig éppen a házasság lehet a szerelem beteljesedésének, az egészséges szexualitás megélésének egyedüli színtere, hiszen a teljes szerelem sokkal komplexebb ajándék, mint talán gondolnánk. Gyököcsy Endre négy alapvető komponensét különbözteti meg, melyeket egy-egy görög szóval jelöl:

– „Szexus – szeretlek, mert enyém vagy.

Erosz – szeretlek, mert ilyen vagy.

Filia – szeretlek, mert társam vagy.

Agapé – szeretlek, mert szeretlek.”

Erre a teljes, komplex szerelemre eljutni egy teljes emberi életre szóló isteni küldetés.

S vajon mi lehet mindebben az a „nagy titok”, amit még az agglegény Pál apostol is megsejtett? (Ef 5,32) Minden bizonnyal a negyedik komponens, az a feltétel nélküli isteni szeretet, az az agapé, melyet maga Jézus élt elénk és indukálhat ma is bennünk. Ez adhat igazán keresztényen töltést egy házasságnak, és segíthet át kisebb-nagyobb kríziseken is a bűnbocsánat és újrakezdés evangéliumával.

SUMMÁZÁS. Ha az örök keresztényen normák után kérdeztünk, az evangéliumi etika fényében vizsgálhattuk csak a kérdést. Ha a teljes szerelem és házasságra való felelős előkészítés problémáján töprengtünk, akkor is az „egyszeri Jövendőbeli”, az „utolsó Völegény” kínálkozott támaszul. S végül, amikor a házasság végső összetartó pillérét kutattuk, arra a feltárt „nagy titokra” csodálkoztunk rá, amit Jézus „halálos szerelme”, a krisztusi agapé ajánlékozott és szerzett meg számunkra is a kereszten.

A kör bezárult, s noha számtalan igen fontos kérdést még csak érinteni sem tudtunk, egy valamit talán sikerült érzékeltetni: a keresztényen szexuáletika éppúgy, mint az egész keresztényen etika döntő módon krisztológiai alapokon nyugszik, illetve csak krisztológiai forrásokból tud életképesen táplálkozni, és hatni. Mert csak Ő tudja meghallgatni címadó fohászkodunk: „Uram, taníts szeretni!”

Néhány, a témakörrel foglalkozó protestáns munka: *Olavi Lähtenmäki*: *Sexus und Ehe bei Luther*. Turku, 1955. — *Dr. Nagy Gyula*: *Az egyház a mai világban*. Budapest, 1967. — *Ablonczy-Gyökössi-Adorján*: *Nem jó az embernek egyedül*. Bp., 1972. — *Hafenschel-Selmecki-Vámos*: *Az ember védelmében*. Bp., 1975. — *Dr. Theodor Bovet*: *Felette nagy titok*. Evangéliumi iratmisszió. — *Walter Trobisch*: *Kettesben? Evangéliumi Kiadó*.

Gáncs Péter

A NEMISÉG TÖRTÉNETI TÁVLATBÓL

A 2. Vatikáni zsinat azt tanítja, hogy „a katolikus tanításhoz tartozó igazságoknak hierarchiájuk, vagyis rangsoruk van, mert más-másképpen kapcsolódnak a keresztény hit alapjához”.¹ Ugyanez az elv nemcsak a tételes hitigazságokra vonatkozik, hanem az erkölcsi elvekre is. Továbbá, amint a hitigazságokban az egyház története folyamán van „dogmafejlődés”, ugyanígy megfigyelhető változás, fejlődés, kibontakozás az erkölcsi tanításban és ezen belül a nemi erkölcs vonatkozásaiban is. A keresztény nemi erkölcs kibontakozását és a nemiségre vonatkozó normák alakulását csak *történeti távlatban szemlélve* lehet egyre teljesebben és *átfogóbban* megérteni. Az erkölcsi elvek múltbeli fejlődésének vizsgálatánál azonban óvakodnunk kell minden általánosítástól, leegyszerűsítéstől. A történeti és társadalmi összefüggések ismerete árnyaltabb és érthetőbb képet nyújt a keresztény nemi erkölcs fejlődésének útjáról; amikor pedig feltárja a jelenlegi válság mélyebb okait, egyúttal rámutat a jövőbeli, kevesebb bizonytalanságot, több segítséget nyújtó, és mélyebben átértelt felelősséget megkívánó megoldási lehetőségekre is.

Az Ószövetségből kiindulva

A kereszténység nemi erkölcsé háttérében megtalálhatók az ószövetségi alapelvek.
— *A test és a nemiség Isten ajándéka*, Isten gondolata. Az ember mint férfi és nő együttesen Isten képmása (vö. Ter 1,27) — „... legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet...” (Ter 1,28) szavakkal Isten nemcsak parancsot ad, hanem egyúttal áldását is árasztja az emberiségre.
— *A férfi és a nő találkozása az emberré válás befejező szakasza*. „Ez már csont a csontomból és hús a húsemből... Ezért a férfi elhagyja apját, anyját és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz” (Ter 2,23,24). Az „egy testté válás” a férfi és nő teljes életközösségét fejezi ki, azt jelenti: egy szív, egy lélek lesznek, ami magában foglalja a nemi egyesülést is. „Mert az ember Isten képmására lett teremtve, mint férfi és nő. Ezért van az, hogy a teremtéshez fűződő vonatkozás — amely tevékeny és találékony *odaforulás az eredethez*, egyúttal egy cél felé való haladás is, és a másik felé fordulás alakját ölti magára.

Merész és könnyed kifejezés: hordozhatja magában a világ minden szépségét, ám minden csúfságát és romlottságát is".²

– Már az ószövetségi ember is tud a *nemiség ambivalenciájáról*: nemcsak emberi öröm forrása (Énekek éneke) –, hanem *bűnös is lehet* (Szodomai bűnök, Ter 19. f. Dávid házasságtörése, 2Sám 11,12. ff. Amnon bűne: 2Sám 13. f.). A Példabeszédek könyve dicséri a derék asszonyt (31,10–31), de ugyanakkor óva inti olvasóit a „romlott nőszemélytől!” (5,2) és a hízalgöszavű nőtől (7,5). – Az *Énekek éneke* az emberi szerelem szépségeit és örömeit mutatja be. Bár felhasználja a mítoszokból átvett képeket,³ mégis mítoszalanítja a szerelmi találkozást, megfosztja kultikus jellegétől, kiszabadítja a „dologszerűségből” s a társadalmi kényszerek bilincseiből és elvezeti a személyes, bensőséges kapcsolat magaslatára, ahol a *vőlegény és menyasszony egymás boldogítására törekszik*.

– A „*Jahve-hit*” *teológiai értéke*, hogy Istent úgy mutatja be, mint aki *minden nemi polaritás fölött áll*, nevezhető ugyan atyának, királynak, de felruházzható nőies, anyai tulajdonságokkal is (vö. Iz 66,13).

– Az egész Ószövetség nagy értéknek tartja a *házasságot* és a *termékenységét*, a bőséges gyermekáldást, és ismeretlen számára az egész életre szóló szüzesség vagy megtartóztató élet.

Mit jelent a nemiség Jézus tanításában?

Jézusnál a házasság és a nemiség sem életében, sem tanításában nem foglal el központi helyet. Úgy él, úgy viselkedik, úgy tanít, mint akinek *személyisége érett, kiegyensúlyozott, szabad*.

– Jézus *nagyra becsüli az emberi szerelmet és a szerelem beteljesedését*. Ezért megy el tanítványjaival és Édesanyjával együtt a kánai menyegzőre, ott műveli első nyilvános csodáját (Jn 2,1–11). Elismeri, hogy a házasság Istentől alapított, felbonthatatlan életszövetség: „Amit Isten összekötött, ember ne válassza szét” (Mk 10,9; parr).

– Megköveteli a „*szívbeli tisztaságot*” „Boldogok a tisztaszívűek, mert meglátták Istent” (Mt 5,8). – Ezért már a *szándékos kívánság is bűnnek számít* (vö. Mt 5,28). „A mennyben gyűjtsetek kincset, ahol nem rágja meg a moly és nem marja rozsdá, s ahol nem törnek be és nem lopják el a tolvajok. Ahol a kincsöd, ott a szíved is” (Mk 6,20k).

– Jézus arra törekszik, hogy a *nemiség bűnei* és ennek nyomán keletkező *társadalmi diszkrimináció* se tartson vissza senkit a *megtéréstől*, Isten Országá befogadásától. Megvédi a házasságtörő nőt a megkövezéstől (Jn 8,1kk), engedi, hogy a „rosszhírű nő” lábát csókolgassa (Lk 7,36–50). „... sok bűne bocsánatot nyer, mert nagyon szeretett” ... „Bűneid bocsánatot nyertek ... A hited megmentett. Menj békével” (Lk 7,47.48.50). – „En sem ítélek el. Menj, de többé ne vétkezzél!” – hangzik biztatása (Jn 8,11).

– Tanításából megtudjuk, hogy „*a feltámadás után nem nőszülnek, férjhez sem mennek, hanem úgy élnek, mint Isten angyalai a mennyben*” (Mt 22,30 parr).

– Jézus maga *nőtlenül élt*. Ennek az életmódnak azonban nem a nők iránti ellenséges érzés az oka, hanem sajátos küldetése. „Vannak férfiatlanok, akik azzá tették magukat a menynek Országá miatt” (Mt 19,12) – mondja Jézus. „Aki fel tudja fogni, az fogja fel!” (uo.). Az Isten Országáért el kell tudni hagyni Jézus követőjének a feleségét is (vö. Lk 19,29). Jézus egyetlen Jegyese: az Egyház. Az Isten Országáért vállalt teljes elkötelezettség ad értelmet az önkéntes, szeretetből fakadó önmegtartóztatásnak.

A nemiség kérdése Szent Pál tanításában

A Nemzetek Apostola a nemiség kérdéséről legbővebben az 1Kor 7. fejezetében írt. Bár jó, ha az ember asszonnyal nem érintkezik – írja, de a kicsapongás veszélye miatt legyen csak minden férfinak felesége és minden asszonynak férje (7,1k). Előírja a „házastársi kötelesség” teljesítését, – közös megegyezéssel „tartózkodjanak” csak egymástól, hogy „az imádságnak éljenek” (7,3kk). A nem házásoknak, özvegyeknek ajánlja az önmegtartóztatást, vagy inkább kössenek házasságot, „mert jobb megházasodni, mint vágytól égni” (7,8k).

A házastársakat buzdítja az *egymás iránti hűségre*, de ha a nem hívő fél elválik, akkor „a testvér vagy nővér nincs lekötve” (7,10–16).

A *nőtlenség és szüzesség értékét* a „meg nem osztott istenszolgálatban” látja. A nőtlen élet Pál apostolnál is, éppen úgy, mint Jézus Krisztusnál – az Isten Országára feltáruuló nagyobb nyitottságnak és az iránta való teljesebb elkötelezettségnek a jele, feltétele és kifejeződése.

Az asszonyokat férjük iránti engedelmességre inti, a férfiakat kéri, hogy szeressék feleségüket (Kol 3,18; vö. Ef 5,21 kk.). A *házasság Krisztus és az Egyház életkapcsolatát szimbolizálja*.

zálja önfeláldozó szeretetben, hűséges engedelmségben. „Nagy titok ez, én Krisztusra és az Egyházra vonatkozatom” (5,32). Így az Apostol szerint a Teremtés könyvéből vett idézet (Ter 2,24) Krisztus és Egyháza kapcsolatára vonatkozik, „az emberek közti házasság több, mint hasonmás, hiszen a Krisztus-test tagjai közötti házasságban is megvalósul valami Krisztus Egyházával kötött, életadó egyesüléséből. Így a házasság nemcsak mint hasonmás, hanem mint rész-esemény is bevonul a nagy alaptitokba: Krisztus, a Völegény egy test Menyasszonyával, az Egyházzal”.⁴

Az egyszemélyes értelmezés veszélye

A kereszténységben évezredek során arra tolódott a hangsúly, hogy a házasságon belüli *nemi aktus célja: a gyermeknemzés*. Ennek a felfogásnak kialakulásában és elterjesztésében szerepe volt a gyermekalkodást nagyra értékelő *őszövetségi felfogásnak* (vö. Tób 6,16kk a Vulgáta szerint), továbbá a keresztény gondolkodásba is beszüremkedő *sztoikus bölcséleti felfogásnak*, amely a szenvedélyek feletti tökéletes uralmat hirdette és a testi gyönyört megvetette. Különösen nagy hatása volt a *gnosztikus, dualista, manicheus* gondolkodásmód, amely szerint az anyag, a test minden rossznak és bűnnek a forrása. Így alakult ki azután az a nézet, hogy a „teljes önmegtartóztatásban élő” ember a tökéletes keresztény, és a házassági aktus csak a „gyöngéknek tett engedmény” — amelynek egyetlen célja az emberi élet továbbplántálása, esetleg az eredeti bűn következtében fellépett „bűnös kívánság gyógyszer” (remedium concupiscentiae), ahogyan Pál apostol is emlegette: „... a kicsapongás veszélye miatt... nehogy a sátn megkísértsen... jobb megházasodni, mint égni...” (1Kor 7,2,5.9.). Ezt a véleményt tették magukévá *nagytekintélyű egyházatyák* is, mint *Origenész*, aki szerint a kihálás félelme ösztönözte az emberi természetet arra, hogy „továbbadja az életet”.⁵ Hasonlóképpen vélekedett *Nazianzi Caesarius, Aranyszájú Szent János, Nisszai Szent Gergely, Alexandriai Kelemen* arra biztatja a házastársakat, hogy a fogamzás bekövetkezése után éljenek „testvérek módjára”. *Szent Jeromos* pedig a házasságot csupán azért értékeli, mert „szüzességre alkalmas utódokat hoz a világra.”

Szent Ágoston kettős harcot vív ebben a kérdésben. — Egyrészt *védelmet* a házasságot, ami természeténél fogva jó; a manicheusokkal szemben, a pelagiánusokkal folytatott vitájában viszont azt állítja, hogy az eredeti bűn következtében Isten megengedte, hogy az ember nemi ösztöne fellázadjon az értelme és szabad akarata ellen.⁶ Ágoston véleménye kialakulására hatott ifjúkori és lelkiileg fel nem dolgozott, rendezetlen nemi élete is.

A hivatalos egyház azonban mindig *elítélte a túlzásokat*, és felelme hangját a házasság szentsége mellett.⁷ Legtöbörében éppen Szent Ágoston foglalta össze a „házasság javait”: — *bonum prolis*: a gyermekalkodás, az élet továbbadása; — *bonum fidei*: a „hit” (vagy a „hűség”) java; — *bonum sacramenti*: a „szentség java”: a házasság, mint kegyelem közvetítő jel és eszköz.

A nemi öröm rehabilitálása

Abelárd Péter a XII. században már azt hirdette, hogy a házasság *erkölcsi értékének fokmérője az istenszeretet*.

Aquinói Szent Tamás a nemzéről szóló tanítását összehangolja a „házasság javaival” — és azt tanítja, hogy a házasság — *elsődleges célja: a faj fenntartása*, gyermek nemzése; — ez megfelel az embernek, *mint élőlénynek*; — *másodlagos célja: a kölcsönös hűség*, ez megfelel az embernek, *mint értelmes lénynek*; — *harmadik célja a házasság szentségi jellege*, ez megfelel az embernek, amennyiben keresztény. Szent Tamás tehát a „házasság céljait” piramisszerűen építi fel: az alap: a *fajfenntartás*, erre épül a „*hűség*”, vagyis az egymás kölcsönös segítése, kiegészítése, a *személyes kapcsolatok* kiépítése, és a piramis csúcsán a *házasság szentségi, kegyelmi javai*, amelyek segítik a házasság Isten elgondolása szerinti megélését, egymásnak és gyermekeiknek elségitését az örök üdvösségre: beleépülve Krisztus és az egyház kapcsolatának misztériumába.

Aquinói Szent Tamás elévülhetetlen érdeme az, hogy rehabilitálta a nemi örömet: a házassági aktus erkölcsileg nemcsak jó, hanem szent is, mert Krisztus és az egyház kapcsolatát jelzi.⁸ A házassági javakat figyelembe nem vevő, és „csak az élvezetet” kereső házassági aktus viszont bűnös, mert „*tárgyasítja*” a szerelmet, és megfosztja személyes kapcsolat-jellegétől. A „*testhez*” — vagy „*a test használatához való jog*” (ius ad corpus, ius ad usum corporis) későbbi egyoldalú jogi megfogalmazása nem fejezi ki a házastársak szerelmi aktusának legfontosabb dimenzióját, hiszen a „*szeretem mindig a személyek közötti* olyan kölcsönös kapcsolat, amely *egyéni és közösségi* célra irányultságában a *jón alapul*.”⁹ — írja Szent Tamás szellemében *Karol Wojtyła*.

A feudális társadalomban

A „*patriarchális családszemlélet*” következménye, hogy a férfi – főleg a nemességben – legtöbbször „érdekből nőszül”, hogy legyenek fiúutódai, hogy vagyona öröklődjön, neve fennmaradjon. Ugyanakkor nem volt ritka a szerelmi kapcsolat olyan nagybecsült hölgygel, akinek lovagjává szegődött. („Minne”) – Személyes kapcsolat nélküli kielégülést viszont a „metreszkeknél” kerestek.

Nagyon félrevezető volt az a *biológiai felfogás* is, hogy a férfi magja – mint gondolták – az egész embert (homunculus) magában foglalja, a nő szerepe így nem lenne más, mint a méhébe telepített „emberkének” a kihordása, megszülése és felnevelése.

Minthogy sokan a nemi bűnöket merőben biológiai szempontok szerint ítélték meg, ebből olyan hamis felfogások keletkeztek, hogy például egy asszony idegen férfinak adott csókja mindig „halálos bűn” – mert szerintük a természetben nincs „csókra való hajlam”; ugyanakkor egyesek nem tartották bűnnek a férfi és nő házasságon kívüli teljes nemi egyesülését, ha azok úgy érezték, hogy „természetük ösztönözte” őket erre az aktusra. (Így vélekedtek a beginák, waldiak, albiak). – A hivatalos egyházi felfogás azonban visszautasította az ilyen és hasonló véleményeket.

A reformáció és a katolikus megújulás korában

A nemiséget és a házasságot a hitújítók is az általánosan elterjedt „egydimenziós nemzésideológia” szerint értékelték. Jézus mondását – hogy a feltámadás után nem lesz házasság (vö. Mt 22,30par) – úgy értelmezték, hogy a *házasság nem szentség*, hanem evilági kapcsolat. Mégis a protestánsok többre értéklik a házasságot, mint az „Isten Országáért” vállalt szüzességet vagy önmegtartóztató életet. Luther a házasság értékét a hitvestársi kapcsolatban és a gyermeknevelésben látja. A nő élethivatása az anyaság.

A *Tridenti zsinat* határozatai alapján készült *Katekizmus* hangsúlyozza, hogy mennyire fontos a házastársak kölcsönös egymást-segítése, és az élet továbbadása, mert a gyermek az anyagi javak örököse, de fenntartja és áthagyományozza a katolikus hitet is.

A *Janzenizmus korszellemének* hatására, főleg a XVI. században Franciaországban „*erkölcsi szigor*” (rigorizmus) uralkodott. Azt tartották, hogy a *nemiség az ember szellemiségét és erőit fenyegető veszély*. A nemi bűnök megítélésénél fő szempont a nemi aktus módja. Így a házasságtörést, a vérfertőzést, a nemi erőszakot „természet szerinti bűnnek” tartották; az önkielégítést, a megszakított nemi közösülést (coitus interruptus) „természetellenes bűnnek” nevezték.

VII. Sándor pápa egy feltett kérdésre írt válaszában azt írta, „a nemi dolgokban súlyos bűn a legcsekélyebb szándékos gondolat, érzés, cselekedet”¹⁰ is. XI. Ince pápa elítélte azt a nézetet, hogy „csak a gyönyör kedvéért végzett házassági aktus mentes minden bocsánatos büntől”¹¹, – vagyis ha valaki minden más célt kizár, az bünt követ el. Főleg ennek a két pápai nyilatkozatnak a hatására egyre elterjedtebb lett az erkölcsoteológusok közt az a nézet, hogy a házasságon kívüli, legkisebb, szabadon akart nemi öröm is „belsőleg súlyos bűn (intrinsicum malum), azért nincs olyan „csekélység” (parvitas materiae), ami miatt bocsánatos bűn lehetne, továbbá a házasságban is – legalább is bocsánatos – bűn minden olyan aktus, amely „csak az öröm kedvéért” (ob solam voluptatem) történik. Ezt az ún. „*materia-gravis-tant a sextumban*” azzal igazolták, hogy egyrészt a felébredő nemi vágy mindig teljes kielégülésre törekszik, – tehát a legcsekélyebb engedmény is utat nyit a súlyos bűnnek –, már pedig a „súlyos bűnre vezető alkalmakat” éppúgy kötelességünk elkerülni, mint magát a súlyos bűnt. – A másik ilyen érvet legtöbbször talán a „Hittani Kongregáció Nyilatkozata a nemi erkölcs némely kérdéséről” (1975. dec. 29.) fogalmazta meg: „A nemi erkölcsi rend értékei az emberi élet szempontjából olyan nagyjelentőségűek, hogy *direkt és szándékolt* megsértésük súlyos bűn!” Mivel pedig a Tridenti zsinat határozata szerint „minden halálos bünt... faja szerint” – és szám szerint meg kell gyónni,¹² az „anyagánál fogva belülről súlyos bűn”-tana sok lelki konfliktust okozott, a megtörtént esetek részletes elemzéséhez, aggályoskodáshoz, – vagy éppen erkölcsi lazasághoz vezetett. Ez a szemlélet az egyes nemi aktusokat az életfolyamat összefüggéséből kiragadta, nagyító alá helyezte, figyelmen kívül hagyta a személyes jelleget. Így a bűnbánat szentségének a kiszolgáltatása és felvétele sokszor nagyon kínossá vált. „Vádolom magamat ezekért a bűnökért, amennyiben Isten előtt felelős vagyok!” – Ilyen, vagy hasonló vallomással fejezte be a bűnbánó gyónását. A gyóntató erre hasonló megfontolással adta meg a feloldozást. A kiosztott és az elnyert bűnbocsánat örömeit azonban továbbra is megzavarta a kérdésekben fennmaradt bizonytalanság.

Á nemiség integrálása és a személyes felelősség

Ma egyre inkább kibontakozik az a nézet, hogy a nemi erkölcs kérdéseit *ne csupán az erkölcsi törvény „tárgyi modellje”* alapján oldják meg, amely figyelmen kívül hagyja az emberi tényezőket. A nemiséget *személyes szempontból* tekintjük és kapcsoljuk össze a *szerellemmel*. Istennel találkozunk a kinyilatkoztatásban, de *a valóság követelményeiben is*. Az *emberi természet* pedig a valóság fontos tényezője. Az emberi természetet *ne statikusan* és elvontan szemléljük, hanem történeti és társadalmi összefüggéseiben, személyes sorsában, élethelyzetében. Hiszen már Jézus meghirdette: „A szombat van az emberért, és nem az ember a szombatért!” Aquinói Szent Tamásnál az *emberi ész (ratio recta) teremő módon alkotja meg az ember javát szolgáló erkölcsi normákat*. – Csak később szűkítették be az emberi értelem szerepét a „változatlan természet” – a „lényegi rend” ismeretére, hogy deduktív módszerrel ezekből vezessék le az egész erkölcsi rendet. Így a nemiségnek tárgyszerű szemlélete és a házasságon kívüli minden nemi cselekvésnek, érzésnek, gondolatnak „belső rosszá” való minősítése sokaknak okozott lelki küzdelmeket, – olyan aggályokat és kételyeket, amit a gyónatók sem tudtak igazán feloldani. *Szakadék támadt az egyház hivatalos tanítása és sok jószándékú ember mindennapi élete között*, és egyre nagyobb lett az eltérés a tanítóhivatalbeli megnyilatkozások, valamint az erkölcssteológusok többségének álláspontja között. A Hittani Kongregáció nyilatkozott „A nemi erkölcs néhány kérdéséről” (1975. dec. 29-én), hogy szembeszálljon a „szellemi zűzavarral”, nehogy „fellazuljanak az erkölcsök és meginogjanak az erkölcsi normák és életmódok.” Ennek a „Nyilatkozatnak” sem hagyományhűségét, sem jó szándékát vitatni nem lehet. Kérdés azonban, hogy a Szentírásból, az erkölcsbölcseleti elvekből, és az „egyház töretlen hagyományából” vett érvei mennyire átfogóak és meggyőzőek a Szentírástudomány, az erkölcsbölcselet és az egyház-történelem mércéjével mérve; – továbbá még inkább kérdéses, hogy a csak negatívumokat tartalmazó, szigorú tilalmakkal, és az egyes emberi élethelyzetek különbségtétel nélküli megítélésével – illetve emberek elítélésével – elősegítjük-e a nemiség erkölcsi problémáinak megoldását a ma élő keresztények számára? – Kérdés, hogy nem rakunk-e elviselhetetlenül nehéz terheket az emberekre úgy, hogy egy ujjal sem segítjük őket? (Vö. Jézus jai kiáltása a törvénytudókhöz Lk 11,46).

A nemi erkölcsi problémák nehézségeinek a megoldására ma egyre többen alkalmazzák a *felelősségtikai döntésmódellet*. Elismerik, hogy vannak önmagukban és belsőleg tekintve is rossz erkölcsi tettek, amelyek semmivel sem igazolhatók, sohasem megengedhetők. – (Például: az ártatlan emberi élet jogtalan, direkt kioltása.) Más a helyzet azonban a „*viszonylagos javak területén*”. Egy édesanya például gyermeke élete megmentéséért odaajándékozhatja neki egyik veséjét. Ezt nem mondhatjuk „öncsonkításnak”, hanem inkább a „felebaráti szeretet hősiességének”.¹³

J. Gründel szerint a *konkrét erkölcsi elvek* segítséget adnak nemcsak általánosságokban, hanem az egyes esetekben is.

- Esetenként mérlegeljük az egymással szembekerülő javakat!
- Vizsgáljuk meg a döntésre ható minden tényezőt!
- Tisztázzuk az értékek sorrendjét!
- Vizsgáljuk felül álláspontunkat és felelősségünk mértékét!

A *felelősségtikának döntésmódelijével differenciáltan és összefüggéseiben* értékelhetjük a nemi magatartást úgy, hogy figyelembe vesszük a *személyes jelleget, a szerelemhez való kapcsolatot*. Ez nem jelenti azt, hogy a „szerelem mindenre feljogosít”, – de az igazi szeretet segít megtalálni a mindenkori helyes magatartási módot, mint Szent Ágoston mondta: „Szeress, és tégy, amit akarsz! (Ama, et fac, quod vis!) „Megismertük a szeretetet, amelyet Isten oltott belénk és hittünk benne. Az Isten szeretet, és aki kitart a szeretetben, az az Istenben marad és Isten is benne marad” (1Jn 4,16).

A *megfontolt mérlegelésből fakad a felelős döntés*. Így fejlődik ki az egyre finomabb és a lelki értékekre egyre érzékenyebb felelősségtudat, felelősségérzet. Az átértett felelősség viszont egyre jobban segít a helyes döntésre. A nemi erkölcs kibontakoztatása kétségtelenül küzdelemmel és áldozattal jár, – hiszen Jézus szeretetét is abból ismertük meg, hogy *életét adta értünk* (vö. 1 Jn 3,16). De a szeretetben nincs félelem, mert a félelem büntetés (vö. 1Jn 4,18). A szeretetben sok szépség és öröm van: „Mert az az Isten iránti szeretet, hogy megtartjuk parancsait. Parancsai nem neheznek. Mindenki, aki az Istentől való, legyőzi a világot. És ez a győzelem – győzelem a világ fölött! – a mi hitünk” (1Jn 5,3k).

Jegyzetek: 1. Határozat az ökumenizmusról (Unit. Redint. 1. p.) – 2. Gwendoline Jarczyk, Vers l'unique beauté: l'homme et la femme, Christus, 1980/1. 45. o. – 3. Erich Zenger, Liebe und Geschlechtlichkeit, J. Gründel, Die eindimensionale Wertung der menschlichen Se-

xualitát, F. Böckle, Menschliche Sexualität und Kirchliche Sexualmoral, Düsseldorf, 1977² (51–73. o. ill. 74–105. o.), valamint vö. H. P. Müller, Die lyrische Reproduktion des Mythischen im Hohenlied, ZThK 3/1976 23–41. o. – 4. Max Zerwick, Der Brief an die Epheser, Düsseldorf, 1967³ 171–172. – 5. Vö. D. Linder, Der usus matrimonii, München 1929. – 6. Augustinus, De genesi ad literam, 9,10. ed CSEL 28,279; – 7. Rouet de Journal, Enchiridion Patristicum, Matrimonium, ... 570. p. – DS Index syst. J 9. – 8. S. Th. Quaest. Suppl. q 59 a 2. – A 3. artikulusan azt bizonyítja Szent Tamás, hogy „a szentség (sacramentum) előbbrevaló cél a házasságban, mint a másik kettő!” – a 4. artikulusan azt állítja, hogy a házassági aktus nemcsak erkölcsileg jó, hanem „szent is”. – 9. Karol Wojtyła, Liebe und Verantwortung, München, 1979. 63. o. – 10. DS 2013; – 11. DS 2109; – 12. DS 1679–81; – 13. R. Egenter, Die Verfügung des Menschen über seinen Leib im Licht des Totalitätprinzips, Münch. Theol. Zeitschrift, 1965. 167–178. o.

Kiss László

TÁRSAS KAPCSOLATAINK PRÓBATÉTELEI

Ember voltunk legdinamikusabb feszültségében a közölhetetlen személy ellenállhatatlan erővel akarja közölni magát. Nem merő találkozási törekvés ez, hanem az odaadottságnak létünk legmélyéről fakadó vágya. Nekünk keresztényeknek az Evangélium egészen lényeges mondanivalója is ez. A Megtestesülésben Isten odaadottsága valósul, az Istenember legnagyobb szeretete az élet (helyesebben a psyché, a lélek) odaadásában nyilvánul meg és ez az odaadás nemcsak golgotás halál, hanem azonosulás is az emberrel. Az életodaadás nemcsak istenemberi mű, hanem példa is, amelynek követése üdvösségünk feltétele.

Kapcsolataink arányai

Az igazi társas kapcsolat mindig kockázatot jelent. Magunktól a „másikhoz” vezető út első mozzanata az értékelés, amely szükségszerűen magában hordozza a viszontértékelés iránti várakozást. Amilyen könnyen csaphat át a várakozás elvárásba, vagy kikényszeríteni akarásba, olyan könnyen lehetséges, hogy a provokálás irányában egyáltalán nem mozduló várakozás nem nyer kielégítést. A száraz szavak mögött itt tragédiák bontakoznak ki. Az értékelés elköteleződést szül, az elköteleződés pedig a viszonzatlanság következtében veszélyes könnyedséggel csaphat át lehatárolódásba, ez pedig időleges vagy végleges kapcsolatképtelenségbe, amelynek az erőszakon, állhatatlanságon, haszonlesésen, bizalmatlanságon, bátortalanságon kívül számtalan megnyilvánulási formája van.

Bármennyire természetes bennünk a vágy, hogy kapcsolatainkban az értékelés, elkötelezettség és a belőlük fakadó megnyilvánulások kölcsönösek és arányosak legyenek, a megalkuvás szinte elkerülhetetlen. Részleges és időleges megalkuvások okosan kiépített rendszere hozhat eredményeket, a kierőszakolni akarás inkább csak az eredmény látszatát keltheti.

Kapcsolatformálásunk ijesztő zsákutcája a megnyilvánulásoknak az értékeléssel vagy elkötelezettséggel történő primitív azonosítása. Feledékenység, félreértés, vérmérséklet és szokásmechanizmus különbsége egyéb tényezőkkel együtt meghatározóan hatnak a megnyilvánulásokra. Aki eme hatótényezők figyelmen kívül hagyásával a megnyilvánulásokat a belső értékelés és elkötelezettség szabvány kifejezésre juttatóinak tekinti, okvetlenül helytelen következtetésre jut, és ez előbb-utóbb helytelen aktivitásba lendíti őt. Jó annak, aki képes lebontani saját vévedhetetlenségének hitét a „másik” megnyilvánulásainak megítélésében, mert viszonylag könnyen rátalál a megnyilvánulások igazi rugóira és így szinte napról napra gazdagodik a „másik” belső énjének megismerésében, melynek a megnyilvánulások nem egyértelmű tükrözői, hanem csak külső jelei. Ezek a jelek a születéstől kezdve folyamatosan alakulnak, a mindenkor adott környezeti hatásoktól függően differenciálódnak, törekednek az egyértelműsége és általánosságra, de mindig magukban hordoznak valami egyedit is. Aki számol ezzel, könnyen hajlik a megnyilvánulások és elkötelezettség közti különbség elfogadására és így egészséges megalkuvások jól kiépített rendszerével a megnyilvánulások befolyásolójává válhat.

Nincs olyan magas szintű elkötelezettség, olyan okos megalkuvásrendszer, amely teljesen arányos kapcsolatok kialakítására vezetne. Éppen ezért nem ésszerű az a várakozás, hogy a „másik” pontosan annyira értékeljen és olyan fokban kötelezze el magát irántam, mint

én írta. A józan ész kívánja, hogy elégedjünk meg a kapcsolatok viszonylagos arányosságával. Saját személy voltunk megbecsülése viszont nem engedi, hogy fenntartsunk olyan kapcsolatokat, melyekben az értéklés és elköteleződés csak a részünkről áll fenn. De személységünk helyes értéklése az olyan kapcsolatok ellen is tiltakozik, amelyekben kizárólag a „másik” az értéklő és elkötelezett fél.

Kapcsolataink arányainak természetes elemzését az örök élet távlatainak gazdagítja Jézus. Nem kívánja, hogy száműzzük magunkból a kölcsönösség és arányosság igényét, de figyelmeztet, hogy ennél nem alkalmazhatunk merőben e világra hangolódott méricskélést, nem tekinthetjük esetleges partnerünket egyedül kizárólagos partnernek és a kölcsönösség iránti várakozásunk nem korlátozódhat a földi élet tartamára. — Aki evilági szempontok szerint mér, teljesítményt teljesítmény, megnyilvánulást megnyilvánulás mellé állít. Ezen az alapon zúgolódnak a szőlőmunkások a gazda bérfizetési rendszere ellen, ezért értékeli le Simon farizeus a saját leereszkedően megiszteltó vendéglátásához képest a bűnös asszony könnyeit. Ehhez a mérő rendszerhez igazodik az, aki a viszont meghívás reményében hív vendégeket. Az ellenszgeretet minden megnyilvánulásánál, a kölcsönnél és alamizsnánál egyaránt az evilági mértékek elvetését sürgeti Jézus. A kölcsönösség teljes hiányánál, sőt tudatos megtagadásánál azonban a közösség véleményezése után megengedhetőnek tartja a kapcsolat megszüntetését.

Saját azonosulását az emberekkel kapcsolataink rendező elvének tekinti Jézus. Így a benne hívők számára nincs viszonzatlan szeretet, mert minden szeretet viszonzását magára vállalja és előlegezi. Nincs olyan ajándékozás, amit ne követne végtelen értékű viszontajándékozás. És ezzel viszonzásvárásunkat a földi kielégítés lehetséges megtalálása után az örök életben elért biztos kielégítési ígéretével tágítja a végtelenbe. Az üdvösségben azonban már nemcsak Ő a viszonzást adó társ, maguk azok, akiket a hamis mammonból barátainkká tettünk, fogadnak be az örök hajlékba.

Kapcsolataink tartalmának formálása

Értékelés, elkötelezettség, megnyilvánulás, kölcsönösség iránti várakozás egyaránt a kapcsolat tartalmi elemei közé tartoznak. Részben spontán jelentkeznek és formálódnak a kapcsolaton belül, részben tudatos fejlesztés eredményei. Az időnként keresztény körökben is merev egyoldalúsággal hangsúlyozott spontaneitás-igény az evangéliumi szemlélettel és emberi természettel egyaránt szemben áll.

Jézus tanításában az embernek természetes adottságai fölé kell emelkednie. Még a farizeusi és írástudói igen kemény igazsághoz viszonyítva is többlettel kell rendelkeznie, ha be akar jutni a mennyek országába. Természetes kedvének, hajlamainak úgy fölébe kell kerekednie, mint ahogy a két testvér közül az a tette, akinek nem volt kedve apja parancsát teljesítenie, de mégis megtette. Állandóan szem előtt kell tartania azokat a szüzeket, akiknek az éppen elég olajuk kevés volt arra, hogy bejussanak a menyegzős házba; és a fűgefát, amely átkozottan kiszáradt, mert csak akkor termett gyümölcsöt, amikor itt volt az éres ideje.

Aki ismeri az embert, tudja róla, hogy nem az ösztönvilág a vezérlő rendszere. Ösztöneinek nagyon sokszor ellene kell mondania, fölübük kell kerekednie, ha igazán ember akar maradni. — Kapcsolataink értéklő eleme már csecsemőkorunk sírásával, kapaszkodásával ösztönösen jelzi, hogy sokat jelent számunkra a „másik”. És bármennyire összefonódik is spontán értéklésünk ráutaltságunk élményével, annak az útnak kezdete ez, amelyen önösségünk burkait hántja le rólunk a „másik” értéklése. Létünknek az a saját magunktól szabaddulást kereső tendenciája nem tör azonban egyenes vonalban a „másik” feltétel nélküli megigényelése felé. Sérüléseink, szüntelen önmagunkra reagálásaink visszafogják lendületét, esetleg pályáját is módosítják. Az engedékenység toladó hasznossági szempontjaink iránt a személyi értéklést tárgyivá torzítják. Kialakítják a kizsákmányoló mentalitást, amelyik kedvtöltő vagy hasznoszerző jóságga degradálja szemünkben az embert.

Az érték elismerése hozza létre az elkötelezettséget, azaz az állandó készséget az értéklés által meghatározott magatartásra, de hűség is magában az értéklésben. Olyan elvi állásfoglalásról van itt szó, amelynek szükségszerűek a külső megnyilvánulásai, de amely azokat mégsem határozza meg egyértelműen a maguk összességében. Magába foglalja az érték vonzása irányában való haladást és az érték védelmét, de ezek mikéntjében nagymértékben engedi érvényesülni az értéklő egyéniségét. Itt a hűség az az elem, amelyiknek tudatos ellenőrzésére nagy hangsúlyt kell tenni. Egy újabb, más irányú értéklés önmagában nem áll szemben a korábban meglelt érték iránti elkötelezettséggel, de újdonsága és erős vonzása könnyen készíti arra az értéklőt, hogy bármiféle mérlegelés nélkül úgy sodródjon az újabb irányba, hogy a korábbi iránt kialakult elkötelezettsége szinte észrevétlenül enyészik el.

A megnyilvánulások külső magatartási formák, amelyek az érték iránti elkötelezettségből

fakadnak. Az érték valóságos tudomásul vétele nagymértékben meghatározza ezeket. Nagyon szükséges tehát az érték tudatos tanulmányozása és a megnyilvánulások állandó ellenőrzése. Azok az erős egyéniségek, akik magukról azt vélik, hogy mindig tudják, hogy a „másiknak” mi a jó, amíg ezzel a véleményükkel nem szakítanak, képtelenek megnyilvánulásaikban az értékirányú fejlődésre, és noha kezdetben valóságos értékléshez valóságos elkötelezettség csatlakozott náluk, később a torz megnyilvánulások révén ezek is lebomlanak. – A viszonzás várása szükségszerű következménye magának az értéklésnek, annyira, hogy ahol ez hiányzik, igazi személyes értéklésről sem lehet szó. A kierőszakolás és a teljes lemondás közt nagyon nehéz azt a középutat megtalálni, amely számol a józan megalkuvással, de csak időlegesen és az arányok tekintetében.

Jézus a mennyei Atya jókra és gonoszokra egyaránt nyitott szeretetét emlegetve, saját magát velünk azonosítva ösztönzi értéklésünket. Tudja, hogy mennyit jelent a „másik” szeretete. Amikor követőinél ennek természetfölötti átértéklését szorgalmazza, az eddig birtokolt szeretet számszorosat ígéri. Az élet elvesztését értékirányú elkötelezettségként szorgalmazza. Saját maga is ilyen elkötelezettséget vállal általánosságban az egész emberiség iránt, de sajátosan is szűkebb baráti közössége iránt. Legnagyobb hangsúlyt azonban a megnyilvánulásokra teszi Jézus. A szeretet kettős parancsán túl a Hegyi Beszédben is összefoglalja a Törvény és Próféta tanítását abban, hogy amit magunknak akarunk, azt tegyük embertársunknak. És ezt nyilvánvalóan nem az „én aztán tudom, hogy mi a jó neki” szemellenzős magatartás támogatására mondta, hiszen ezt a magatartást a maga esetében is számtalanszor vissza kellett utasítania. Hiába akart jót neki Péter, visszautasította erőszakoskodását. Akármennyire iránta való szeretetből sürgött-forgott Márta, a Mária által választott részt tartotta a jobbnak.

Állandóan emlegeti a minden körülmények közt szükséges megnyilvánulásokat: kölcsönt, alamizsnát adni, az irgalmasság testi-lelki cselekedeteit gyakorolni, feltétel nélkül megbocsájtani. A kölcsönösséget határozottan megfogalmazza közte és tanítványai közt. A kölcsönösség hiányát példabeszédekben, gazdagokra és farizeusokra mondott jaj-okban mazarasztalja el. Egyes, Júdára tett kijelentéseiben is a kölcsönösség hiányának helytelenítése érződik.

Kapcsolataink távlatai

Csak az a miénk igazán, amit oda tudunk adni. Saját magunk is csak akkor vagyunk igazán a magunké, ha egész magunkat oda tudjuk adni. A veszni hagyással megtalált élet titka ez. Jézusnak, az életet adó barátnak titka. A búzamazé, amelyik elhalva számszoros termést hoz. A kereszté, amelyre Jézus felfeszítve mindenkit magához vonz. És miénk is mindannyiunké, akik gonddá, verejtékké, szolgálattá tördeljük életünket, hogy odaadjuk másoknak, akik Isten hazaváró mennyei házában örök életté rakják azt nekünk össze.

Thiry István

IGENÜNK nemcsak egymáshoz szóló. Nem csupán magunkat igenlő szó. Igenünk hitünkhöz tartozó. Igenünk reményünkhöz tartozó. Igenünk szerelmünkhöz tartozó. Közös a hitünk. Közös a reményünk. Közös a szeretetünk... Igenünk a remény szárnyait kibontja, azért, amely elégtelenségeink kolonca, de azért is, mely értelmét nemcsak önmagában nézi. Igenünk segít remélni... Szeretni segít igenünk. Hogy azért is kigyúljon szeretetünk aki rászorul, aki gondokkal küszködik, akit unalom gyötör, és megértő szóra áhítozna, aki szeretett társát gyászolja, aki meghasonlott és fél önmagától. Igenünk segít, tanít a szeretetre. Igenünk tud megbékélni, jóvátenni, orvosolni. Igenünk kaput tár a szeretetnek.

Josef Dirnbeck

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

Lukács László

LELKIPÁSZTORI FÖLKÉSZÍTÉS A PÁRVÁLASZTÁSRA

1. A 2. Vatikáni zsinat szerint „a kinyilatkoztatásban a láthatatlan Isten lángoló szeretetének gazdagságából mint barátaihoz szól az emberekhez, társalog velük, hogy őket meghívja és befogadja a saját közösségébe.”¹ A kinyilatkoztatás nem pusztán ismeretek halmaza, hanem Isten magaközlése, életének feltárulkozása. Ennek megfelelően a katekézis nem csupán hitoktatás, nem érheti be azzal, hogy az Istenről szóló igazságokat, a keresztény élet törvényeit ismerteti. A keresztény életre kell ránevelnie s keresztül az életen a krisztusi halálig elvezetnie a rábízottakat. A katekéta nemcsak a célokat jelöli meg és a korlátokat tűzi ki, hanem a lelkek igazi pásztoraként óvja és irányítja Krisztus útján tanítványait. Elsősorban a fiatalokat kell segítenie egyéniségük kibontakoztatásában, az életben való eligazodásukban.

A hitre és a keresztény életre nevelő lelkipásztor tekintete átfogja a fiatalokat érő hatások egész horizontját. Számba veszi, mi minden neveli, és viszont: mi károsítja a rábízottak hitét és személyiségét a maguk korában és környezetében. De egyenként is fölméri, hogy család és iskola, szűkebb és tágabb környezet milyen értékeket alakított ki, esetleg milyen sérüléseket okozott, vagy milyen értékek kialakulását gátolta meg: hogy a környezetből származott károkat orvosolni, a hiányokat pótolni tudja.

Az élet – és a keresztény élet – egyik fontos kérdésköre a fiúk és a lányok kapcsolata, a párválasztás, végül a házasság és a családi élet. A tizenévektől az élet alkonyáig húzódik e három önálló, egymáshoz mégis szorosan csatlakozó terület. Közepén az egyik legfontosabb emberi kapcsolat, a házasság áll. Nemcsak saját boldogságukat teremthetik meg az emberek azzal, hogy jó házastársat választanak maguknak, s egymásnak jó házastársává lesznek; családi életük harmóniája biztosíthatja gyermekeik egészséges fejlődését is; egymás és gyermekeik iránti szeretetük minősége pedig megszabja istenszeretetük jellegét is.

A zsinat utáni években sokan fölfigyeltek arra, hogy a század első felében erkölcstani és lelki könyvek a kelleténél többet foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel, nemegyszer beléveszte a lényegtelen részletek kérdéseibe. Az utóbbi két évtizedben viszont mintha az ellenkező végletbe jutottunk volna: számottevő katolikus publikáció hazánkban évtizedek óta nem jelent meg, s az ifjúsággal foglalkozó lelkipásztorok is lehetőleg inkább elkerülik a témát, sőt könnyen zavarba jönnek, ha a fiatalok hozzák szóba, tanácsot, fölvilágosítást kérve, a követendő magatartási normákról érdeklődve.²

Az elhallgatást érthetővé teszi, hogy a fiatalok egyik legbonyolultabb, szerteágazó és messi követelményekkel járó, bizonytalan és homályos kérdéshalmazában kell rendet és világosságot tennie annak, aki vállalkozik a lelkipásztori irányításra ezen a területen is. Pedig nem könnyű keresztény módon végigjárni a szerelem állomásait a megismerkedéstől a házasságig, majd a házasságban életük fogytáig – a keresztények joggal várhatják el tehát pásztoraiktól, hogy közösségben és négy szemközt nyújtott útmutatásukkal segítsék őket ezen az úton.³

Négy különböző tényező nehezíti a tisztánlátást.

1. Kevés területe van az életnek, ahol a fiatalok annyi hajtórótt sorsot látnak maguk körül, mint a házasságokban. A meglévő rossz házasságok közvetlenül és közvetve is csökkenthetik a párjukat keresők esélyeit arra, hogy ők jó házasságot hozzanak létre.

a) *Közvetlenül:* Ha saját szüleiknek házassága sem bizonyult sikeresnek, akkor már kisgyermekkorukban érthették őket később alig kiheverhető sérülések: legmélyebb érzelmi világukban, alapvető emberi viszonylásaikban keletkezhetnek olyan hiányok és torzulások, amelyeket legfőképpen sok év tudatos önreflexiója, türelmes önnevelése és áldozatos szeretete pótolhat ki vagy igazíthat helyre.⁴

b) *Közvetve:* Mind az életben, mind a művészetben kevés példát, modellt látnak maguk előtt, amelyekből eszményeket, megoldási lehetőségeket tanulhatnak. Az irodalom és a film-

művészet némileg pótolhatná a való élet hiányosságait. Az igazán művészi igényű alkotások azonban realisták, s így többnyire korunk emberének érzelmi vergődéseit tükrözik. Az előző korszakok hagyományos „pozitív hősei” eltűntek a kortárs irodalomból. A filmek jelentős része pedig a szórakoztatóipar olcsó tömegcikként, a reklámtechnikával együtt a legigénytelenebb ösztönök felpiszkálásával hívja föl magára a figyelmet.

Az életben saját jövőjük lehetőségeit fűrkésző fiatalokban mind gyakrabban előbukkan a fájdalmas, szkeptikus, fiatalosan végtelen kérdés: Létezik-e egyáltalán jó házasság? Erdemes-e nyakukba venniük a házasság terhét? Lehet-e keresztényül szerelmesnek lenni? — Van, aki visszariad a kockázatvállalástól, s visszahúzódik magányába — és fölkészületlenül találja a mégiscsak rátörő szerelem. Van, aki enged igényszintjéből, akár azért, mert a keresztény erkölcsi eszményt megvalósíthatatlannak érzi a gyakorlatban, akár (főleg huszonéves lányoknál) az egyedülmaradás fenyegetőnek érzett veszélye miatt.

A fiatalok közt mozgó lelkipásztorok égetően szüksége van tehát jó keresztény családok segítségére. A pap szava egymagában nem hangzik elég hitelesen. Hamar szemére vetik: könnyű neki „kivülről”, személyes tapasztalat nélkül, pusztán elvek alapján eszményi képet rajzolni szerelemről és házasságról. Kevésnek bizonyul az az érvelése is, hogy az orvos is, bár maga egészséges, mégis jobban ismeri a betegséget betegienél. A pap boldog házaspárok eleven példájával bizonyíthatja a leghitelesebben, hogy létezik jó házasság. Ők mondhatják el a legvonzóbban és a legtanulságosabban, saját tapasztalataik alapján, hogyan lehet eljutni a boldog családi élethez.

2. Jelentősen megváltozott korunkbn a *házasságról vallott közfelfogás*. Szabadunk meghirdette a szerelmi házasságot, az érzelmek szabadságjogait. A házasság eszerint szerelmen alapul, a szerelem pedig lángoló érzelmekből áll. A legtöbb házasságban így sose jutnak el az igazi, elkötelezett odaadásig: az érzelmek csitultával-változtával befejezettek mondják ki a fennálló házasságot, és újabb érzelmi fellángolásokban keresnek oldódást. A házasságok így osztoznak az érzelmek változékonyságában. Hogy mennyien kötnek megmondolatlanul, egy-egy hirtelen fellobbanó érzés hatására könnyelmű házasságot, jól mutatja ez a tény: jelentősen csökkent a házasságkötések száma Magyarországon, amióta bevezették a házasságkötési szándék bejelentésétől számított harminc napos kötelező várakozási időt.⁵

Az emberek cselekvési szabadsága megnőtt, kevésbé kötik őket kialakult hagyományok, szokásrendszerek. Szabadabb, de ugyanakkor bizonytalanabb és fenyegettebb lett az életük. Az életüket kezdő fiataloknak eszmék és eszmények kavargásában számos életfölfogás közül kell kiválasztaniuk-kialakítaniuk a magukét. Mit tartanak boldog, értelmes, tartalmas életnek? Milyennek képzelik el a boldog házasságot? Hogyan vélik elérhetőnek a boldogságot? Mennyit hajlandók áldozni érte? Pluralista korunkban ezekre a kérdésekre kinek-kinek magának kell válaszolnia, és a maga útját járva, környezetétől egészséges függetlenségben élnie a maga életét. A párválasztást sokban nehezíti (bár ugyanakkor egyértelműbbé is teszi!), hogy az egymással megismerkedőeknek minél előbb és minél alaposabban tisztázniuk kell hovatartozásukat, kilétüket, azonosságait: vágyaikat, életfölfogásukat, terveiket arról, hogy hogyan akarják berendezni az életüket. E mélyreható azonosítások, tisztázások nélkül aligha lehet remény arra, hogy harmonikus személyiséget és házasságot alakíthassanak ki.

3. Nemcsak a külvilág változásai nehezítik az eligazodást a fiataloknak, hanem saját *belső feszültségeik-fogyatékoságaik is*. Testükben hamarabb éretté válnak, mint szüleik s főleg nagyszüleik nemzedéke — a lelki-szemleli érettséget, felelős, felnőtt önállóságot azonban később érik el: tanulóéveik meghosszabbodtak az élet minden területén. Az akceleráció okozta átmeneti feszültség aztán sokaknál tartósul, és a személyiség maradandó fogyatékoságává súlyosbodik. Ha pedig személyiségükben bizonytalanabb, fejletlenebb, felszínesebb emberek kerülnek össze, akkor kapcsolatuk is könnyen felszínes és bizonytalan marad. Egy-más nélkül nem juthatunk el igazi önmagunkhoz sem. De sokan kritikátlan és szeszélyes vadócként hagyják felnőni önmagukat. Még fokozódó rossz közérzetük figyelmeztetésére sem szánják el magukat önvizsgálatra és önnelzésre — sokan azt remélik, hogy egy partner feltűnése a láthatáron, a szerelmi érzés fellobbanása megoldaná minden belső problémájukat, és biztosítaná boldogságukat. Sok embert ér el ez a keserű csalódás: sült galambként várják a szerelmi boldogságot, s helyette az együvé zárt idegenek magánya, ellenséges, talán gyűlölködő marakodása lesz osztályrészük.

4. Nem kis gondot jelent az is, hogy a *katolikus erkölcsstanon belül* a nézetek jónéhány kérdésben módosultak, illetve nyíltzíni vita tárgyává lettek az utóbbi évtizedekben. (Téma-körünkön belül az alapvető, s mindmáig minden részletében megnyugtatóan és következetesen nem tisztázott kérdés: Mi a nemiség értelme és célja az ember életében? Szerelmesek, házastársak hogyan élhetik meg és milyen módokon fejezhetik ki személyes szeretetüket egymás iránt? Ehhez az alapproblémához aztán jónéhány részletkérdés csatlakozik: a fiúk-lányok kapcsolatától és a kamaszkori önkielégítéstől kezdve a családtervezésig és az elváltak

lelkigondozásáig.)⁶ Többen csodálkozva, olykor megrendülve tapasztalják azt, hogy az egyik gyónatározékban megengedik azt, amit a másikban tiltanak. Van, aki hamisan ügyeskedve kihasználja ezt a fonák helyzetet, van, aki megbotránkozik rajta és elmarad a gyónástól, vagy legalábbis ezekben a kérdésekben a saját lelkiismeretét követi, esetleg kellően gondos tájékozódás és mérlegelés nélkül. Sokan csupán parancsokat és tilalmakat, szabad-nem szabad utasításokat várnak az egyháztól, és nehezen fogadják el, hogy a teológusok körében, az egyház közösségében hatalmas belső tudományos és imádságos kutatómunka folyik. Csak így tudja az egyház a megváltozott és folyton változó körülmények között is mindig új megvilágításban, de mindig az evangéliumhoz hűen, hitelesen hirdetni a keresztény élet örök eszményeit.

A felsorolt tényezők azonban semmiképpen sem mentik föl a lelkipásztorokat, sőt egyre sürgetőbb feladatukká teszik azt, hogy a rájuk bízott fiatalokat megfelelően fölkészítsék a párválasztásra és a házasságra. — Erre a fölkészítésre aligha lehet alkalmas a házasságkötés előtt előírt (és sokhelyt dicséretes gondossággal megtartott) néhány beszélgetésből álló jegyesoktatás. A lelkipásztor ilyenkor már kész helyzet elé kerül: a házasságkötésre előkészített, személyiségükben lezáró, felnőtt emberekkel találkozik néhány alkalommal, az esküvőre fölkészítés lázas izgalmai közepette. A jegyesoktatás inkább az aratásnak, mint a vetésnek volna az ideje: hitükben-személyiségükben-szeretetükben érett embereket fölkészíteni életük nagy pillanatára, a házasság szentségének minél gyümölcsözőbb fölvételére. Nehéz dolga van a lelkipásztoroknak, ha közönyös, nem hívó, vagy a hit dolgaiban egészen tájékozatlan emberekben ilyenkor próbálja fölébreszteni a hitet, gyorstalpaló hittan-tanfolyamot rögtönözve számukra —, bár persze válhatnak az egyházzal való találkozásnak, a hitre ébredésnek, az őszinte megtérésnek az alkalmává ezek a beszélgetések. — Nehéz a lelkipásztoroknak fölmérnie a jegyesek egymás iránti szeretetének minőségét is. Mit tehet közvetlenül az esküvő előtt, ha a jegyesek odaadásában, vállalandó elkötelezettségében, esetleg a házasságról alkotott elképzeléseiben alapvető hiányosságokra, tévedésekre bukkan? Mit tud ebből orvosolni néhány beszélgetésben, egy kialakult kapcsolat végén? Milyen esetekben van joga (mert kötelessége) lebeszélni a szentségi házasság megkötéséről bárkit is? Keserű viqasz számára, ha néhány esztendő múlva a házasság megromlásakor bebizonyosodik, hogy diagnózis helytálló volt: a jegyeseket nem fűzte egymáshoz olyan igazi szeretet, amelyre házasság épülhetett volna.

A házasságkötés előtti foglalkozás a jegyesekkel csak úgy lehet megnyugtató és eredményes, ha a lelkipásztor nem ekkor találkozik először a fiatalokkal. Nélkülözhetetlenek látszik a távolabbi előkészület, a jegyeseknek, illetve a jegyességre készülőknek, tehát a 17–22 éves fiataloknak általános fölkészítése hónapokkal, akár évekkel korábban: olyan időpontban, amikor még a kezdetén tartanak az ismerkedésnek, a tartós „együttjárásnak”, párválasztásnak. Ez az iránymutatás valóban segíthet az ismerkedésben, a kapcsolatok elmélyítésében, a házasságra való közös fölkészülésben, sőt: egész önnevelésükben, életelveik kialakításában, hitük felnőtté érlelésében. Sokhelyt külföldön is, hazánkban is, erre a célra külön jegyesoktatási tanfolyamokat szerveznek. S valóban, az elsődlozásra és a bérnialásra való fölkészüléshez hasonlóan nem lehetne-e szervezettebb formában, legalább egy éves tanfolyam keretében, gondosabban fölkészíteni a házasság szentségének fölvételére is? Az ilyen párválasztásra fölkészítő tanfolyamok a fölszín alatt lappangó, de tömeges méretű hiányt pótolhatnának. Lehet, hogy esküvőre csupán évekkel később kerülne sor —, de talán annál értékesebben felhasználták a tanultakat a párválasztásban, a házasságra való érett, keresztény fölkészülésben. A helyi adottságok dönthetik el, hogy a külön, ilyen címmel-céllal meghirdetett tanfolyamok válnak-e be jobban, vagy az ifjúsági hittanórák keretében kap helyet e tematika.

Az említett két lehetőség közül bármelyiket választjuk is, az előadásokat és a megbeszéléseket megkönnyíti és eleve vonzóvá teszi maga a téma: nemigen akad olyan a fiatalok között, akinek ne lennének élményei, tapasztalatai, kérdései. A közösségi megbeszélések előnye lehet az is, hogy az „esetmegbeszélések” általánosságában elrejtőzve, inkognitójukat megőrizve kaphatnak választ olyan kérdésekre is, amelyeket „egyesben” még lelkiatyjuknak sem szívesen tennének föl. A téma persze arra is csábíthatja a fiatalokat is, lelkipásztorokat is, hogy a kelleténél tovább elidőzzenek egy-egy kérdésnél, végeláthatatlan feccségessé nyújtva-laposítva a megbeszélést.

A közösségi megbeszéléseket egészíti ki az egyéni lelkivezetés, a négy szemközti beszélgetések, gyónások. Igen hasznos, ha mindkét „együttjáró” fiatal ismeri és irányítja a lelkivezető, anélkül, hogy nyomasztóan, kettejük intimitását veszélyeztetve rájuk telepednék. Kényesebb, több bölcsességet és tapintatot kívánó feladat vár rá, ha csak egyikőjüknek lelkiatyja, főleg, ha a másik fél hitvallásában, vagy talán még lelkiületében sem keresztény. Figyelnie kell arra is, hogy vezetettje esetleg túlságosan odakötődhet lelkiatyjához, s ez nehezítheti az igazán bensőséges kapcsolatot kialakítását az egykorúak között.

II. Hogyan szóljunk a fiúk-lányok kapcsolatáról, a párválasztásról? Ezekben a kérdésekben nem lehet megnyugtató eligazítást adni anélkül, hogy át ne világítanánk az életnek velük összefüggő egyéb területeit is. — 1. A társas emberi kapcsolatok törvényeivel együtt, — 2. a személyiség fejlődésének részeként, — 3. az emberi szeretet többi fajtái között, — 4. a krisztusi szeretet távlatában készíthet föl a lelkipásztor leginkább a párválasztásra.

1. *Társas emberi kapcsolatok.* A lelkipásztornak először tisztázni kell: a rábízottak mennyire tették magukévá az emberi együttélés alapvető szabályait? Család és iskola, barátok és alkalmi ismerősök milyen elveket és milyen gyakorlatot alakítottak ki bennük? A fiatalok szabadságra és önállóságra vágyanak — mennyire tanultak meg élni a szabadságukkal? Mennyire teremtették meg személyes szabadságuk feltételeit: az önfegyelmet, a felelősségtudatot, a másik iránti tiszteletet? Mennyire figyelmesek és tapintatosak másokkal? Mennyire tudják saját érdekeiket összehangolni másokéval? Tudnak-e engedni másoknak, elsőbbséget adni a magukénál fontosabb szempontoknak, tudják-e megosztani a magukét másokkal, tudnak-e együttérzően részt venni mások életében? Mennyire becsületesek, őszinték, megbízhatóak, mennyire érzik magukat felelősnek másokért, környezetükért, a rájuk bízottakért?

Könnözi a lelkipásztor dolgát, hogy a jó családi és iskolai közösségek az élet természetes-ségével kiformalják ezeket az értékeket. Ha a fiatalok jó közösségi neveltetést kaptak, akkor legfőbb a tudatosítás, rendszerezés, új szempontokkal kiegészítés feladata várja ezeket a megbeszéléseket.

De mi lesz azokkal, akik nem jó környezetben nőttek föl? A közösségi együttélés ábécéjét nem elég pusztán oktadni, a társas érintkezés törvényeit nem lehet egyszerűen kihirdetni. Ezeket a gyakorlatban kell kipróbáltatni, készséggé, jártassággá (az erkölcstan kifejezésével: erénnyé) fejleszteni őket, erre pedig csak egy közösség életében nyílik lehetőség. Fel-nőhetnek-e, megerősödhetnek-e a plébániai ifjúsági közösségek annyira, hogy azok a tag-jaik is belénevelődhetnek az együttélés emberi és keresztény formáiba, akiknek erre másutt nem adódott lehetőségük? S a lelkipásztorok szerteágazó tevékenységük közben tudnak-e időt-energiát szánni egyéni és közösségi nevelésnek kevésbé látványos aprómunkájára is, mint az egyházi iskolák szerzetesei?

2. *A személyiség fejlődése.* A felnőtt személyiség kialakulása a 16–24. életévekre esik. Ebben az időszakban az ember különös érdeklődéssel vizsgálhatja önmagát, néz szembe környezetével. Ekkor nyílik lehetősége arra is, hogy egyre tudatosabban alakítsa ki önmagát, kitűzött eszményeinek megfelelően. Mindenkinek egyéni létkérdése, saját sorsának egyik alapvető meghatározója: mennyire készül föl az életre, mennyi tudást és önismeretet, tapasztalatot és életbölcsest, akaratot, készséget és jártasságot gyűjt össze, alakít ki magá-ban. Amíg szülei szeretete burkolja körül, addig az ő oltalmuk elhárít sok bajt, amit saját könnyelműségével idéz elő. De ha a szerelemben kölcsönös, egyenrangú és kizárólagos kap-csolatba lép valakivel, akkor felelőssége sokszorosára nő: nemcsak önmagáért, hanem egy-másért és egymás iránti szeretetükért (s később a szeretetükből született gyermekekért) is felelősséget kell vállalnia.

Milyen hozományt adnak egymásnak személyiségükben? A párválasztáskor sokkal éleseb-ben fölvetődik a kérdés, mint bármikor korábban: melyiküknek mekkora önismeretre-ön-uralomra sikerült eljutnia? Főleg egy-egy kapcsolat kezdetén, a megismerkedés idején könny-nen öntudatlan alakoskodásba kezdenek: nehogy csalódást okozzanak, s ezzel esetleg el-vesztik a másik tiszteletét, érdeklődését, szeretetét — önkéntelenül is igyekeznek előnyösebb oldalukról bemutatkozni: elhallgatnak homályos, szűkölnivaló tényeket a múltból, eltakar-nak gyöngeségeket a jelenből, kerülik a nyílt szembekerülést egymás nézeteivel.

Tartós és mély kapcsolat nem jöhet létre őszinteség nélkül. Az ismerkedők csak úgy jut-hatnak igazán (nem csupán érzelmeikben) közelebb egymáshoz, ha őszintén föltárják egy-más előtt múltjukat. A múlt eseménytörténetének folytatásaként aztán egyre mélyebb be-tekintést engednek jelenükbe is: megvallják egymásnak érzelmeiket, vágyaikat, hogy így leg-személyesebb-legbensőbb életükben is egyesülhessenek. Egymás igazi tükrévé válhatnak így, átsegítve egymást nemcsak az alakoskodáson, hanem a felszínesegeken, sőt a lélek átmeneti homályain is. — Párbeszédük így egységüknek mindennapi kenyerévé válhat: idejében és folyamatosan tudják jelezni egymásnak belső életüket. Érzékenyen és tapintatosan veszik át egymásnak szótlan rendüléseit. De kialakították sajátos szótárukat is, mindannak jelzésére, amire a köznyelvnek nincsen szava, szeretetükben túljutva így a szavakkal mondható világ határain. Megtanulják azt is, hogy a nézeteltérések idején is hogyan tudják fenntartani egy-mással az eleven összeköttetést: hogyan tudják minél hamarabb visszaállítani a párbeszéd folytatásához szükséges érzelmi harmóniát.

A szeretetben megnő az önuralom jelentősége is. Az egymást szeretők már nemcsak ön-magukért tartoznak felelősséggel, hanem kettőjükért: minden könnyelműség, szeszély, el-hamarkodott cselekedet annak okozhat a legtöbb kárt, akit a legboldogabbá szeretnének tenni. — Amíg az ember egyedül él — magának gyűjt, magát építi, a maga érdekeihez igazol-

dik. A szeretet az ember legmélyebb viszonyrendszerét változtatja meg. Ettől fogva nem önmaga a legfontosabb, hanem a másik. Érte szívesen (tehát örömmel!) lemond a saját idejéről, szempontjairól, indulatairól, s ez nem gúzsba köti, hanem éppen legmélyebb energiáit szabadítja föl. Ez az erőterátrendeződés azonban nem következik be magától. „Meg kell tanulni, mint minden más művészetet és tudományt, a zenét, a festészetet, az ács-mesterséget, az orvosi vagy a mérnöki tudományt.”⁷

3. *A szeretet művészete.* Erich Fromm idézett könyvében szenvedélyesen bizonyítja, hogy az ember csak a szeretetben találhatja meg a boldogságát. De nem érheti el a szeretet teljesülését az, aki nem tanul meg őszintén és egész szívvel szeretni; aki nem képes kilépni saját önzéséből, törődni a másikkal, gondoskodni róla, tisztelni és ismerni őt sajátos, titokzatos különállásában. Jézus paradoxona az ember legmélyebb igényét és egyik legfontosabb döntését veszi célba: „Aki meg akarja nyerni életét, elveszíti azt; aki elveszti életét én-érettem, megnyeri azt.” Az emberi szeretet minden fajtája Fromm szerint a bibliai főparancson alapul: „Szeresd embertársadat, mint önmagadat”. Szeretetünk egyetemesen nyitottá tesz minden ember iránt, kifejleszti bennünk a másokról való gondoskodást, a segítséget, részvétet, együttérzést, szolidaritást, alázatot, hűséget.

A szeretet különböző fajtái közül a szerelmet fenyegeti leginkább az a veszély, hogy pusztán érzelmenek tartják, s nagyságát az érzelmek hevességén mérik le. Valójában azonban a szeretet nem önkéntelenül támadt érzelmek, hanem az ember egyik legszemélyesebb elhatározása, egész bensejének elköteleződése: szabad, teremtő tette.⁸ – A kapcsolat kezdetén, a megismerkedés és közeledés időszakában az érzelmek nagy erővel jelentkeznek: a szerelmesek átforrósítja az öröm. A fellobbant szerelem elindíthatja a szeretetnek az ember egész lényét megforgató átalakulását, belső átrendeződését. De az érzelmek – éppen hevességükkel fogva – csapdát is állíthatnak: a szerelmesek érzelmeikben megélik az egye-sültség örömét, anélkül, hogy a valódi, személyes egységre eljutottak volna. Az érzelmek elcsitultával derül ki csalódásuk. Ilyenkor aztán, ahelyett hogy elszánnák magukat a szívük mélyéig hatoló, föltétlen odaadásra, megszakítják a fölszínesebb bizonyult kapcsolatot. Új partnert keresnek szerelmükhöz, újra megrekedve a fellobbanó érzés okozta átmeneti örömben egyre végzetesebbé váló magányukban, felszínességükben.

Az igazi szerelmesek végigjárják a szeretet iskolájának minden osztályát: megtanulnak az édesanya gyöngédségével gondoskodni egymásról, az édesapa biztonságot adó erejével megtartani egymást gyöngeségeikben is – ugyanakkor gyermekként megbújni egymás oltalmazó és erőt adó bizalmában. Megtanulják a föltétlen odaadást, az áldozatvállalást és a hűséget: összes, önmaguk előtt is rejtett erőtartalékaik fölszabadulnak a szeretet szolgáltatásában – mégsem teljesítményeikért vonzódnak egymáshoz, hanem egymást semmiféle bajban el nem hagyó föltétlen hűséggel. Megélik a szeretet közelségének minden örömét és a szeretet távolságának minden fájdalmát, fölfedezik, hogy szeretetük nemcsak a közelségben, hanem a távolságban is egyre nagyobbra nőhet. Megtanulnak élni egymással a teljes fel-tárultság, oldottság kristálytisza szabadságában, egymás megismerésén és mélységes sze-retetén keresztül megtanulnak ismerni, értékelni és szeretni minden embert, a számukra ide-ge-neket is.

4. *A krisztusi szeretet távlatai.* A szeretet túllépi az emberlét korlátait. Végtelen vágyú szeretetünk Krisztuson keresztül kapcsolódhatott össze Isten végtelen szeretetével. Benne az emberszeretet egyetlen vérkeringésbe olvadt össze: az Atya és a Fiú egymás iránti szereteté-vel kell szeretnünk egymást s egymásban Krisztust. Ennek a megszentelt, kegyelemmel át-járt szeretetnek elsődleges tűzhelyei közé tartozik a házasság. Az Ószövetség a teremtő Isten szándékai szerint való jönnek, az emberlét egyik nagy értékének mondja a házasságot. A próféták Istennek a választott néppel való szövetségét hasonlítják hozzá, Szent Pál pedig Krisztusnak az egyház iránti szeretetét.⁹ Pál teológiája szerint mindent, de főleg a szeretet cselekedeteit „az Úrban” kell tennünk. A házasságban az ember olyan teljesen, életre-halál-ra odaadhatja magát házastársának, hogy ezáltal hasonlónak lesz az életét értünk áldozó Krisztushoz. Így a házasságot a lehető legmagasabb rangra emeli: szeretetre épülő, egy és felbonthatatlan életszövetség „az Úrban”, amely az isteni szeretet áramkörébe kapcsolja bele az embert. Olyan emberi élettevékenység tehát, amely földi boldogságán túl az üdvös-séghez is közelebb segíti: szentség, Isten kegyelmének forrása a házastársak számára.

A házasság ugyanakkor élettermő közösség is: örömmel fogadja be a szeretetükből szü-le-tett gyermekeket, és felelős szeretettel gondoskodik róluk. Az Atya föltétlen szeretete esz-ménye és példaképe minden szülő gyermekszeretetének.¹⁰ – Az Újszövetség ugyanakkor megnyitja az élet keresztologikus távlatait is, s ezzel besorolja a házasságot a múlt földi élet mulandó tényei közé. Az örök boldogság egysége már nem ismer házasságot és vérségi kap-csolatokat. A keresztény házasság eszményéhez szorosan kapcsolódik a Krisztusért vállalt szüzesség: a kettő együtt hordozza emberi körülményeink között a szeretet isteni titkát.

Ha a fiatalok lelkipásztoruk vezetésével az elérhető mélységeikig föltárták a valóságot ezen a négy területen (tehát nemcsak értelmükkel fogták föl, hanem életükkel is), akkor lehet hitelesen szólni magáról a párválasztásról – de ez esetben a „speciális fölkészítés” szinte fölöslegessé is válik: az érdekeltek „tudják” már, mit keresnek, fölkészültek az előttük föltártult útvonal végigjárására, – konkrét helyzetekben pedig úgyis inkább lelkevezetőjüktől kének tanácsot, gyónásban vagy négy szemközti beszélgetésben. – Ha mégis igény mutatkozik rá, e speciális jegyesoktatási tanfolyamon a lelkipásztor fölválaszthatja egy tipikus kapcsolatot történetét: a megismerkedéstől a fokozatos föltárukozásra és odaadáson át az elköteleződésig. Összegezheti a fiúk–lányok érintkezésének emberi és keresztényi normáit, fényt deríthet a leggyakoribb veszélyhelyzetekre, tévedésekre és félreértésekre egy-egy életkorban ill. a közeledés egy-egy szakaszában; tisztázhatja a válogatás, az „együttjárás”, a „szakítás” etikáját, a személyes odaadás testi kifejeződésének lehetőségeit, megbeszélheti az egyoldalú és viszonzatlan szerelmek kérdését – mindezt azért, hogy hitükben-személyiségükben-szeretetükben minél érettebb embereket vezethessen az esküvői oltár elé, akik valóban „az Úrban” képesek szeretni egymást és majd gyermekeiket.

Jegyzetek: 1. Dei Verbum 2. – 2. Fiatalok kezébe leginkább az OMC idevágó kiadványai adhatók. A lelkipásztorok egyéni tájékozódására pedig leginkább *Buda Béla* írásai ajánlhatók a hazai szexuálpedagógiai irodalomból, mind pszichológiai megalapozottságuk, mind erkölcsi felelősségvállalásuk, mind olvasmányos stílusuk miatt. – 3. *Willy Bokler, Heinz Fleckenstein: Die Sexualpädagogischen Richtlinien.* Grünewald, 1967. 4. *Christa Meves: Die Schulnote unserer Kinder.* Gütersloher V. 1976. – 5. *Vö. Amour et mariage en Europe – Actes du Colloque International.* Liège 1975. – 6. *Bernhard Häring: Ehe in dieser Zeit.* Salzburg 1960. 86. skk. *Die Familie in der Krise oder im Übergang?* Concilium 1979. 1. szám. – 7. *Erich Fromm: The Art of Loving.* Bantam Book 1970. 16. skk. – 8. *John Powell: The Secret of Staying in Love.* Argus, 1974. 47. skk. – 9. *E. Schillebeeckx: Marriage, Sheed and Ward.* 1965. passim. – 10. *Häring: i. m.* 350. skk.

A SERDULŐK SZEXUÁLIS LELKIPÁSZTORI GONDOZÁSA

A MORÁLTEOLÓGIA ÉS A GYAKORLATI LELKIPÁSZTORKODÁS. A gyakorlatban tevékenykedő, régi neveltetésű lelkipásztor először azzal a várakozással tekint a morálteológiára: jelentse ki, hogy mit szabad és mit nem, – és akkor a megfelelő magatartásra neveli majd a fiatalokat. Ezzel szemben, kellemes meglepetésre, ennél sokkal többet és mélyebbet nyerhet az újabb morálteológia útmutatásaiból. – *Franz Böckle* „Kirche und Sexualität, Möglichkeiten einer dynamischen Sexualmoral” című tanulmányában (Concilium 1974/12. 759.) kifejti, hogy ma voltaképpen nem az értékek válságáról van szó, hanem ezek közlésének kríziséről, és az értékek konkrét normákkal való érvényesítésének problémáiról. Vagyis a normáknál mélyebbre kell hatolnunk: így a nemi magatartás erkölcsi megítélése is értékbelátáshoz kötődik, és végső soron az értékek mérlegelésén alapul. A normák általános érvényűek; azonban erejüket az alapul vett értékfoglalások helyességétől nyerik. Egy magatartás vagy tett erkölcsi megítéléséhez az értékek ismeretén túl „elsőbbségi” ítéletet is kell tudni hozni a kapcsolódó, illetőleg ütköző értékek között, és ebben az ítélethozatalban jól kell látni és fontolóra venni a konkrét élethelyzeteket és föltételeket is. Ezért az erkölcsi cselekvést nem lehet kielégítően irányítani egyetlen mérce szerint, előre betanított sémák gépies gyakorlatásával, hanem esetenként felelős döntésre van szükség: ehhez kell a tudományok – és a lelkipásztornak – segítséget nyújtania, egyrészt teológiailag jól megalapozott általános érvényű normákkal, másrészt az egyesek hozzásegítésével, hogy egyedi esetükben a maguk felelős döntését jól hozzák meg, mert az erkölcsi ítéletek mégiscsak tárgyi megalapozásra, és nem alanyi tetszőleges önkényre vannak bízva. (Eddig a fent idézett mű szavait és kijelentéseit fűztem szabadon egybe.)

A lelkipásztornak tehát „felnevelni”, önálló felelős döntésre és cselekvésre alkalmas embereket kell nevelnie. Ennek a feladatnak részenként való tárgyalása a kitzűött témánk gerince. A részek sorrendje a feladat belső logikáját követi.

ÁLTALÁNOS EMBERI TARTALMAK ELHELYEZÉSE. Hogy hogyan reagálunk valamire, döntően függ az addigi tudati és mélypszichés tartalmainktól, vagyis, hogy mit hogyan láttunk meg már előbb, milyen élmények emlékét hordozzuk magunkban, mit szeretünk meg, mitől félünk, és így tovább. Ezek befolyásolják új meglátásainkat, állásfoglalásainkat, motivációin-

kat, és a cselekvés erőforrásait, ill. gátlásait. Ezeket az „előzetes vagy mélypszichés tartalma-
kat nevezem „szuppozitumok”-nak. Minden korban, minden alkalmat és eszközt megragadva,
gazdagítjuk a gyereket meglátásokkal, siker- és egyéb pozitív élményekkel, értelmezzük a
történeteket, fókuszoljuk gondolataitjuk képességeiket, felelősségérzetüket és tevékenységi habi-
tusait. Tervszerűen gondolkunk arra, hogy a később hozandó értéktételekre és kialakítandó
magatartásokra alkalmassá fejlesszük a gyermeket.

Igy előregondolva, találunk sok tárgykört. Pl. – 1. *Ajándékozás és az ajándék elfogadása.*
Szeretetből fakadjon, és személyes közlés jellege legyen. „Ezt én – magamból – adtam, ne-
ked, mert szeretlek.” Ezért gyűjt értéket: legyen mit adni; minél több egyénit ad bele; félte-
ve vigyáz, hogy teljest, csorbamentest adjon, el ne vesszen vagy romoljon az ajándék, másé
ne legyen; neki kedvest, személyének megfelelőt készítek; borzasztó volna, ha nem fogadná
el, és hiábavalóvá válna az egész fáradozása. – Az elfogadó: felfogja, hogy az ajándék:
jelzés, hordozó (szimbólum): a személyes adást, szeretetet látja meg benne. Meghatja a
másik bizalma; érzi, hogy tőle is bizalmat vár; megtiszteltnek érzi magát. Kapni megalázó
lenne, ha a másik főlem akarna kerekedni. Bízom benne, mintegy kezébe engedem magam.
Viszont-ajándékom az elfogadás. Magam is elfogadott vagyok, és ez örömet jelent. – 2.
Szeretni mindenben az igazit, a valódit, a teljest. Akarjak kibontakozni, harmonikus, egységes
lenni: kristályosan tiszta egyéniség, jellem. Rendet tudjak tartani bensőmben, életemben.
Test, lélek, érzések, tettek fölötti spontán uralom az eszményképem, törekvésem. Amit teszek,
tegyem egészen. Ne szakadjak el a tárgyi valóságtól. – 3. *Érzék a szent iránt.* A „Szent”:
komoly, értékes, felelős magatartást kíván. Erőnket meghaladó, titokzatos valóságok már a
természet rendjében is vannak. Még inkább szent, ami isteni: Isten gondolata, erői, jelen-
léte, szerete. – 4. *Érzék az ünnepi iránt.* Az ünnepre készülni kell; ünnepontás nem ünnepi
valóság tartalommal, nem ünnepi lelkület szolgálatában (alkalmával, idején), személyességtől
megfosztva „kilopkodni” annak örömet (pl. karácsony előtti lopkodás), és ezzel meg is ha-
misítani. – 5. *Empátia (beleérés), párbeszéd készsége* azzal, akit szeretek: személyes, maga-
sabb szintű közlekedés. – 6. *A jobb utáni vágy.* Ezért áldozatra, küzdésre is kész vagyok.
Ellentéte a sokszor tapasztalt „epikureus” jellegű nevelés. „Szellemek megkülönböztetésé”-re
figyelek; szívesen ellenállok a „potya megoldások” és az olcsó közvélemény áradatának.
– 7. *Reflexió, önkontroll fejlesztése: tárgyilagosság és bátor őszinteség* önmagamhoz. – 8.
Felelőség tetteim következményeier.

A SZEXUÁLIS ALAPÉRTÉKEK BEMUTATÁSÁNAK MÓDJAI. – Az itt megadott képeket, pél-
dázatokot, összefüggéseket felhasználáskor, a konkrét helyzetnek megfelelően, fantáziával
és érzellemmel öltöztessük fel. A fogalomközlésnél a dolgok szépségére is rá kell mutatni;
az egyszerű ismereten túl még fontosabb az érzelmi beágyazás, a hangulat, a közlés „dal-
lama”; ezek során értéklátókká, ítéletalkotókká kell a gyerekeknek válniuk.

– 1. Isten *kétféle „ember-kiadást”* – férfit és nőt – alkotott. A nemekre jellemző érzelmi,
kedélybeli és dinamikai „veret”-ért a *megfelelő nemi hormonok* a felelősek. A hormonok
termelődésével és a szervek fejlődésével, ill. működésével együttjárnak bizonyos testi inge-
rültségek, gyönyörűségérzetek. A lelkipásztor dolga itt: a serdülőt zavar- és félelemmentes
lelkületre vezetni. – A *szérmesség a személyiség fontos eleme*, de csak a védőbástya sze-
repét tölti be: intim érzések, virágszerű érzékeny értékek megbecsülését és védelmét szol-
gálja, és nem bélyegzi szégyenletesnek az életet, csak annak megrontását. – A hormonok-
hangolta érzésvilág fordítja a másik nem felé a személy figyelmét, érdeklődését, és vonzóda-
sát. Nevezzük ezen effektusok és élmények, törekvések vonalát: „*H*” vonalnak (hormon, han-
goltóság).

– 2. A házasi nemi aktus igazi tartalma és élménye komplexül egybefoglalja a szelle-
mi-személyes, az érzelmi és a közösségi elemeket. Olyan módon, mint egy nagy szimfonikus mu-
zsika. A „vezető szólam”, ill. a szerző fő vonalvezetése itt: az „én” céljaiban, kincseiben,
sorsában, benső élményeiben, a másikért-élésében, *odaadásában kiteljesülő egzisztenciája.*
Ehhez *integránsan* járulnak hozzá a „kísérő szólamok” és kidolgozási eszközök, itt: az egész
ember érzelmi tartományai, ösztönei és élményei. Ezek a „fő szólamhoz” simulnak, azt szol-
gálják; vele együtt ugyanazt mondják; gazdagítják, telítik a maguk sajátos értékeiből, ene-
rgiáiból. Ebből kiragadva: létük értelmét vesztenék el, megsérvtve, megalázva lennének; az
egész mű pedig teljességét vesztené el; tehát lényeges – szent – értékek pusztulnának. Eb-
ből a példázatból érthető: mi az az „*öncélúság*”, amely egyben erkölcsstelenséget is jelent.
– Egyszerűbb példa: a *beszédközbeni gesztusok.* Rendetlen ráfigyeléssel a beszéd értelmét
is elronthatnák, meghiúsíthatnák. – Vö.: a *nemi aktus „szimbólum” jellegű.*

A *közösségi jelleg* pedig abban nyilvánul meg, hogy az emberteremtésben is részt kaptak
a Teremtőtől; és ennek is ihletője és forrása: a szeretet. A nemiség értékei a személyiséget
az *apaság és anyaság új vonásaival* is gazdagítják. – A nemi odaadás teljessége természete
szerint ezt *lényegileg magában foglalja.* A nemző aktusra készítő ösztöntörekvés *biológiai-*

lag egybekapcsolt tevékenység-sorban keresi a megvalósulást. Ez a sor egységet alkot, és ha helyén van (a házasságban), együtt jó, ha nincs a helyén, együtt rossz az egész. — Ennek a sornak minden tevékenysége ingerkeltő hatású, és a következő tevékenység ennek az ingernek következménye. — Az ingerült idegállapot „mámorossá” tesz: vagyis gyöngíti az önkontrollt és az akarat szabad érvényesülését; illúziókeltő, és önámításra hajlamossá tesz. Vagy nem hisszük el, hogy fönnáll az egész „mámoros” és előrehajtó sorozat, vagy erősnek érezzük magunkat, hogy egy későbbi ponton „megálljunk”.

Nevezük ezt az egész tevékenységi, ill. késztetési sort „G” vonalnak (generatív, gerjedelem). A „G” vonal sajátja, hogy már egy erősebb ingerültségi foktól kezdve maradandó nyomokat hagy az érzélemlámban és az emlékezetben, mint forró viaszba nyomja bele az átélt tudattartalmakat: ezek lehetnek pozitívak, értékesek, életreszólók, emberiek és gazdagok; a másik személyre szorosan vonatkoznak, „egymásévá teszik” őket. Ugyanígy lehetnek terhelők, lehangolók, zavartak és károsak. Mindkét esetben sorsszerűen követik a személyeket életük során, szinte kitörölhetetlenül. Ezt így lehet kifejezni: a „G” vonal „pecsétbevésést” nyom a mélypszichébe.

Akik a házasságra felelősen készültek, az eddigi mélypszichéjük „tisztá lapját” úgy hozzák magukkal, hogy a hitves írja tele az egészet. Ez annyit jelent: minden eseményhez egy érzés, hangulat társul, és fordítva. Ez mind közös emlékek és élmények sorával köti őket egybe, életük folyamán egyre gazdagabban. „G”-vonalbeli élményeink a múltunkat hordozzák, ezért a jelenbeli „lapomat” más személynek nem engedem oda, hanem „tisztán” őrzöm az egészet az eljövendő egyetlen számára. Ez a „G”-vonal nagy felelőssége, és az élet végéig egyszeri, végnélküli hitvesi hűség természetes alapja.

— 3. „H”-vonalbeli felhangoltságok az élet egészében jelen vannak; így a másik nem iránti örömteli érzelmek is bőven átélhetők ezen a vonalon — a „G” vonal belépése nélkül. Tulajdonképpen a „H”-vonalnak is van inger- és mámorokeltő hatása, és ez egy darabig hasonlóan hat, mint a „G”-vonal eleje. — Egy fiú és egy lány között a „H”-vonalon jelentkező érzelmi kapcsolatot is szerelemnek kell neveznünk. Ezt a fiatalok se ne restelljék beismerni, se ne keveselljék. A nevelők pedig ne tegyék pánik-jelenséggé.

ERKÖLCSI ELVEK A MAGATARTÁSOK ÉS TETTEK MEGÍTÉLÉSÉHEZ.

1. A katolikus keresztény hívő erkölcsi elvei világát a kinyilatkoztatás forrásaiból meríti, figyelve az egyház értelmező tanítására és irányítására. — Szent Pál nem fél kimondani: „Minden szabad (1Kor 6,12), mert tudja, hogy az erkölcs alapja nem ilyen vagy olyan előírás, amelyet mindig a kor kultúrája szab meg, hanem azt sokkal pontosabban az a kapcsolat szabja meg, amely ezentúl az Úr és a test között fennáll. A test a Szentlélek temploma és Krisztus tagja. — Ezt is írja: „Ne dédelgessétek testeteket, nehogy bűnös kívánságokra gerjedjen.” (Róm 13,14. vö. Gal 5,16–19.) — A nemi szimbolika áthelyeződött Krisztusra és az egyházra.

Az Újszövetségben a szűzesség kiemelt értéket kap: ennek egyedül a mennyek országa az igazolása. Ez Isten személyes hívása, karizma, melynek Mt 19,12-ben az Úr szava megadja igazi eszkatologikus távatát. A keresztény aszkézis leglényegibb művét ragadja meg Karl Rahner (Teológiai Kiszótár) az Újszövetség kijelentései alapján: az embernek személyesen akarnia és vállalnia kell a kényszerűséget, Jézus követését, a szenvedést, a keresztet, a halált. Ugyanazon Kiszótárban olvassuk: „A szenvedélyek rászorulnak arra, hogy az ész rendet kölcsönözzön nekik és irányítsa őket; a szenvedélyek azt a veszélyt rejtik magukban, hogy elszabadulnak az ember egységes egészétől, kórosan önállósulnak, és ezáltal az ember lényegéhez tartozó pluralizmus meghasonlottsággá válik” (L. még: ösztön, kívánság címszavakat).

— 2. A bemutatott házassági értékek védelme megköveteli, hogy két ember a „G” vonalon csak a házasság keretben létesíthet nemi kapcsolatot, különben egészen lényeges emberi értékeket hamisítanak meg, ill. borítanak fel. — Ennek még természetfeletten felemelt nyomtatékat ad az Újszövetség üdvrendjében a házasság szentségi jellege. A szentségi házasságra, mint szent hivatásra kell felkészülni.

— 3. Az erkölcsi elvek között a veszélyességgel való helyes számolás is ott van. — A serdülő szerelmi élményei csak a „H”-vonalon maradhatnak. Tudjunk arról, hogy a sok jó mellett a serdülő világában ennek veszélyes vonatkozásai is vannak. — A „H”-vonalba beléphet a „G”-vonal, ha az ingerültségek erősödnek. A már elkezdett úton megállni csak erős akaratú közbelépéssel lehet, ennek sikere azonban kétséges, és idegi megterhelést is jelent. — Nem ártalmas a tartózkodás, ha nem kezdjük el a „játékot”, amelyet nem akarunk végigcsinálni. — Fokozza a helyzet „buktató” jellegét, hogy az első lépéseknél az ingerültség nem feltűnő. — Hibás erkölcsi felfogás azt kérdezi: „meddig mehetek el?” Felelet: „a nem kívánt úton semeddig!” — Ez megint arra int, hogy nem kívánt „utaktól” csak előretekintő, hosszútávú és komplex emberneveléssel óvhatjuk meg fiataljainkat.

Jó tanácsok a serdülőknek: A „H”-vonalon járok és meg is tudok maradni: a) ha az a szándékom; b) ha érzelmeimben a „felső muzsikára” figyelek, és azzal telítem kapcsolatainkat: sok jótett, egymás kölcsönös megbecsülése azért, mert vállaljuk a „harcot a lelki szabadságért”; a hit mély élményei, szentségi, kegyelmi élet; c) ha okosan megelőzőm az ingerült állapotok bekövetkezését: nem túl sokat együtt lenni, nem túl sok táplálékot adni az érzékszerveknek, nem „gyöngédeskedni”, mélyítgetni a szenvedélyes szintet. Az ingerek tudat alatt is fellépnek és fokozódnak (vö. rezonancia-törvény); d) hinni, hogy így szebb, értékesebb lesz az egész, és pont ezek az elemek biztosítják a lélek igaz, mély örömet; e) lelkiatyám külső támpont lesz, hogy el ne tájolódjak.

Ilyen övintézkedések mellett a *kísératképpen fellépő spontán* (= nem ráfigyelt, nem öncélú élvezgetésért kívánt) *testi érzések miatt nem kell aggályoskodni*. Viszont azok a „felső muzsikába” integránsan beépülő szerepet töltsenek be.

A SERDÜLŐ PSZICHÉS ADOTTSÁGAI ÉS ÉLETHELYZETEI.

– 1. A serdülő ösztönélete alakításához tudnunk kell: a) Az emberi ösztön képlékeny; érzelmentársításai, „bejárta utai”, vagyis az ösztönlevezetés vagy kompenzálás eddigi módjai determinálhatják az egész életre. Ezért még sok eredeti és jó minta szerint is formálható. b) Ösztönös faktorai együttesen jelentkeznek: az érvényesülési, társkereső, agresszív stb. ösztönök sokszor a nemi jelenségek mélyebb rugói közt vannak. Külön is megoldhatók, és akkor nem olyan „legyőzhetetlen” a nemi probléma. c) A nemi ösztön segíthet a tisztaság elérésében: pl. az igazi férfi lovagias, kimélő a nővel szemben, az igazi nő gyengéd, figyelmes, védő, jóra ihlető a férfival szemben.

A *serdülő hajlamos az egyoldalúságra, a túlzásokra*. Vagy vakmerő, vagy túl óvatos. Vesztélyességérzete hiányos; viszont pánikba esik, ha vigyáznia kell valamire: azt hiszi, ez gúzsbakötözi őt, nevetségessé teszi, mindentől megfosztja. – Ellensége a *gátlásoknak*: fél a gátlásosságtól. Tudnia kellene, hogy *vannak jó és rossz gátlások*. Vigyáznunk kell, hogy a spontán jelentkező testi folyamatokkal (pollúció) szemben ne alakuljanak ki gátlások. A serdülés konfliktusaitól erős gátolattá válnak, de ha a nevelő megnyeri bizalmát, óriási erőket szabadíthat fel benne.

– 2. *Időbeli előrehaladás és egyben program-jelzések a korszakok nemi aktualitásai szerint:* a) a *praepuber* (kiskamasz) fölfedezé a másik nem felé, vagy kíváncsi, vagy dühös, majd játékos-ábrándos. b) a *puber* (kamasz, nagykamasz) mámoros. Egyelőre távlattalan, most akar élvezni. Bár tervez, ábrándosan vágyik szép jövőbeli értékek után, de nem reális, és *burkolt önzés* lappang az érzelmeiben. c) *átmenet az ifjúkorba*: az akceleráció (meggyorsult testi fejlődés) által előállt „*intervallum*”-ban él. Ez az idő, tehát a testi fejlettség és a személyiség érettsége közötti hosszú időszak *igen nagy fontosságú*: az érlelődés, gyűjtés, készülés ideje. – Ilyenkor fontos, hogy *lezáró kötődése még ne legyen*, hanem általában többször forduljon meg a különneműek társaságában, és „*válogasson*”, hanem általában több szempont szerint, de nem lefoglalóan. A „*H*”-vonal *kötődése nem követel kizárólagosságot*. „*Nem pecsételő-bevéső*”, mégis izgalmas, ártatlan, de tanulságos kapcsolataiban érlelődik, csiszolódik és edződik is, a fájdalmak, elvesztések elviselésében. Ezek az évek éppen a kötetlen, szabad jövő-készítés éve; nem mondhatnak le a körülnézésről és a párválasztás okos előkészítéséről azzal, hogy máris lezárultak egy „*házasság-utánzat*” jellegű tartós kapcsolatban, mert az ilyenben a *személyiséget fejleszteni sem lehet, végső soron pedig tisztának maradni sem igen lehet*.

A SERDÜLŐ LELKI ÉLETÉNEK VEZETÉSE. Az egyházirend szentsége: Jézus jelenlétének szentsége az egyházban. Krisztus egyházában papra szükség van. Természetesen, a hívek általános papsága is hivatást, illetékességet ad, hogy nevelő-lelkipásztori munkát végezzenek, sőt, szükségből részben pótolhatják is a papot. Az itt felsorolandó tevékenységek jó része sem kimondottan papi feladat.

– 1. A gyerekek *nem szabad egyszerűen büntudatot* keltenünk, hanem megélettük vele a *megváltás „drámáját”*. Jön maga az Isten, magára veszi elesettségünket, és áldozatával fölszabadít: életem az Ővé. Naponta újra velem vívja drámáimat, és mindig fölemel. Vele vállalom a hosszú küzdést. – Az egyre jobb „*megtérések*” során kell a fiatalt átvezetnünk.

– 2. Nem ijesztgetjük „*halálos bűnnel*”, de *megszerettetjük vele a szabad-anyagú gyónást*, mivel az szentség, kegyelmi erőt ad. Felhasználjuk az alkalmat arra, hogy bensőleg föltáruljon, és hogy jó lelki megbeszélésekben részesíthessük. – Rávezetjük a gyakori szentáldozásra, mert az eszkatologikus állapotban lévő Úr gyógyítgatja az eredendő bűn sebeit az ösztönök szférájában is. – Az elmélkedő jellegű imával mélytudati rendeződésért segítjük. – A közösség kegyelmi hatása is; lehetőleg hívő közösségben nevelődjön, maga is tevékenyen gyakorolva az erényeket.

– 3. Személyes hatásunk – a gyerek szabadságát, fejlődő önállóságát messzemenően tisztelve, fejlesztve – érvényesüljön. Ne az én akaratom miatt tegyen meg valamit, hanem jól essen neki, hogy ott vagyok; rám néz, tudja, hogy értem, és maga tudja kialakítani döntéseit.

– 4. Irányításunkban is óvakodjunk az egyoldalú állásfoglalásoktól. Nem a séma, hanem a sokoldalú elemzés ad életszerű útmutatást. *Sem a túlzott óvás, sem a túlzott kockáztatás nem jó:* a kettő között meg kell keresni a konkrét esetben a mértéket. Övni is, meg edzeni is kell. De ott nagyon vigyázzunk, ahol jöveteletlenül károsodások következhetnek be.

A LELKIPÁSZTOR SZEMÉLYI HELYZETE. A lelkipásztornak is van „pszichéje”. A földadat nagysága, az elvi tisztázatlanságok és a gyakorlati nehézségek nyomasztóan hathatnak.

– 1. A lelkipásztor „buktatói” lehetnek: a) a morálteológia még ma is kiforratlan, a tételek körvonalai bizonytalanok. – Viszont: az eszmények, keresztény értékeink *ragyogók, tiszták, egyértelműek. Az érték-közvetítés terén* a ma embere általában keresi az új utakat, és ebben az *egyháznak van mondanivalója*. Ebbe a lelkipásztor beleviheti sajátos értékeit, melyekről nem mondhat le, és nem is akar lemondani. – b) A fiatalok ne távolodjanak el tőlünk azért, mert a keresztény követelmények szigorúak. – Viszont: a kereszténységet van miért szeretni; a kemény, igaz utat a fiatal lélek értékeli és szereti, a hiteles kereszténység pedig a legigazibb életigazoló erő. – c) Ne csüggyessen el az sem, hogy sok esetben nincs módunk a felvázolt teljes nevelés biztosítására. „Aki megteszi, ami rajta áll...” a többit Istenre bízhatja. – A gyengével, elesettel, kis befogadóképességűvel külön is kell foglalkoznunk. Ne törjük le a repedt nádat, ne oltsuk ki a füstölő mécsbelet.

– 2. A pap saját lelki életét – Jézussal egyesülve – úgy élje, hogy ez legyen a legfőbb ható eszköze. Ismerje a valóságot, az embereket, de Isten gondolatait is, és legyen tanúságtevője az evangéliumi életvitelnek.

Tompa Nándor

AZ EGÉSZSÉGES NEMI NEVELÉSRŐL

Az egészséges nemi nevelés nem jelenti azt, hogy a gyermeket rászorítsuk a korai nemi tapasztalatokra. A gyakorlatban úgyis éppen elég alkalom van arra, hogy azokban a gyerekekben, akik felkészületlenül találkoznak a szexualitással, fiatal vagy felnőtt korban szinte leküzdhetetlen szorongás keletkezzék. Ezeket vagy sikerül elfojtani, akkor fennáll az a veszély, hogy egész életük tele lesz be nem ismert hisztériával, – vagy egyéb pszichoszomatikus tünetekkel. Minthogy a szexualitás terén undor, borzadék, iszonyodás vagy elfojtás akkor keletkezik, ha a gyermekek túlzott mértékben vagy nem megfelelő időben kerültek szembe a szexualitással –, ezért jogos az a prognózis, hogy napjainkban egyre inkább számolnunk kell a fiataloknál hisztériás tünetek nagyfokú növekedésével... Az ember érett nemiségének kibontakozása nem csupán a nemi érintkezésre, hanem sokkal többre készít fel: mindarra, ami a nemiségben sajátosan emberi, és ami messze meghaladja a csupán biológiai történést. Ez a többlet szembetűnően megmutatkozik az egyik *sajátosan emberi jelenségben: a szeméremérzetben*... Ma az embertől sokan el akarják vitatni, hogy szeméremérzete eredeti adottság, és – mint mondják –, csupán mesterséges barrikád, tabu, amelyet a társadalmak a mindenkori érvényes normák szerint önkényesen állítanak fel. Ez az érvelés csak annyiban helyes, amennyiben tudjuk, hogy az emberek a társadalmakhoz kötött nemi tartalmakra is a szeméremmel válaszolnak. Mindezekben a folyamatokban azonban jelen van az az alapadottság, hogy a szeméremérzet valami olyan tökéletlenség felismerésének és tudatossá válásának reakciója, ami az embernek úgy tűnik, hogy őt önmaga, vagy mások előtt kibebíti. Annak a lehetősége tehát, hogy szégyellni tudjuk magunkat, eleve adott emberi magatartásunkban. Az ember szeméremérzete ezért egyedfejlődése során akkor is jelentkezik, ha a nevelők tudatosan kerülnek a szokásos tabukat...

Sok szülő manapság azzal is megpróbálkozik, hogy meztelenül jár gyermeke előtt, csak azért, hogy a gyermek saját teste iránti elfogultságát leküzdje. Az első életévben, amíg a gyermekek kicsinyek, a remélt „paradicsomi természetesség” még elérhető, de az 5. és 6. évben a gyermekek rendszerint maguk fordulnak szembe az ilyen szülői kívánságokkal. Kifejezetten meg is mondják, hogy ők fel akarnak öltözni, vagy a fürdőszobába vonulnak vissza. A gyermek ilyenkor kezd szemérmes lenni.

A szülők a nevelési tanácsadásnál gyakran teszik fel azt a kérdést, hogy milyen kortól kezdve aludjanak külön a fiúk és a lányok. Szükséges-e egyáltalán a testvéreket elválasztani egymástól? Nem segíti-e ez jobban a korlátozó nemi erkölcsöt, a prűdériát, a nemi szorongás kialakulását? Vajon az ilyen tiltalmak nem inkább előidéznek-e a testvérek közötti vérfertőzés veszélyét, mintsem akadályozzák? – Ezt a kérdést a gyakorlatban sokkal könnyebb megválaszolni, mint sok elméleti fontolgatással. A megfigyelés arra tanít, hogy a fiú és leány testvérek az iskoláskor előtt rendszerint már csak kényszerrel hajlandók arra, hogy közös szobában, vagy éppen egy ágyban aludjanak. De legkésőbb a pubertás előtti korban, a másodlagos nemi jegyek megjelenésével a gyermekek önként kívánják a külön szobát, és azt, hogy az öltözésnél magukban legyenek. A szeméremérzet tehát automatikusan lép fel, legkésőbb a testi elváltozás idején, még akkor is, ha a szülők már korábban meztelenül mutatkoztak gyermekeik előtt. Szembetűnő, hogy a fiúk fokozottabban tiltakoznak a meztelenség ellen. Hatéves koruktól fogva... átmenetileg egészen visszafordulnak a lányokkal... A fiúknak ez a visszahúzó elutasítása éppoly kevésbé mondható nevelési manipulációnak, mint ahogy tavasszal a tulipán kivirágzását nem lehet csupán a kertész munkájának tulajdonítani. A szeméremérzetnek fejlődéslelektani értelme van, ezért abban a korban jelentkezik, amikor a gyerekek már többé-kevésbé tudatosan nemi izgalmat élnek át... Elményüket ijesztő és szorongó eseményként tapasztalják meg, innen ered – mint védekezési mechanizmus – az az igény, hogy elkülönüljenek, elrejtsek, betakarják magukat. Minden mesterkélt elmélet nélkül is, ezen a téren nagyon egyszerűen lehet nevelni. El kell választani a különböző nemű testvéreket legkésőbb akkor, amikor kifejezetten kívánják. A halk és gátlásosabb gyermekeknél, akik egyébként sem szokták kifejezni kívánságaikat, a serdülőkori, testi elváltozások indokolják az elválasztást. Ha ugyanis manipulálunk a gyermekek érzelmeivel, akkor nem neveljük őket egészséges és korukkal arányos életküzdelemre, éppúgy, mint ahogy az embert a fogai kihúzásával sem szoktathatjuk az egészséges rágásra. A lelkibeteg emberek megfigyelése is igazolja, hogy az olyan gyermekek, akiknek szeméremérzetét időben nem vették figyelembe, felnőttkorban fokozottabban prüdek lesznek, telve szexuális szorongással és gátlással –, vagy éppen belevetik magukat a gátlástalan nemiség sodrába, ami azután egy életre nyomorulttá teszi őket, mert az én-te közti szertekkapcsolat vágást a korai nemi kapcsolatokkal eltorzították.

... A növekvő gyermeknek az az igénye, hogy elfedje magát, – szükségszerű fejlődési lépés. Elkezdődött nála a nemek közötti elválási folyamat. A gyerek tudatára ébred, hogy nemileg csak „félemler”, olyan, mint akit elszakítottak önmagától, akit kiűztek a védettséget nyújtó és elrejtő paradicsomból. Az ilyen érzések ebben a fejlődési szakaszban szükségszerűek, mert az ember csak a tevékenységek és az ösztönzések ilyen talaján állva növekedhet tovább.

A szeméremérzetnek valószínűleg van még egy segítő funkciója is: megőrzi és beborítja az egyéniséget és így megvédi attól, hogy elsieltet, túlzottan bizakodó, veszélyes meggondolatlanossággal lépjen az élet új földjére. A szeméremnek kultúrát segítő szerepe is van, mintegy üvegbúrát borít az egyénre, mialatt az én megerősödhet és a tartós tanulási folyamat idején összeszedettebben növekedhet.

J. Illies biológus mutatott rá ezekre az összefüggésekre. Ő írja, hogy: „A szemérem rokon a lelkiismerettel és mint egy őr, őva int bennünket, és megakadályozza, hogy olyasmit tegyünk, amit alapjában véve nem akarunk megtenni, még akkor sem, ha az annyira csábítóan is mutatkozik. Első pillantásra ugyan meggyőzőnek tűnik az a vélemény, mely szerint egyik oldalon áll az, hogy tegyük félre az őlszemérmert, térjünk vissza a természeteshez, a vidám, érzéki élvezetekhez, a paradicsomi békéhez –, míg a másik oldalon a prűdéria, a hazug erkölcsiség, a szorongás és az elavult nemi erkölcs áll. Ámde ez a felfogás vérszen leegyszerűsített, és épp ezért félrevezetően hamis... Szükségesek az értelmes nemi felvilágosítások, amivel leküzdjük a tudatlanságot, de ezeknek nem szabad a szeméremérzetet lerombolni. Inkább még jobban fel kell hívni a figyelmet jelentőségére, arra, hogy felismerjék a szemérem egzisztenciális értékét... Az ember szeméremérzet nélkül lelkiileg nyomorék, és sokkal felkészületlenebb az emberhez méltó nemi életre, mint az, akinek nincsenek kielégítő ismeretei arról. A szeméremérzet megszüntetése kitessi a lelket a fertőzési veszélynek, ami sokkal rosszabb, mint ha a test immunizáló folyamatát szüntetnék meg...

Nemcsak a pszichopatológia tanít minket arra, hogy a túl korán kezdett nemi tevékenység megállíthatja a szellemi-lelki kibontakozást, hanem a fejlődéslelektan is komoly érveket hoz. Hildegard Hetzer írja: Azt a követelményt, hogy a nemzési, illetve fogamzási érettséget elért serdülő ne éljen azonnal nemi életet, nemcsak a társadalmi érettségének a hiánya kívánja meg és nem is csupán elavult erkölcsi kérdés. Bebizonyosodott ugyanis, hogy a korán kezdett nemi érintkezés a serdülőket a személyiség eltorzulásához vezeti. Beszűkül, vagy éppen séggel teljesen leáll a kulturális továbbfejlődése... Felléphetnek beteges, hibás magatar-

tások, valamint neurózisok is, vagy az illető különböző pótkielégülésekbe menekülhet, amelyek már káros szenvedélyek lehetnek.

Az olyan lányok előtt, akiknek a technika korában kell felkészülniök az önálló gondolkodásra és hivatásukra, szükséges, hogy ez a nézőpont is világos legyen. Tévedés azt hinni, hogy majd lelkileg egészséges, és örömet szerző gyermekeik lehetnek, ha ezekért nem hoznak megfelelő áldozatot...

Ha úrrá akarunk lenni a mai technikai-gazdasági élet egyoldalúságain és visszasságain, akkor olyan értékekhez kell fordulnunk, amelyeket nem lehet pénzért megvásárolni. Ilyenek például a másik emberről való gondoskodás, feltárult nyitottság mások felé, sőt saját, belső világunk felé is. Törekedjünk arra is, hogy tudjunk kis dolgoknak örülni, és teremtsünk békét személyes hatáskörünkben. Szükségünk van arra, hogy emberi beállítottságunk megváltozzék -, ez a változás a nő tevékeny részvétele nélkül elképzelhetetlen.

(Christa Mieves „Erziehung zur Reife und Verantwortung” című könyve – Gesunde geschlechtliche Erziehung című fejezetéből részletek.)

A BENSŐSÉGES HÁZASTÁRSI ÉLET- ÉS SZERETETKOZOSSEG a Teremtő műve, a maga törvényhozásával ő szabályozza, és a házassági szövetségekötés, vagyis a személyes és visszavonhatatlan beleegyezés hozza létre. Így egy, az Isten rendelése folytán szilárd intézmény keletkezik – még a társadalom nyilvánossága előtt is – abból az emberi aktusból, amellyel a házastársak egymásnak adják önmagukat és elfogadják a másikat; ez a szent kötelék pedig – mind a házastársak és a gyermek, mind a társadalom érdekében – már nem függ az emberi döntéstől. Maga Isten a szerzője a házasságnak, amelynek javai és céljai vannak, és ezek mindegyikétől igen nagy mértékben függ az emberi faj fennmaradása, az egyes családtagok személyes fejlődése és örök sorsa, továbbá magának a családnak és az egész társadalomnak a méltósága, biztonsága, békéje és jóléte. A házasság intézménye és a házassági szerelem természetszerűleg irányul utódok létrehozására és felnevelésére; ez mintegy betetőzése és a koronája.

A férfi és a nő továbbá a házasságban „már nem két test, hanem csak egy” (Mt 19,6), személyük és tevékenységük bensőséges kapcsolatában egymás kölcsönös segítségére és szolgálatára vannak, egységüket átélik és egyre szilárdabban érzik magukénak. Ez a bensőséges egyesülés – hiszen itt két személy kölcsönös önátadásáról van szó – nemkülönben a gyermekek érdeke is, a házastársak teljes hűségét követeli meg, és sürgeti, hogy felbonthatatlan legyen egységük.

Krisztus Urunk bőségesen megáldotta ezt a sokoldalú szeretetet, amely az isteni szeretet forrásából eredt, s Krisztus és egyháza egyesülésének mintájára jött létre. Ahogyan ugyanis egykor a szeretet és a hűség szövetségéből sietett Isten a népe elébe, úgy most a házasság szentségén keresztül találkozunk az emberiség Megváltójával és az egyház Jegyese a keresztény hitvestársakkal. Velük is marad, hogy, amiként ő szerette az egyházat, ugyanúgy szeressék egymást a házastársak is, kölcsönös odaadással és örök hűséggel. Az igazi házastársi szerelem az istenszeretet megnyilatkozása lesz. Krisztus megváltó ereje és az egyház üdvöt szerző tevékenysége irányítja és gazdagítja, hogy a házastársak valóban eljussanak Istenhez, magasztos atyai és anyai hivatásukban pedig segítséget és erőt kapjanak.

Ezért a keresztény házastársakat külön szentség erősíti meg állapotbeli feladataikban és méltóságukban, sőt erre mintegy fel is szenteli őket; ennek erejével teljesítik házastársi és családi kötelességeiket, ez tölti el őket Krisztus szellemével, amely egész életüket hittel, reménnyel és szeretettel hatja át: így halad előre egyéni tökéletesedésük és egymás kölcsönös megszentelése, tehát Isten együttes megdicsőítése.

Egyház a mai világban, 48.

Számunk írói: Boda László, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest – Bozóky Éva író, Budapest – Dr. Buda Béla főorvos, szexuálpszichológus, Budapest – Cselényi István Gábor gk. lelkész, Ujfehértó – Gáncs Péter ev. lelkész, Pécel – Görres, Albert professor, pszichológus, München – Kiss László lelkész, Budapest – Lukács László piarista gimn. igazgató, Kecskemét – Meves, Christa pszichagóga, Uelzen – Szántó Konrád, ferences főiskolai tanár, Budapest – Széll Margit tanár, szerk. munkatárs, Budapest – Thiry István lelkész, Budapest – Tompa Nándor lelkész, Budapest.

INHALT

AUFSÄTZE

- KONRÁD SZANTO: Der heilige Gerhard und das Ungartum
LÁSZLO BODA: Neue Annäherung an die Geschlechtlichkeit und die Horizonte ihrer Verantwortung
BÉLA BUDA: Über die heutigen Probleme des sexuellen Lebens
MARGIT SZÉLL: Dynamische Annäherung an die Sexualmoral

DURCH BlicKE

Aspekte zur Sexualerziehung (cselényi)

UMSCHAU

- ALBERT GÖRRES: Psychologische Bemerkungen zur Sexualethik
Grundfeste der christlichen Familie (Éva Bozóky)
Mein Herr, lehre uns lieben! (Péter Gáncs)
Die Sexualität von der historischen Perspektive (László Kiss)
Über die Proben unserer partnerschaftlichen Beziehungen (István Thiry)

THEOLOGISCH-SEELSORGLICHE FRAGEN

- LÁSZLO LUKÁCS: Pastorale Vorbereitung zur Paarauswahl
Pastorale sexualethische Seelsorge der Heranwachsenden (Nándor Tompa)
Zur gesunden geschlechtlichen Erziehung (Christa Meves)

SOMMAIRE

ETUDES

KONRAD SZANTO: Saint Gérard et les Hongrois

LÁSZLO BODA: Une approche neuve de la sexualité et l'étendue
croissante de la responsabilité pour elle

BÉLA BUDA: Les problèmes d'actualité de la vie sexuelle

MARGIT SZÉLL: Une approche dynamique de la morale sexuelle

TOUR D'HORIZON

Orientations pour l'éducation sexuelle (*cselényi*)

PERSPECTIVES

ALBERT GORRES: Observations psychologiques sur l'éthique sexuelle
La force de cohésion du foyer chrétien (*Éva Bozóky*)

Seigneur, apprends-nous à prier (*Péter Gáncs*)

La sexualité à travers les âges (*László Kiss*)

Les relations de partenaires et leurs épreuves (*István Thiry*)

QUESTIONS THÉOLOGICO—PASTORALES

LÁSZLO LUKÁCS: Une tâche pastorale: guider le choix du ou de la
partenaire

La pastorale sexuelle des adolescents (*Nándor Tompa*)

Pour une saine éducation sexuelle (*Christa Meves*)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Lapfőljelölés: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4-8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratot kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 100,— Ft. Egyes szám ára 25,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511-324 számú csekkszám-láján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendelkezésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

80-2768 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Szendrői György

Index szám

25 821

ISSN 0133—1779